

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра філології

Реєстраційний № _____

Магістерська робота
ДОСЛІДЖЕННЯ НАСЛІДКІВ ДВОМОВНОСТІ СЕРЕД УЧНІВ 10-11-
ИХ КЛАСІВ СЕРЕДНІХ ШКІЛ ЗАКАРПАТТЯ З УКРАЇНСЬКОЮ ТА
УГОРСЬКОЮ МОВАМИ НАВЧАННЯ

Попович Зіта Павлівна

Студентка II-го курсу

Освітня програма: 035 Філологія «Мова і література угорська»

Ступінь вищої освіти: магістр

Тема затверджена Вченою радою ЗУІ

Протокол №7 /27 жовтня 2020 року

Науковий керівник:

Газдаг Вільмош Вільмошович,
доктор філософії, доцент

Завідувач кафедрою філології:

Берегсасі Аніко Ференцівна
доктор габілітований, доцент, професор

Робота захищена на оцінку _____, «___» _____ 202_ року

Протокол № _____ / 202_

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II

Кафедра філології

Магістерська робота

**ДОСЛІДЖЕННЯ НАСЛІДКІВ ДВОМОВНОСТІ СЕРЕД УЧНІВ 10-11-ИХ
КЛАСІВ СЕРЕДНІХ ШКІЛ ЗАКАРПАТТЯ З УКРАЇНСЬКОЮ ТА
УГОРСЬКОЮ МОВАМИ НАВЧАННЯ**

Ступінь вищої освіти: магістр

Виконала: студентка II-го курсу

Освітня програма: 035 Філологія «Мова і література угорська»

Попович Зіта Павлівна

Науковий керівник: **Газдаг Вільмош Вільмошович,**

доктор філософії, доцент

Рецензент: **Дудич Катерина Іванівна,**

доктор філософії, доцент

Берегове
2021

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Filológia Tanszék

A KÉTNYELVŰSÉGI HATÁSOK VIZSGÁLATA A KÁRPÁTALJAI VEGYES TANNYELVŰ KÖZÉPISKOLÁK 10-11. OSZTÁLYOS DIÁKJAI KÖRÉBEN

Magiszteri dolgozat

Képzési szint: mesterképzés

Készítette: Popovics Zita

II. évfolyamos hallgató

Képzési program: 035 Filológia «Magyar nyelv és irodalom»

Témavezető: Dr. Gazdag Vilmos,

PhD, docens

Recenzens: Dr. Dudics Katalin,

PhD, docens

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés.....	8
1.1. Különböző nyelvek hatása a mindennapi nyelvhasználatra.....	8
1.2. Témaválasztás, célkitűzés	10
II. A témával foglalkozó szakirodalom áttekintése	12
2.1. A kétnyelvűség definiálása.....	12
2.2. Kétnyelvűségi hatások: kódváltás, kódkeverés és kölcsönelemek	14
2.2.1. A kódváltás	14
2.2.2. A kódkeverés	15
2.2.3. A kölcsönzés, kölcsönszavak.....	15
2.3. Az internetes nyelvhasználat	16
2.4. Verbális repertoár, kommunikatív kompetencia	17
III. A témával foglalkozó kutatások áttekintése	19
3.1. A kétnyelvű közösségben végzett kutatások magyar nyelvű szakirodalma.....	19
3.2. A kétnyelvű közösségben végzett kutatások a szláv szakirodalomban	20
IV. A gyűjtés körülményeiről.....	22
4.1. Adatközlőkkel kapcsolatos általános információk	22
4.2. A kérdőívről.....	22
4.3. A gyűjtés megszervezése, lebonyolítása	22
V. A vizsgált szociológiai változókról.....	23
5.1. Az interjúalanyok általános jellemzői.....	23
VI. Eredmények	25
6.1. A tanulók általános nyelvhasználatára vonatkozó kérdések	25
6.2. A tanulók nyelvhasználatában jelentkező másodnyelvi elemek vizsgálata	35
6.2.1. Körülírások alapján történő azonosítások.	35
6.2.2. Képfelismerés alapján történő azonosítások.....	45
6.2.3. Szláv-, illetve magyar kölcsönszók jelentéseinek a meghatározása	54
6.3. A diákok iskolai nyelvhasználatára jellemző másodnyelvi elemek	58
VII. Kölcsönszavak gyűjteménye	65
7.1. Szláv eredetű kölcsönszavak a kárpátaljai magyar diákok nyelvhasználatában	65
7.2. Magyar eredetű kölcsönszavak a kárpátaljai ukrán diákok nyelvhasználatában	67

VIII. Összefoglalás	69
IX. Felhasznált irodalom.....	71
Rezümé.....	77
Mellékletek.....	79

Зміст

I. Вступ	8
1.1. Вплив різних мов на повсякденне використання мови	8
1.2. Вибір теми, мета	10
II. Перелік літератури пов'язаної з дослідженням	12
2.1. Визначення двомовності	12
2.2. Двомовний вплив: кодове переключення; змішування мовних кодів; запозичення	14
2.2.1. Кодове переключення	14
2.2.2. Змішування мовних кодів	15
2.2.3. Запозичення, запозичені слова	15
2.3. Використання мови інтернету	16
2.4. Словесний репертуар, комунікативна компетентність	17
III. Дослідження, пов'язані з темою	19
3.1. Угорськомовні дослідження двомовності	19
3.2. Українськомовні дослідження двомовності	20
IV. Коротко про дослідження і анкетування	22
4.1. Інформація пов'язана з респондентами, статистика	22
4.2. Про анкету	22
4.3. Організація дослідження та виконання	22
V. Про соціологічні змінності	23
5.1. Загальна характеристика учнів	23
VI. Результати	25
6.1. Питання стосовно загального використання мови учнями	25
6.2. Дослідження елементів другої мови, наявні в мовному вживанні учнів ...	35
6.2.1. Ідентифікація на основі опису	35
6.2.2. Ідентифікація на основі розпізнавання зображень	45
6.2.3. Визначення значень запозичених слів	54
6.3. Характерні слова другої мови в використанні шкільної мови учнів	58
VII. Збірник запозичених слів	65
7.1. Запозичені слова слов'янського походження в мовленні Закарпатських угорських учнів	65

7.2. Запозичені слова угорського походження в мовленні Закарпатських українських учнів	67
VIII. Підсумки	69
IX. Використана література	71
Резюме	77
Додатки	79

I. BEVEZETÉS

A magyar anyanyelvű emberek nagy része Magyarország határain túl, kisebbségi helyzetben él. Az előbb említett személyek két nagy csoportra oszthatók: az első csoportba azok tartoznak, akik a Kárpát-medencében, vagyis eredeti lakhelyükön élnek. Esetükben azokra a magyarokra kell gondolni, akik a trianoni béke után váltak más államok polgáraivá. A másik csoportot alkotó személyek azért élnek Magyarország határain kívül, mert valamilyen politikai, gazdasági, vagy egyéb okból/célból elhagyták és külföldre költöztek. A 2001-es népszámlálás adatai szerint Kárpátalján több mint 100 nemzetiség éli mindennapjait egymás társaságában. A legnagyobb arányt az ukrán nemzetiség teszi ki, akik 80,5%-ban vannak jelen Kárpátalján. Ezt követi a magyar nemzetiség, amely 12,1%-át alkotja a kárpátaljai nemzetiségek összességének (Molnár–Molnár 2003: 62–79).

1.1. Különböző nyelvek hatása a mindennapi nyelvhasználatra

Ha egy nép egy másik néppel érintkezik, tartósabb ideig él egymás mellett, akkor ennek eredménye nemcsak az, hogy kultúrájukban, viselkedésükben hatnak egymásra, hanem nyelvükben, nyelvhasználatukban is. A szláv-magyar együttélés, kölcsönhatás több évszázados múltra tekint vissza, mely természetesen hatással volt (és van ma is) az itt élő népek mindennapi kommunikációjára is (Lizanec 1970, Csernicskó 1995, Gazdag 2018).

Kárpátalján a kétnyelvűség teljesen természetes, mindennapi jelenségnek számít. A mindennapi kommunikációs helyzetekben szinte elkerülhetetlen az, hogy ember ne kerüljön olyan szituációba, ahol az anyanyelvén (legyen az a magyar, vagy bármely más itt élő nemzet nyelve) kívül ne lenne szüksége valamilyen egyéb nyelv használatára. Ez természetesen a nem megfelelő szintű nyelvi kompetencia miatt gyakran a beszédhelyzet sikertelenségéhez vezet, vagy szükségessé teszi egy olyan személy bevonását a társalgásba, aki mindkét nyelvet képes kommunikációs szinten használni. A nyelvek ilyen formában történő együttélése természetesen hatással van egymásra.

A kétnyelvűségi hatások így a kommunikatív kompetenciában és a nyelvi rendszerben egyaránt megfigyelhetők (Márku 2013). A kommunikatív kompetencia ezáltal kulcsfontosságú a mindennapok során. A Kárpátalján élő magyar emberek a kommunikatív kompetenciájának egyik nagyon fontos eleme az, hogy döntést tudjanak hozni azzal kapcsolatban, hogy kivel, mikor és milyen szituációban melyik nyelvet kell választani ahhoz, hogy a kommunikáció sikeresen menjen végbe. Egy Kárpátalján élő embernek természetes

szituációnak tűnik, hogyha egy adott helyzetben az anyanyelvén nem tudja megértetni magát, akkor más nyelvet kell használnia, tehát kódot kell váltania. Ez a döntés már annyira hozzánk van nőve, hogy nem véletlenszerűen működik, hanem teljes mértékben tudatos, sok minden befolyásolhatja (Beregszászi–Csernicskó 2010: 42–49, Gazdag 2015, Márku 2013).

Ha egy bizonyos nyelv mellett döntünk, jelen esetben a magyar nyelv mellett, akkor a döntésünket egy újabb döntés követi: választanunk kell a rendelkezésünkre álló nyelvi elemek sokaságából. Választhatjuk azokat a nyelvi elemeket, melyek által rögtön jelezzük a beszélgetőpartnerünknek, hogy honnan származunk, hiszen vannak olyan nyelvi elemek, amelyek csak itt, Kárpátalján használatosak: *bulocska*, *szok*, stb. Viszont dönthetünk az ellenkezőjéről is, hogyha például egy magyarországi emberrel kerülünk beszédhelyzetbe és nem feltétlenül szeretnénk a tudtára adni, hogy mi határon túli magyarok vagyunk. Ilyen esetben ezeket a szavakat elkerüljük (Márku 2004: 137–145, 2013, Gazdag 2015).

A többnyelvűséggel és a kölcsönszavak használatával kapcsolatosan is számos nyelvi babona él a köztudatban, illetve a nyelv művelői jellegű írásokban (Lanstyák 2014), melyek akár az oktatási folyamatban is helyet kapnak. Ide sorolhatók például azok a nyelvi babonák is, melyek szerint a kölcsönszavak veszélyeztethetik egy nyelv, esetünkben a magyar nyelv létét és fennmaradását. Viszont a nyelvi babonáknak, akárcsak a hétköznapi babonáknak, nem sok valóságalapja van. Hiszen ahhoz, hogy nyelvcsere menjen végbe egy népcsoport körében, mindig valamilyen külső (társadalmi vagy politikai) kiváltó ok szükségeltetik. Ebből következik, hogy a kölcsönszavak sosem fognak veszélyt jelenteni egy nyelv létezésére sem, ugyanis a nyelv természetes módon szelektál.

A magyarországi, illetve a helyi magyar nyelvészeti kutatások, ha jelentős fáziskéséssel is, de jelentős eredményeket értek már el a határon túli magyar nyelvváltozatok és nyelvhasználat vizsgálata terén is (lásd például: Csernicskó 1998; Göncz 1999; Lanstyák 2000, Csernicskó szerk. 2010; Kontra szerk. 2012). Ennek megfelelően Kárpátalján is történtek már a nyelv választási szokások felmérésére vonatkozó kutatások, melyek nem egy bizonyos korosztályra vonatkozó adatokat kívántak gyűjteni. Ezek a kutatások, felmérések a lakosság egészére terjedtek ki, így általuk lényegében a teljes lakosság nyelvhasználatára vonatkozóan lehet képet kapni.

Voltak természetesen a középiskolások körében végzett kutatások is (Beregszászi–Márku 2003). Viszont az adott témában eddig még nem volt olyan kutatás, amely egy bizonyos korosztályt érintett, s céljával a kétnyelvűségből fakadó nyelvi sajátosságok vizsgálatát tűzte volna ki.

1.2. Témaválasztás, célkitűzés

Kutatásom során a nyelvi kontaktus közösségi jelenségeit, a magyar és az ukrán nyelv oda-vissza való egymásra hatásának a sajátosságait vizsgálom. Tehát azokról a Kárpátalján megjelenő nyelvi elemekről, nyelvhasználati sajátosságokról szeretnék képet kapni, melyek az említett területen vannak jelen, s meghatározzák a mindennapi kommunikációt, annak sikeres véghezvitelét (kódváltás, nyelvválasztás, kölcsönszavak). Az adott kutatási téma azon témakörök közé tartozik, melynek eredményei hasznos információkkal szolgálhatnak a nyelvészek számára. Mivel nemcsak az ukrán nyelv van hatással a magyar nyelvre, s kerülnek át kölcsönszavak a kommunikációba, hanem fordított esetben is beszélhetünk a kódváltásról, kölcsönszavakról, nyelvválasztásról, ezért fontosnak tartom a kétnyelvűségre jellemző nyelvi elemek kétirányú (magyar-ukrán és ukrán-magyar viszonylatú) vizsgálatát. Kutatásomban részletesen kitérek azokra a különbségekre/hasonlóságokra, amelyek a magyar és/vagy ukrán nyelven véghezvitt kommunikáció során megjelenhetnek egy kétnyelvű beszélő információközlésében Kárpátalján.

A másodnyelvi hatásokat tehát egyidejűleg vizsgálom a magyar és az ukrán anyanyelvű diákok nyelvhasználatában, amely által megbizonyosodhatunk a két nyelv egymásra hatása következtében létrejövő hasonlóságokról, illetve különbségekről is. Gyakori eset, hogy a diákok nem anyanyelvű iskolában tanulnak (ennek számos nyelvpolitikai oka lehet, melyről részletesen lásd: Orosz 2010, Gazdag 2013), hanem másodnyelven végzik tanulmányaikat. Hasznos információkat kaphatunk a kutatás során arról is, hogy mennyire befolyásolja, alakítja át a fiatalok nyelvhasználatát, nyelvi képét egy ilyen szituáció. Vizsgálatom során választ kívánok kapni azokra a kérdésekre is, hogy melyek azok a nyelvi elemek, amelyek leginkább meghatározzák egy kétnyelvű beszélő kommunikációját.

A kutatásomat középiskolás tanulók körében végeztem. Azért választottam ezt a korosztályt, mert ekkorra már kialakul bennük egy megszokott nyelvhasználat, nyelvi identitás, s már képesek felelősséget vállalni megnyilvánulásaikért. Kutatásom eredményei nagyban hozzájárulhatnak a kárpátaljai nyelvhasználatról kialakított kép pontosításához, elmélyítéséhez. A kutatásom főbb módszerének a kérdőívezést választottam, amelyet egy, a fiatalok körében használt kölcsönelemek feljegyzésére vonatkozó megfigyelés előzött meg.

A kutatásommal kapcsolatban a következő hipotéziseket fogalmaztam meg:

- A kárpátaljai vegyes tannyelvű középiskolák hallgatói, a magyarországi társaikhoz hasonlóan rendelkeznek iskolai csoportnyelvvvel, mely esetükben számos sajátossággal bír;
- A vegyes tannyelvű iskolák tanulóinak a nyelvhasználatában, anyanyelvüktől függetlenül intenzíven megmutatkoznak a másodnyelvi hatások;

- A magyar nyelvű beszélők nyelvhasználatára a magasabb nyelvi presztízs miatt erőteljesebb mértékben hatnak az államnyelvek (orosz és ukrán), mint ahogyan a magyar nyelv hat ezen nyelvekre;

- Az előző pontban foglaltak alapján vélhetően a magyar nyelvben nagyobb számban vannak jelen az ukrán kölcsönszavak, mint fordított esetben;

- A falvakban élő tanulók nyelvhasználatára kevésbé jellemző a szókölcsonzés, mert kevesebb alkalommal érintkeznek a másodnyelvvvel;

- A tanulók tisztában vannak azzal, hogy a kölcsönszavak nem alkotják a sztenderd magyar, illetve ukrán nyelv részét, s igyekeznek azokat adekvát módon használni, s számukra a mindennapi kommunikációjuk során a nyelvválasztás nem okoz gondot;

- A tanulók bevallják azt, hogy a beszédük, nyelvhasználatuk nem állandó.

Mivel a városban élő tanulók életében más szinteken, más helyzetekben van jelen az államnyelv, mint a falvakban élő tanulók mindennapjaiban, feltételezem, hogy a kétnyelvűekre jellemző nyelvi elemek is másképp jelentkeznek. Ezért városi és falusi középiskolákban egyforma arányban végeztem el a kutatást, s vizsgálatomban részletesen elemzem a különböző településeken élő tanulók nyelvhasználatára közötti hasonlóságokat/eltéréseket.

A kutatás tehát két fő részből áll: a kérdőívek kitöltésének lebonyolításából, azok elemzéséből. A kérdőívekben szereplő kérdések összeállítását egy megfigyelés előzi meg, mely során összegyűjtöm azokat a jelenségeket, amelyek valóban jelen vannak a tanulók nyelvhasználatában.

Miután a kérdőív kérdéseinek összeállítása megtörtént, a próbakérdés folyamatára következett, amely fontos mozzanata a kutatásnak, s 20 adatközlő volt benne a segítségemre. Az itt kapott eredmények vizsgálata után győződtem meg arról, hogy a vizsgálat célkitűzéseinek megfelel-e a kérdőív, vagy szükség van-e valamilyen formájú módosítás elvégzésére. A kérdőív változatának elkészítése után kezdetét vette a tényleges adatgyűjtés megszervezése. Az adatgyűjtést személyesen szerettem volna elvégezni, pedagógusokkal egyeztetett időpontokban. Viszont a jelenlegi helyzet következtében ez nem tudott minden iskolában így megtörténni. A gyűjtés által kapott eredményeket diagramok segítségével szemléltettem. Az elemzést pedig legtöbbször összehasonlító módszer segítségével végeztem el: magyar és ukrán anyanyelvű tanulók válaszai közötti hasonlóság, eltérés; egy-egy tanuló válaszána szembeállítása az összes többiével; stb.

Az eredményeket különböző elméleti ismeretekkel egészítettem ki, melyhez alapos szakirodalmi ismeretre, jártasságra van szükség.

II. A TÉMÁVAL FOGLALKOZÓ SZAKIRODALOM ÁTTEKINTÉSE

2.1. A kétnyelvűség definiálása

Hogyha a kétnyelvűségről beszélünk, akkor elengedhetetlen a hozzá kapcsolódó anyanyelv fogalmának a meghatározása. Ez is egy tág fogalomkör, nincs egy konkrét meghatározás, amellyel jellemezhetjük. Viszont vannak bizonyos kritériumok, amik a segítségünkre lehetnek: a nyelvelsajátítás ideje, sorrendje, funkciója, az adott nyelven való kompetencia, attitűd (Karmacs 2007).

A kétnyelvűség meghatározása nem egyszerű feladat. Éppen ezért különböző meghatározások születtek az évtizedek során. A 20. század közepén a többnyelvűséget hátránynak tekintették, s ez a kijelentés manapság már elképzelhetetlennek tűnik. Ugyanis készültek kutatások, amelyek során a kétnyelvű gyerekek lassabb reakcióidőt nyújtottak, mint az egynyelvűek. S ebből vonták le azt a következtetést, hogy az oka a másik nyelv lehet. Viszont ma már tudjuk, hogy nemhogy nem jelent hátrányt a kétnyelvűség, hanem éppen ellenkezőleg, előnyt jelent (Kormos 2009).

Nagyon sokáig a nyelvtudomány alapvető kutatási területe volt az egynyelvűség, s hozzá hasonlítva vizsgálták az összes többi területet. A 20. század közepétől vált önálló kutatási területté a többnyelvűség. A kétnyelvűség különbözőképpen alakulhat ki, a leggyakoribb okának a migráció nevezhető (Karmacs 2020).

Sokan és sokféleképpen értelmezik, határozzák meg magának a kétnyelvűségnek a fogalmát. Számos meghatározás él a nyelvészek tudatában ezzel a kifejezéssel kapcsolatban, s a legtöbb kompetencia központúnak nevezhető, vagyis a nyelv ismerete alapján kategorizál:

Bloomfield szerint csak azokat a személyeket tekinthetjük kétnyelvűnek, akik mindkét nyelvet anyanyelvi szinten birtokolják és használják (Bloomfield 1993).

Grosjean szerint az a személy kétnyelvű, aki a mindennapi élete során mindkét nyelvet használja, szüksége van erre. Viszont különböző mértékben ismeri és használja azokat, s nem lehet összehasonlítani szerinte a kétnyelvűeket az egynyelvűekkel (Grosjean 1992). Bartha Csilla is eszerint a megközelítés szerint definiálja a kétnyelvűséget. Szerinte kétnyelvű az a személy, aki a mindennapi kommunikációja során két vagy több nyelvet rendszeresen használ úgy, hogy a kommunikatív szükségleteinek megfelelően (Bartha 1999).

A kárpátaljai nyelvészek többsége azt a meghatározást tartja a legmeghatározóbbnak, mely szerint kétnyelvűnek nevezhető minden olyan személy, aki a mindennapi

kommunikációja során az anyanyelve mellett még egy nyelvet képes használni, a kommunikatív kompetenciáinak megfelelően (Grosjean 1992, Bartha 1999). Ebből következően egy közösség akkor tekinthető kétnyelvűnek, hogyha a közösséget alkotó személyek többsége kétnyelvű (Csernicskó szerk. 2003, Lanstyák 1993). Kárpátalját a kisebbségi kétnyelvűség jellemzi. Hogyha azt vesszük figyelembe, hogy a két nyelv ismeretének szintje milyennek nevezhető, akkor domináns kétnyelvűeknek nevezhetjük, hiszen a kárpátaljai magyar nyelvű kisebbség nyelvhasználatában leginkább a magyar nyelv dominál. Változó, hogy a másodnyelv kinél mikor, milyen szinten jelenik meg. Nagyon függ attól, hogy az adott személy milyen településen növekszik. Alapvető, hogy ha egy teljesen magyar anyanyelvű településen él, akkor az iskola lesz az első színtere az államnyelvvél való találkozásnak. Viszont, ha a vegyes lakosságú településeket vesszük figyelembe, akkor gyerekkortól jelen van mindkét nyelv, s teljesen természetes a kétnyelvűség. Az intézményi kétnyelvűség törvényesen elfogadott és megengedett volt, viszont gyakorlatban nem igazán működött (Karmacsi 2003, 2004, 2020, Csernicskó 2013). Viszont a 2017-ben elfogadott oktatási törvény, és a 2019-ben elfogadott nyelvtörvény már azokat a törvényi alapokat is elveszi a Kárpátalján élő kisebbségtől, ami mindaddig megengedett volt. (Karmacsi 2020).

Lanstyák szerint az a közösség tekinthető kétnyelvűnek, „amelyben a napi kommunikáció során két önálló nyelv használatos. Az ilyen közösségek nem minden tagja kétnyelvű, mégis tagjai a kétnyelvű beszélőközösségnek. Egyrészt azért, mert két nyelv használatának szabályait ők is ismerik (tudják, milyen beszédhelyzetben lehet magyarul megszólalni, s milyen beszédhelyzetben, nyelvhasználati szintéren kell(ene) a többségi nyelven), másrészt pedig azért, mert ők is a kétnyelvű anyanyelvváltozatot beszélik, mivel ezt sajátították el anyanyelvként” (Lanstyák 1993: 77).

A kétnyelvű közösségek nyelvhasználatára munkamegosztás jellemző. Vannak olyan szituációk, amikor az egyik nyelv a helyénvaló és vannak bizonyos helyzetek, amikor a másik. Különböző színterei vannak a nyelvnek, amelyekre más-más nyelvhasználat a jellemző (Beregszászi – Csernicskó 2003).

Ha a kárpátaljai magyarságról beszélünk, akkor őshonos illetve kisebbségi kétnyelvűségről van szó. Ami azt jelenti, hogy a kisebbség különböző politikai okok miatt lett kisebbség, nem pedig területcsere során. Az ilyen kétnyelvűséget alkotó személyek túlnyomó részének az iskola az első színtere annak, ahol az államnyelvvél találkozhat (Gazdag 2014, Beregszászi-Csernicskó 2003). A Kárpátalján kisebbségben élő emberek jelentős részére a magyar nyelvű dominancia jellemző. Tehát a magánéletben a magyar

nyelv az elsődleges, s a különböző formális szinterek azok, ahol az egyén államnyelvnek való ismerete előkerül. A kárpátaljai kisebbség a nyilvános szférában rá van kényszerülve arra, hogy az államnyelvet használja, s azt részesítse előnyben (Gazdag 2014).

Mivel az orosz nyelv volt a Szovjetunió nem hivatalos államnyelve, ezért az oktatásnak nagyon fontos része volt, s minden szintjén kötelezővé vált. Tehát a kárpátaljai magyar nyelvhasználatban az orosz nyelvből kölcsönzött elemek is nagy számban megjelennek (Gazdag 2014, Csernicskó 2003).

A kétnyelvűségnek különböző típusait különböztetjük meg a kompetencia szempontjából:

- Kiegyensúlyozott, balansz – ebben az esetben az illető mindkét nyelvet azonos szinten ismeri és beszél, mindkét nyelvben egyenlő a kompetencia-szintje.
- Egyenlőtlen, domináns – az egyik nyelvben az egyén sokkal nagyobb kompetenciával rendelkezik, mint a másikban.

2.2. Kétnyelvűségi hatások: kódváltás, kódkeverés és kölcsönelemek

A kétnyelvű közösségekben nemcsak a nyilvános szinterek esetében beszélhetünk arról, hogy a közösségi normák határozzák meg, hogy a kódváltás bekövetkezzen a célnak megfelelően, hanem a közösségi életben is meghatározó szerepe van (Beregszászi – Csernicskó 2003).

2.2.1. A kódváltás

Trudgill (1997) szerint a kódváltás egy olyan jelenség, amikor a kétnyelvű illetők két nyelv vagy dialektus között egy kommunikációs szituáción belül oda és vissza váltanak. Számos hasonló meghatározása született ennek a jelenségnek: Kiss Jenő (1995) és Vančioné Kremmer Ildikó (1998) is ehhez közelálló meghatározással illetik a kódváltást.

Az egy nyelvet beszélő személyek az adott nyelven belül válhatnak egy kommunikációs szituáció során, hogy az sikeresen menjen végbe: nyelvváltozatok, különböző stílusok. A kétnyelvű beszélőknél más a helyzet. Ugyanis ők nem csupán az általuk beszélt nyelveken belül válhatnak, ahogyan az egynyelvű beszélők, hanem a birtokukban lévő nyelvek közül választhatnak, hogy a megszólalásuk az adott szituációnak megfelelő legyen (Márku 2004).

Leszögezhető az, hogy az olyan személyek, akik kétnyelvű családban nőttek fel, sokkal inkább használják a kódváltást és a mindennapjaik alkotórésze, hiszen rá vannak kényszerülve, mint az egynyelvű családokban felnövekvőké (Karmacsi 2007). Kódváltásnak

nevezhető tehát a beszélőnek az a stratégiája, mely által a szituációnak megfelelően választ a rendelkezésére álló nyelvek, nyelvváltozatok közül (Csernicskó szerk. 2003:84).

2.2.2. A kódkeverés

Az előbbihez hasonlóan a kódkeverés szintén kétnyelvű beszédre jellemző, viszont meg kell különböztetni a kódváltástól. Kódkeverésről akkor beszélünk, amikor az egyén a kommunikációja során úgy keveri a két nyelvet, hogy a két nyelv elemei nemcsak jelentésstanilag alkotnak egységet – mint a kölcsönszavaknál – hanem mondattani és prózai szempontból is. Így ennek következtében azon személy számára, aki ezt hallja, szinte lehetetlen feladatnak tűnik, hogy megállapítsa, a kevert nyelvek közül éppen melyiket hallja, melyiket használja a beszédpartnere (Kiefer – Siptár 2003).

2.2.3. A kölcsönzés, kölcsönszavak

Trudgill szerint a kölcsönzés az a folyamat, amely során a kétnyelvű személyek az általuk használt egyik nyelvből a másik nyelvbe használnak adott szavakat, s ezáltal ezek a kölcsönszavak az utóbbi nyelv részévé is válnak (Trudgill 1997).

Hogyha a kétnyelvűségi hatásokról van szó, akkor az egyik leggyakoribb jelenségnek a szókölcönzés számít. Nagyon sokan ítélik el a nyelvművelők közül, hiszen fölösleges elemeknek tartják. Viszont a kétnyelvűség-kutatók által létrehozott szakirodalom szerint egyértelműen pozitív hatású, hiszen nincs olyan nyelv, amely ne kölcsönzött volna szavakat más nyelvekből. A szókölcönzés mértéke teljes mértékben függ az adott nyelvet használók földrajzi és társadalmi elhelyezkedésétől. (Karmacsi 2007).

A szakirodalom a kölcsönszavakat 5 típusba sorolja (Kontra 1981, Lanstyák 1998:31, Csernicskó szerk. 2003: 125 – 138, Gazdag 2018):

- Közvetlen kölcsönzés – ide tartozik az összes olyan kifejezés, mely átvétele eredeti hangalakjában történik. Jelentős számban használatosak ilyen kölcsönszavak a kárpátaljai magyar közösségben.
- Hangalakkölcsönzésről akkor beszélünk, amikor egy kifejezés az első nyelv egynyelvű változatában is jelen van, viszont a kétnyelvű beszélők abban a hangalakban használják, ahogy a másodnyelvben van jelen.
- Hibrid kölcsönszavak – azok a szavak nevezhetőek hibridnek, melyek egyik tagja közvetlenül kölcsönszó, míg a másik tagja első nyelvi szó. Ezek száma jóval alacsonyabb, mint a közvetlen kölcsönszavaké.

- Jelentéskölcsönzés – azok az esetek tartoznak ide, amikor egy adott szó jelentése bővül, valamilyen új jelentést kap a második nyelvnek köszönhetően, annak hatására.
- Tükörszavak és tükörkifejezések – ezek a szavak fordítás útján jönnek létre.

2.3. Az internetes nyelvhasználat

A 21. század technológiája lehetővé teszi azt, hogy azok az emberek, akik egymástól távol vannak, közvetlenül kommunikálni tudjanak, írásban. Ezáltal számos újabb kérdés vetődött fel a nyelvészet kutatásának kapcsán. Az írásbeliség és szóbeliség mindig is vita tárgya volt a nyelvészek körében (Veszelszki 2012).

Hogyha kommunikációról beszélünk, arról, hogy gondolatainkat szeretnénk megosztani, két lehetőség adott számunkra: kimondjuk vagy leírjuk. Mindkét lehetőségre más-más nyelvi tendenciák jellemzőek, amelyeket az anyanyelvi beszélő szét tudja választani. Viszont hogyha azt figyeljük meg, hogy korunkra jellemző a különböző modern technikai eszközök elterjedése, azok hatása az emberekre, észrevehető az írott szövegekben is egyre nagyobb mértékben kimutatható élőbeszédre jellemző sajátosságok. Az internetes nyelvhasználatra nagyon jellemző, hogy az írott nyelv nagymértékben a beszélt nyelvhez közelít. Hogyha egy személy megfelelő nyelvi képességgel rendelkezik, képes arra, hogy az internetes és hagyományos nyelvhasználatot elkülönítse, megkülönböztesse. Egyre inkább töltjük mindennapjainkat az interneten, főleg a fiatalabb korosztály, akik a világháló nyelvében teljes mértékben eligazodnak, ismerik annak normáit. Minél tovább haladunk az időben, annál inkább tapasztalhatjuk azt, hogy a két közlési forma között szinte lehetetlen éles határvonalat húzni, az írott nyelv és a beszélt nyelv keveredve jelennek meg mindennapjainkban. Az életünk teljesen természetes részévé vált az, hogy elektronikus szövegeket látunk, alkotunk, olvasunk (Simon 2014).

David Crystal (2001) volt az a személy, aki a digitális kommunikációt netspeak kifejezésként nevezi, illetve ezt a nyelvet beszélőket diglottnak tartja. Viszont ezzel voltak szemben álló vélemények. Balázs Géza a másodlagos szóbeliség fogalmát vezeti be a magyar szakirodalomba (Balázs 2004, 2005). A digilektus fogalmát Veszelszki Ágnes vezeti be a szakirodalomba, amely a számítógép közvetítette kommunikációnak, nyelvhasználati módjának a megnevezése (Veszelszki 2011).

Mielőtt az internetes szövegalkotás, az azon keresztüli kommunikáció elterjedt volna, a szóbeliség még írásban is a mediális szóbeliséghez kötődött. Viszont az az internetes kommunikáció megjelenése után ez a fajta kapcsolat eltűnik. A digitális kommunikációban használjuk elször az írást szimultán, direkt és szituációhoz kötött

érintkezésre. Hogyha a hagyományos írott kommunikációra gondolunk, akkor abban az esetben a szövegalkotó és a szöveget befogadó külön térben helyezkedik el, időben nem egyező kommunikációról van szó. Viszont az elektronikus kommunikáció az, amire az időbeli egybeesés, illetve még ritkább esetekben a térbeli közelség is jellemző. Az, hogy a technológia ilyen széleskörűen elterjedt, nemcsak a szóbeliséget, hanem a hagyományos írásbeliséget is befolyásolja és módosítja. A digilektus szövegei leginkább a beszélt nyelvhez közelítenek, nem pedig a hagyományosnak tartott írott nyelvhez. Ezáltal az úgynevezett redukált grammatika jellemzi, másrészt pedig a beszélt nyelv redundanciája. A digilektusra túlnyomóan jellemző a neologizmusok- és szavak alkotásának a folyamata (Veszelszki 2012). Vagyis az internetes kommunikáció alakuló szabály és normarendszere a külső, interneten kívüli nyelvközösség és a hagyományos irodalmi írásbeliségre alapuló köznyelvi normarendszer szinte teljes kizárásával, az internetes közönség önszerveződésével, belső egyetértésével alakul ki (Bódi 2004: 17).

2.4. Verbális repertoár, kommunikatív kompetencia

A nyelvi repertoár nem más, mint azok a nyelvek, nyelvváltozatok, stílusváltozatok, stb., melyeket egy adott közösség a beszédhelyzet során használ. Susan Gal (1988: 286) így fogalmaz: *„Nyelvi repertoáron egy közösség szociálisan szignifikáns interakcióiban a közösség tagjai számára rendelkezésre álló nyelvi források összességét értjük. A nyelvi források magukba foglalják mindazon nyelveket, nyelvváltozatokat, regisztereket, stílusokat és nyelvfordulatokat, amelyek a csoport beszédében vagy más kommunikációs modalitásaiban (pl. írásban) előfordulnak.”*

A különböző anyanyelvi kompetenciák fejlesztésére az oktatás minden egyes szintjén szükség van és meg is jelenik. Hiszen az összes tanulási folyamat alapjaként szolgál már gyerekkortól kezdve. Ahhoz, hogy a világot meg tudjuk érteni és ki tudjuk fejezni magunkat, beilleszkedve azzal a társadalommal, egyik alapfeltétele az előbb említett anyanyelvi kompetenciák sokasága, hogy anyanyelvünkön kommunikálni tudjunk úgy szóban, mint írásban. Hogyha a magyarországi Nemzeti alaptantervet vesszük alapul, akkor megfigyelhetjük, hogy ott az anyanyelvi kommunikáció kiemelt helyet foglal el (Lőrincz 2019). *„Az anyanyelvi kommunikáció magában foglalja a fogalmak, gondolatok, érzések, tények, vélemények kifejezését és értelmezését, megőrzését és közvetítését szóban és írásban (hallott és olvasott szöveg értése, szövegalkotás szóban és írásban), valamint a helyes, öntudatos és alkotó nyelvhasználatot az oktatásban és képzésben, a társadalmi és kulturális*

tevékenységek során, a családi és a társas életben, a munkában és a szabadidős tevékenységekben, a társas valóság formálásában.” (NAT 2012: 10652)

A személyek a verbális repertoárjukból válogathatnak egy kommunikáció során, a saját kommunikatív kompetenciájuknak megfelelően, hogy az a helyzetnek, beszélgetőpartnernek, stb. megfeleljen. „A kommunikatív kompetencia a nyelvhasználat helyénvalóságának ismerete” (Csernicskó 2003: 55). A kommunikatív kompetencia azoknak a normáknak az ismeretét jelenti, amelyek a nyelvhasználatot irányítják, s általa választunk a rendelkezésünkre álló nyelvek illetve nyelvváltozatok közül a szituációnak megfelelően (Csernicskó szerk. 2003). Nap mint nap szükség van a kommunikatív kompetenciánkra, hiszen nem elegendő az, hogy egy beszédhelyzet előtt döntést hozunk arról, hogy melyik nyelvet használjuk, hanem arra is szükségünk van, hogy az adott nyelven belüli ismereteinket a felszínre hozzuk, s eldöntsük, hogy a verbális repertoárunk melyik része felel meg a kommunikációs szituációnak.

„A kétnyelvű beszélők egy-egy szituációban nemcsak anyanyelvük különböző változatai közül választhatnak, hanem anyanyelvük és egy másik nyelv között is. Kommunikatív kompetenciájuk így nemcsak arra terjed ki, hogy egy adott beszédhelyzetben anyanyelvük melyik változatát kell használniuk, hanem arra is, hogy egy adott beszédhelyzetben melyik nyelvüket kell/lehet/érdemes használniuk.” – írja Sándor Klára (2001: 98).

Dell Hymes volt az a személy, aki a 70-es évek elején kiegészítette a nyelvi kompetencia fogalmát a kommunikatív kompetencia fogalmával. Az ő elméletének köszönhetően jelent meg a 70-es évektől egy egyre erőteljesebben megnyilvánuló „alaptörvény” az oktatásban, mely szerint a nyelvoktatás célja nem egyenlő a grammatika- és szókincstanítással, hanem óriási szükség van a valódi kommunikációs szituációk fejlesztésére és kiteljesítésére (Szabó G 2010).

III. A TÉMÁVAL FOGLALKOZÓ KUTATÁSOK ÁTTEKINTÉSE

3.1. A kétnyelvű közösségben végzett kutatások magyar nyelvű szakirodalma

Gazdag Vilmos 2014-ben a kárpátaljai magyarság nyelvhasználatát vizsgálta online kérdőívezés formájában. A kérdőív összetett, különböző típusú kérdésekből tevődött össze: tárgyazonosítás, körülírások meghatározása, stb. Feltételezései szerint gyakori lesz a szláv kölcsönszavaknak a használata, s ez így is történt. A kutatás által kijelenthető, hogy a kárpátaljai magyar nyelvjárások nagy másodnyelvi hatás alatt vannak (Gazdag 2021).

Továbbá a Beregszászi járásban kérdőív segítségével végzett kutatásában a meghonosodott orosz és ukrán lexikai elemekkel és azok előfordulásával, illetve csoportosításával foglalkozik. Ehhez egy résztvevő megfigyelés alapú kutatás is tartozik, mely során a számára idegen szavakat jegyezte fel különböző helyszíneken mindennapjai során. Ugyancsak a kutatás egyik módszere az élőnyelvi vizsgálat, mely során 150 irányított beszélgetés hanganyagát vizsgálta. A kérdőíves kutatásban összesen 342 fő vett részt. További alapja a kutatásnak: sajtónyelvi vizsgálatok és szépirodalmi vizsgálatok. Levonható következtetésként, hogy a kölcsönszavak túlnyomó része kronológiailag új, 1945 után honosodott meg. Az ukrán kölcsönszavak pedig egyértelműen Ukrajna függetlenné válását követően terjedtek el a magyar nyelvben.

Márku Anita 2013-ban a kutatása során a nyelvi kontaktus jelenségeit vizsgálja szociolingvisztikai és pszicholingvisztikai síkon. Módszere a spontán beszéd megfigyelése és a kérdőívezés. A kétnyelvűségi jelenségeket a kárpátaljai magyar közösség által vizsgálta, s leginkább a beszédhelyzetben betöltött funkció felőli megközelítést tartotta szem előtt. A kutatása során az a következtetés is levonható, hogy a kárpátaljai beszélőközösség a mindennapjai során két/három nyelv folyamatos használója (Márku 2013).

A gyermek nyelvi kompetenciáját nagyban befolyásolja az, hogy milyen családban nő fel. Családtól függően minden gyerek más és más nyelvi hatásoknak van kitéve. A vegyes házasságban felnövő gyermek nyelvi kompetenciáját vizsgálja kutatásában Karmacs Zoltán Kárpátalja két kutatópontján. A kutatásával azt szeretné megállapítani, hogy az etnikailag vegyes családokban felnövő gyermeknek hogyan van jelen mindkét nyelv az életében, azok hogyan játszanak közre a mindennapokban, hogyan váltogatja azokat (Karmacs 2007).

Krajnik Ildikó az orosz és ukrán kölcsönszavak szociolingvisztikai vizsgálatát viszi véghez Kárpátalján. A kutatást kérdőív segítségével bonyolítja le két tanintézményen belül, illetve ismerősei körében. Az adatközlőknek papír alapú és online kérdőív kitöltésére is lehetőségük volt. Összesen 103 fő vett részt a vizsgálatban, 14 éves kortól egészen 65 éves korig. Kutatása során bebizonyosodott, hogy a kölcsönszavak nagy mértékben vannak jelen a magyar nyelvű beszélők nyelvhasználatában, s annál is inkább az ukrán kölcsönszavak, az oroszsal ellentétben (Krajnik 2010).

Borbély Anna munkájának címe a következőképpen hangzik: *Kétnyelvűek a kétnyelvűségről*. A tanulmány célja az, hogy a már meglévő szociolingvisztikai kutatásokkal alátámasztott érvekkel pontosítsa azokat az ismereteket, amelyek nem minden esetben egyeznek meg a kutatások eredményeivel (Borbély 2014).

Kiss Anita a kétnyelvűségi hatásokat és a nyelvjárási jelenségeket vizsgálta a kárpátaljai fiatalok körében az internetes kommunikáció során. Munkájával az internetes nyelvhasználat pozitív hatásaira szeretne rámutatni. Kutatása végéhez érve kijelentette, hogy a másodnyelvi elemek az internetes kommunikációban is nagy számban jelen vannak (Kiss 2020).

Lezó Nóra is a kétnyelvűségi hatásokra keres választ kutatásával a Kárpátalján élő emberek segítségével. Kutatásával arra a kérdésre is választ keres, hogy a kétnyelvűség a vizsgálat alanyainál mennyire okoz gondot a munkahelyükön, illetve okoz-e egyáltalán.

Erdei Ildikó bánásági pedagógusok körében vizsgálta a kétnyelvűséggel kapcsolatos nézeteket, egy kérdőíves vizsgálat formájában. Arra szeretett volna választ kapni a kutatásával, hogy azok a pedagógusok, akik kisebbségben tanítanak, kiket tartanak kétnyelvűnek, annak előnye/hátránya, miben különbözik az oktatásuk (Erdei 2011).

Az elit kétnyelvűséget vizsgálja egy budapesti gimnázium tanulói körében Monostori Máté. 65 tanuló segítségével bonyolítja le a vizsgálatát. S kutatásában arra a kérdésre keres választ, hogy az ilyen tanulók milyen nyelvi nehézségeket tapasztalnak a magyar nyelvi környezetben (Monostori 2015).

3.2. A kétnyelvű közösségben végzett kutatások a szláv szakirodalomban

A magyar–szláv nyelvi kapcsolatok kutatása Csopey László művével kezdődött, a *Magyar szók a rutén nyelvben* című tanulmányával (Mokány Sándor 1966: 6). Igaz, hogy a kárpátaljai ukrán nyelvjárásban jelentkező hungarizmusok vizsgálatában ez a munka úttörőnek tekinthető, de a magyar–szláv nyelvi kapcsolatoknak a vizsgálata, kutatása már jóval korábban elkezdődött (Bárány 2009).

Hanna Zaliznyak és Larisza Maszenko monográfiájukban (Zaliznyak – Maszenko 2001) egy Kijevben végzett kutatásuk eredményeit szemléltetik, mely szerint a fővárosban az embereknél a mindennapi kommunikációjuk során az orosz nyelv dominál (vö. Csernicskó szerk. 2010). A nyelvválasztás áll a középpontjában a következő tanulmányoknak is: Nyelvpolitika és nyelvi helyzet Ukrajnában: elemzés és ajánlások (Besters – Dilger szerk. 2008).

Egy 2003-ban végzett kutatás, mely egész Ukrajnára kiterjedt, kiderült, hogy az orosz és ukrán nyelv dominanciája változó. Míg az ország egyik részén az ukrán dominál, addig az ország másik részén az orosz nyelv van nagyobb befolyással.

Szurzsik (ukránul: суржик) - az a keveréknyelv, amely az ukrán és az orosz nyelvre épül, a közöttük lévő kontaktusváltozat. Nagyon nagy mértékben elterjedt. Nagyon változatos, hiszen ha az ország nyugati részét figyeljük meg, akkor az ukrán kifejezések dominálnak benne, viszont a keleti részt megfigyelve már az orosz nyelv jelenik meg (Khmelko 2004).

Az ukrán nyelvben megjelenő magyar kölcsönelemek, azaz hungarizmusok tematikai csoportosítáival foglalkozott Lizanec, aki 29 különböző tematikai csoportot nevezett meg a kölcsönszók csoportosításának megkönnyítésére (Lizanec 1976: 106).

Bárányné Komári Erzsébet, a kárpátaljai ukrán nyelvű irodalomban megjelenő hungarizmusok csoportosítását végezte el. 25 különböző tematikai csoportba sorolta az általa gyűjtött 372 jövevényszót. A kutatásából kiderült, hogy a kárpátaljai irodalomban jelentkező hungarizmusok túlnyomó része az életvitel szókincse fogalomkörhöz tartozik (Bárányné Komári 2011).

Anton Stankanyec Munkácson végzett kutatása során 83 hungarizmust gyűjtött össze, ami közül 40 szó teljesen újnak és ismeretlennek minősíthető. Nem csak adatozza az általa gyűjtött kölcsönelemeket, hanem arra is rámutat, hogy a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban is jelen van az ukrán nyelv hatása (Stankanyec 1938).

IV. A GYŰJTÉS KÖRÜLMÉNYEIRŐL

4.1. Az adatközlőkkel kapcsolatos általános információk

A kárpátaljai kétnyelvű középiskolákban tanuló diákok nyelvhasználatát kérdőívvel vizsgáltam. Minden iskolában a 10–11. osztályos tanulók voltak az adatközlőim. Mivel a célközönség kétnyelvű, így a kérdőívem is két nyelven jutott el a diákokhoz. Míg a magyar nyelvű osztályokban magyar nyelvű kérdőíveket töltöttek ki, addig az ukrán nyelvűekben ukrán nyelvűt. A kérdőívet összesen 181 diák töltötte ki. Ebből 108 magyar anyanyelvű, 76 pedig ukrán anyanyelvű. Minél hitelesebb adatokat szerettem volna begyűjteni, így 3 iskola kivételével minden kárpátaljai kétnyelvű középiskolában elvégeztem a kutatást. Úgy gondolom, hogy nagyon színes képet kaphatok azáltal, hogy Kárpátalja minden részéről érkeztek válaszok.

4.2. A kérdőívről

A kérdőívem összesen 20 kérdést tartalmaz. Zárt és nyitott kérdések egyaránt vannak benne, viszont túlnyomó részben nyitott kérdéseket tartalmaz. A kérdőív egészét 4 nagyobb részre lehet felosztani. A kérdőív első része a szociológiai változókra és a diákok mindennapi nyelvhasználatára kérdez rá. Ezt követően 3 olyan feladat következik, amely által megbizonyosodhatunk arról, hogy a másodnyelvi elemek hogyan és milyen mértékben jelennek meg a diákok életében a hétköznapi szituációkban. Majd a feladatok az iskolai nyelvhasználatra fókuszálnak, arra, hogy a diákok iskolai nyelvhasználatára milyen nyelvváltozat jellemző, illetve beleépült-e a kétnyelvűségi elemek sokasága. A kérdőív utolsó része és feladata egyben pedig az, hogy a tanulóknak fel kell sorolniuk olyan szavakat és kifejezéseket – ha tudnak – amelyeket szerintük csak Kárpátalján használnak.

4.3. A gyűjtés megszervezése, lebonyolítása

A kérdőívezést 2020 folyamán végeztem el. A vírushelyzet okozta körülmények miatt személyesen nem lehettem jelen a kérdőívek kitöltésénél. A kérdőívek kitöltése körülbelül 20-25 percet vett igénybe. Minden érintett iskolában az adott osztályokban tanító magyartanárt bízam meg, ők voltak a segítségemre. A vírushelyzet miatt nemcsak papír alapú kérdőívek voltak a segítségemre, hanem online felületen is elkészítettem ugyanazt. Egyetlen iskola volt, ahol nem tantermi oktatás folyt, így az ott tanuló diákok online töltötték ki. A kérdőívek teljes mértékben megegyeztek, viszont a válaszok között különbségek vannak.

V. A VIZSGÁLT SZOCIOLÓGIAI VÁLTOZÓKRÓL

A kérdőív elején a diákok szociológiai változóira kérdeztem rá, amely eredményei igazán színes képet mutatnak. Az elemzés során lesznek olyan kérdések, amelyek során a két különböző nyelvű osztály tanulóinak válaszait egy diagramon szemléltetem, s lesznek olyan kérdések is, amikor két különböző diagram segítségével mutatom be a kapott eredményt. Tanulók válaszait megvizsgálva a statisztikai adatok a következők:

5.1. Az interjúalanyok általános jellemzői

A kérdőívet összesen 5 kétnyelvű iskolában töltötték ki a 10–11. osztályos tanulók. Egy iskola kivételével, az összes faluban helyezkedik el. Nem igazán van lényeges információ számunkra, hogyha a diákok iskola szerinti eloszlását figyeljük meg. Viszont az megjegyezendő, hogy vannak olyan iskolák, ahol a párhuzamos 10–11. osztályok tanulóinak száma nagyon magas, míg egyes iskolákban ez a szám nagyon minimálisra csökken. A diákok többsége férfi, viszont valószínűleg ez annak köszönhető, hogy a Derceni Középiskola ukrán nyelvű osztályai sportiskola részei, ahol csak és kizárólag fiúk vannak.

Hogyha a diákok lakóhelyét figyeljük meg, nagyon színes ábrát kapunk. Hiszen Kárpátalja nagyon sok pontjáról érkezett ezáltal válasz a kérdőívemre, mivel egy-egy iskola tanulóinak számát növelik a különböző környező falvakból érkező diákok. Az iskolák szerinti eloszlást tekintve figyelhető meg a legszínesebb kép, hiszen Kárpátalja különböző pontjairól érkező diákok bővítik tudásukat ezekben a középiskolákban. Megfigyelhetjük, hogy az adatközlők Kárpátalja 5 különböző járásából érkeztek: Nagyszőlősi járás, Beregszászi járás, Munkácsi járás, Szolyvai járás és Ilosvai járás.

Mivel az 5 különböző iskolában a diákok különböző városokból és járásokból érkeztek, ezért egy összesített táblázatban tüntetem fel, hogy pontosan melyik iskolában honnan, milyen járásból érkeznek a diákok.

A táblázatot megfigyelve látható, hogy Kárpátalja számos területén élő diákok töltötték ki a kérdőíveimet, s ezáltal nagyon sokszínű és átfogó képet kaphatunk az általuk használt nyelvvaltozatról. A kérdőívet kitöltött diákok túlnyomó része a Derceni Középiskolában tanul, s a legkevesebb adat pedig a Jánosi Középiskolában tanuló diákok válaszaiból érkezett.

1. számú táblázat: Iskola, járás és település szerinti eloszlás

Iskola neve	Járások, ahonnan a diákok érkeztek	Települések
Derceni Középiskola	Munkácsi járás, Szolyvai járás, Ilossvai járás, Harkivi járás	Dercen, Fornos, Ilosva, Harkiv, Szolyva
Nagymuzsalyi Középiskola	Beregszászi járás, Nagyszőlősi járás	Nagymuzsaly, Bakta, Kovászó, Beregszász, Borzsava, Mezőgecse, Csetfalva, Bene
Jánosi Középiskola	Beregszászi járás	Balazsér, Jánosi, Gút, Nagybégány, Kisbégány
Nagyberegi Középiskola	Beregszászi járás	Beregújfalú, Kígyós, Nagybereg, Felsőremete, Alsóremete
Beregszászi 3. Számú Középiskola	Beregszászi járás	Beregszász, Asztély, Csoma, Macsolá, Déda

A diákok nemzetiség szerinti eloszlását figyelembe véve kijelenthető, hogy a magyar osztályokban magyar nemzetiségűek a tanulók, míg az ukrán osztályokban ukrán nemzetiségűek. Természetesen, vannak kivételek is, viszont általánosságban ezt mondhatjuk el a nemzetiség kapcsán.

A különböző nyelvű osztályokban tanuló diákok nemzetisége teljes mértékben ellentétes: a magyar nyelvű osztályok tanulói néhány kivétellel mindannyian magyar nemzetiségűnek nevezik magukat, az ukrán nyelvű tanulók pedig ukrán nemzetiségűnek vallják magukat.

Számomra érdekes következtetésként azt is levonni, hogy több magyar nyelvű osztályban tanuló diák vallja magát ukrán nemzetiségűnek, s valószínűleg ez azért van, mert az állampolgárság és a nemzetiség számukra összefüggő.

Az anyanyelv szerinti eloszlás hasonló eredményeket mutat a nemzetiség szerinti eloszláshoz, hiszen itt is ugyanazt figyelhetjük meg, hogy a magyar anyanyelvűek magyar osztályban tanulnak, míg az ukrán anyanyelvű diákok ukrán osztályokban bővítik tudásukat. Bár itt is vannak kivételek, de leginkább abban figyelhető meg, hogy némely ukrán anyanyelvű diák magyar osztályba tanul. Tehát a diákok néhány kivétellel azt vallják, hogy olyan anyanyelvűek, amilyen nyelvű osztályban tanulnak.

VI. EREDMÉNYEK

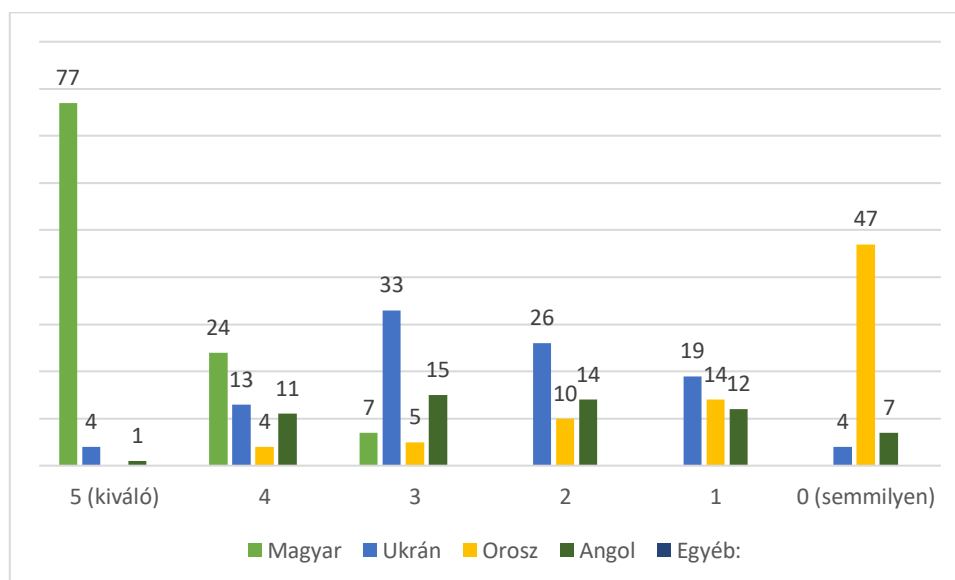
Vizsgálatomban az adatközlőket két nagy csoportra osztom: magyar– és ukrán anyanyelvű tanulók. Az összehasonlító módszer lesz segítségemül a kérdőívek elemzése során.

A kérdőív elején a tanulók általános adataira vonatkozó kérdések voltak, melyet az általános nyelvhasználatra vonatkozó kérdések követtek:

6.1. A tanulók általános nyelvhasználatára vonatkozó kérdések

Az alábbi kérdés 4 általam megnevezett nyelvre: magyar, ukrán, orosz és angol, illetve egy egyéb válaszlehetőségre vonatkozott. A tanulóknak azt kellett eldönteniük, hogy egy ötös skálán milyenre értékelik saját nyelvtudásukat:

1. ábra: Hányasra értékelnéd nyelvtudásodat? (magyar nyelvű osztály)

Az alábbi ábra a magyar nyelvű osztályok diákjainak nyelvtudásáról ad képet, s egyértelműen nem mondható el az, hogy a diákok anyanyelvüket mindannyian 5-ös szintűre értékelik, hiszen amint láthatjuk, még olyan diákok is akadnak, akik saját bevallásuk szerint a magyar nyelvet csupán közepes szinten ismerik. A diákok többnyire tisztában vannak azzal, hogy a magyar nyelv az anyanyelvük, így annak ismerete jóval kiemelkedik az összes többi nyelvtől.

Érdekes megfigyelni a válaszok alapján azt is, hogy a diákok az államnyelvvél kapcsolatos tudásukat nem értékelik magasra, sőt, a diákok döntő többsége 3-as és 2-es szintűnek nevezi azt. Az adatközlők közt nagyon kevés olyan diák van, aki az anyanyelvét

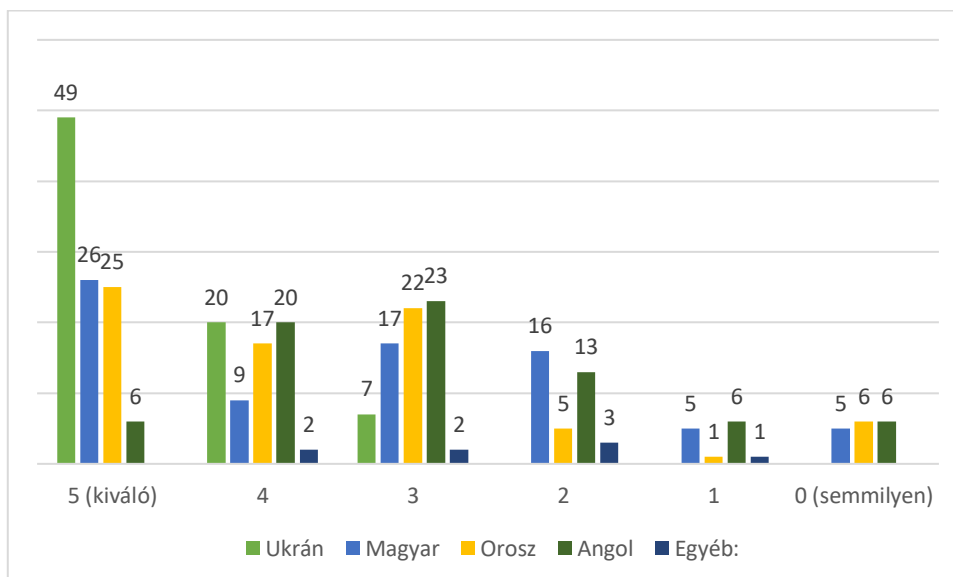
és az államnyelvet ugyanolyan szintűre értékelte. A diákok között összesen 4 olyan van, aki saját bevallása szerint a magyar és az ukrán nyelvet is tökéletesen beszélné.

Hogyha az orosz nyelvvel kapcsolatos adatokat tekintjük, megfigyelhető, hogy a diákok döntő többsége azt állítja, hogy semmilyen szintű tudása nincs az adott nyelven. Minimális azon diákok száma, akik majdnem tökéletesre értékelik az orosz nyelvtudásukat.

A tanulók angol nyelvtudásával kapcsolatban nem igazán lehet egyértelműen kijelenteni, hogy milyen szintű, hiszen 0-tól 5-ig érkeztek értékelések azzal kapcsolatban.

Egyetlen diák sem volt a magyar nyelvű osztályokban, aki valamilyen egyéb nyelvet említett volna.

2. ábra: Hányasra értékelnéd nyelvtudásodat? (ukrán nyelvű osztály)

Az alábbi ábra az ukrán nyelvű osztályokban tanuló diákok nyelvtudásáról ad képet számunkra. Ezek az adatok is hasonlóképpen az előbbiekhöz nagyon színes képet mutatnak. Láthatjuk, hogy míg a magyar nyelvű osztályokban a magyar nyelv dominált, addig jelen esetben az ukrán nyelv a domináns. Megfigyelhetjük, hogy a diákok hasonlóan vélekednek anyanyelvükről, mint a magyar nyelvű diákok, hiszen itt sem mutatható ki 100%-os maximális anyanyelvi ismeret. Az ábra segítségével megfigyelhetjük, hogy a diákok legnagyobb arányban az ukrán nyelvet ismerik kiválóan, viszont sokan vélekednek úgy, hogy az ukrán nyelvet csupán 4-es illetve 3-as szinten ismerik.

A magyar nyelvet nem meglepő módon sokan ugyanolyan ponttal értékelik, mint az ukrán nyelvet. Míg a magyar anyanyelvű osztályokban a diákok államnyelvére vonatkozó ismerete nem mutatott magas szintet, addig jelen esetben a magyar nyelv ismerete sok diák

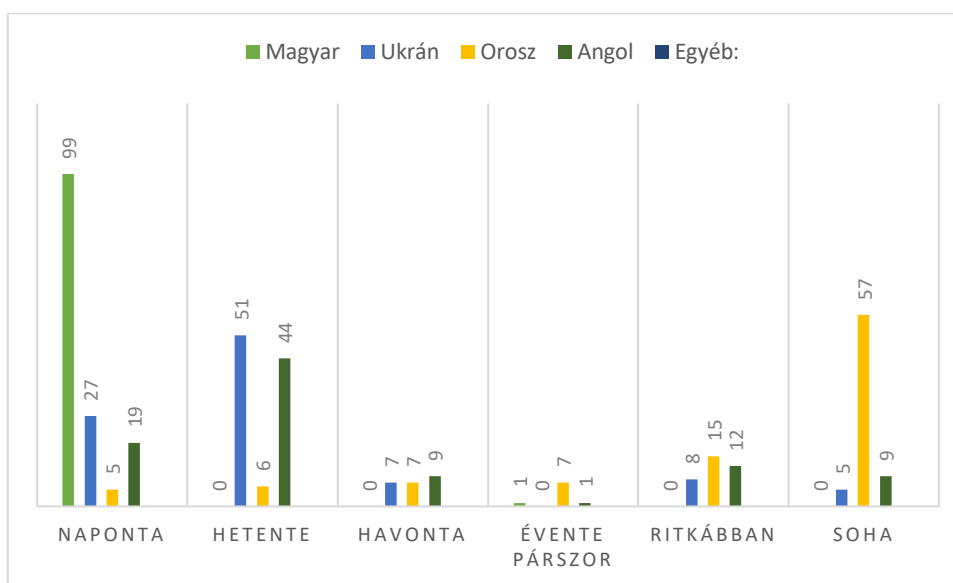
számára kiváló. Nagyon kevés diák, mindössze 5 tartja úgy, hogy a magyar nyelvet semmilyen szinten nem ismeri.

Az orosz nyelvre vonatkozó ismeretek itt növekvő tendenciát mutatnak, az előbbi csökkenővel ellentétben. Hiszen az ukrán osztályokban tanuló diákok körében a magyar nyelvhez hasonlóan, az orosz nyelv magas szintű ismerete jellemző. Nagyon kevés diák állítja azt, hogy az orosz nyelvet semmilyen szinten nem beszéli.

Az angol nyelv ismerete szintén változatos a diákok körében, viszont az ábra alapján kijelenthető, hogy leginkább közepes szintűnek nevezhető. Az angol nyelv tudása a legalacsonyabb a diákok körében, nagyon kevés diák állítja kiválóan nyelvtudását.

Míg a magyar nyelvű osztályokban tanuló diákok az egyéb válaszlehetőséget mellőzték, addig az ukrán anyanyelvű diákok a német és a cseh nyelvet említik meg. Igaz, a nyelvtudásuk nem magas szintű, viszont 8 diák is megemlíti.

3. ábra: Milyen gyakran használod az alábbi nyelveket? (magyar nyelvű osztály)

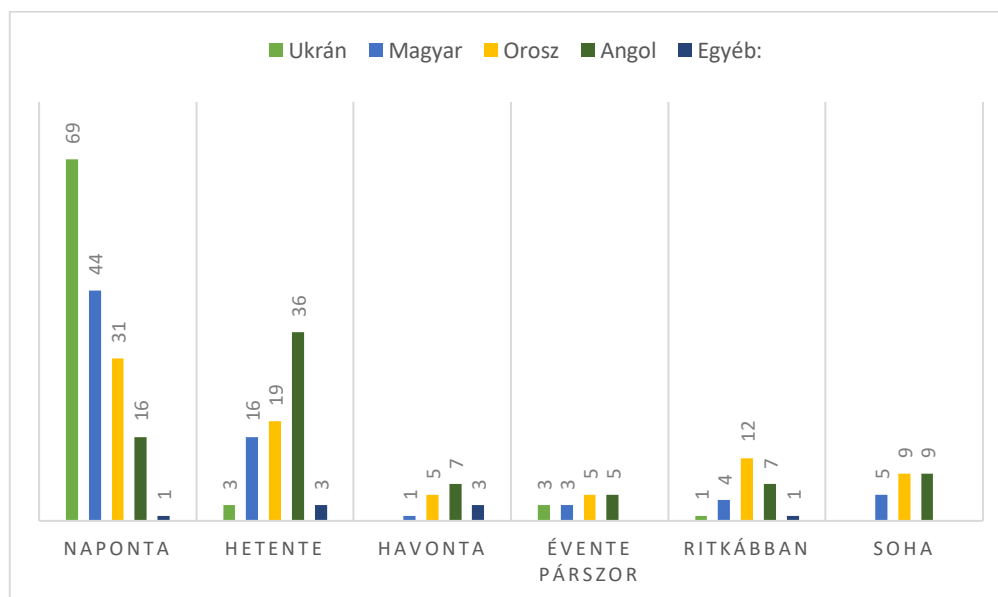
Az alábbi ábra hasonló képet mutat az ezelőtti kérdéshez tartozó ábrához, hiszen azok a diákok, akik a magyar nyelvet értékelték magasabb szintűre, azt is használják a leggyakrabban, s amelyik nyelvnek az ismerete minimális volt, azt nem is használják a mindennapjaik során.

Megfigyelhetjük, hogy az összes diák azt állítja, hogy a magyar nyelv az, amit naponta használnak. Az ukrán nyelvvel kapcsolatban már vannak eltérések bőven, hiszen a diákok többsége 2 nagy csoportra osztható: akik naponta, s akik hetente használják az államnyelvet. Azok a diákok, akik állításuk szerint hetente használják az ukrán nyelvet,

valószínűleg az iskolai oktatás során használják. Meglepő módon, olyan diák is akad, aki ritkábban használja az ukrán nyelvet, mint évente egyszer, s még annál is inkább meglepő, hogy vannak diákok, akik soha. Feltételezhetően ez nagyon sarkított válasz, hiszen Kárpátalján akarva akaratlanul rákényszerül az ember arra, hogy az államnyelvet használja. Hogyha az angol nyelv használatát figyeljük meg az ábrán, megfigyelhetjük, hogy a diákok többsége hetente használja azt, ami valószínűleg az ukrán nyelvhez hasonlóan a tanórákhoz köthető. Az orosz nyelvtudása a diákoknak nagyon alacsony volt, így nem meglepő módon a diákok nagyon nagymértékben soha nem is használják azt.

Levonható az a következtetés, hogy a diákok anyanyelvüket használják a mindennapi kommunikációs érintkezésük során. Valószínűleg az ukrán nyelvet azért nem használják olyan gyakran, mert magyar nyelvű faluban töltik mindennapjaikat, így nem szorulnak rá. Hogyha a kérdőíveket városban és faluban élő diákok egyforma számban töltötték volna ki, akkor valószínűleg teljesen más képet kaptam volna az államnyelv használatáról.

4. ábra: Milyen gyakran használod az alábbi nyelveket? (ukrány nyelvű osztály)

Hogyha az ukrán nyelvű osztályokban tanuló diákok válaszait figyeljük meg, sokkal színesebb képet kapunk a nyelvhasználatukról, hiszen míg a magyar anyanyelvű diákok egyhangúan a magyar nyelvet használják naponta, addig az ukrán anyanyelvű diákok ukrán nyelvhasználatáról ez nem mondható el. Jelen esetben is az anyanyelv a domináns, viszont meglepő módon, vannak diákok, akik nagyon ritkán használják az ukrán nyelvet.

A magyar nyelv használata nagymértékben jelen van az ukrán anyanyelvű diákok mindennapjaiban, hiszen megfigyelhetjük, hogy a diagramon a magyar nyelv kiemelkedik a naponta használt nyelvek között az anyanyelvük után. Az orosz nyelvet is naponta használja a többségük, míg az angol nyelvről nem mondható ez el. Az angol nyelv valószínűleg hasonlóan tantermi keretek miatt hetente jelentkezik a tanulók körében. Az általuk megnevezett egyéb nyelveket sem ritkán használják, sőt van olyan diák is, aki naponta használja azt.

Ezt követően arra szerettem volna választ kapni, hogy egy Kárpátalján élő egynyelvű beszélő, legyen az bármelyik nyelv a felsoroltak közül, hogyan boldogulhat. A kérdés így hangzott: **Véleményed szerint miként boldogul Kárpátalján az az ember, aki csak a felsorolt nyelvek valamelyikén beszél?**

A válaszok alapján nagyon nagy mértékben kijelenthető az, hogy a diákok szerint aki Kárpátalján csak ukránul tud, az könnyen boldogul (130 tanuló). 39 diák szerint lehetnek nehézségei egy olyan személynek Kárpátalján, aki csak ukránul tud. Mindössze 5 diák gondolja azt, hogy nehéz helyzete lehet egy egynyelvű ukrán beszélőnek.

Azokról a személyekről, akik csak magyarul tudnak Kárpátalján, a diákok többsége (88) úgy vélekedik, hogy lehetnek nehézségei. Viszont azt a válaszlehetőséget, hogy „nehezen boldogul” egy egynyelvű magyar beszélő Kárpátalján, nem sokan jelölték meg, mindössze 12 tanuló gondolja ezt. Valószínűleg ez azért is lehet így, mert saját tapasztalatuk alapján vélekednek így, hiszen nagyon sokan mindennapjaik során csupán a magyar nyelvet használják, de nem jelenti azt, hogy ezáltal nehezen boldogulnának. 70 tanuló azt állítja, hogy azok a személyek, akik Kárpátalján élnek és csak magyarul tudnak, könnyen boldogulnak. Az orosz nyelvvel kapcsolatban hasonlóan vélekednek, mint a magyar nyelvről, tehát – lehetnek nehézségei (82 tanuló). Viszont abban mutat jelentős különbséget az orosz nyelv, hogy itt a diákok nagymértékben (42) gondolják azt, hogy nehéz úgy Kárpátalján boldogulni, ha csak azt az egy nyelvet ismeri egy illető. 60 tanuló szerint pedig könnyen boldogul egy egynyelvű orosz személy Kárpátalján. Nem meglepő módon az angol nyelv mutatja a legeltérőbb tendenciát, hiszen itt a tanulók nagyobb része (91) a „nehezen boldogul” lehetőséget választotta. Nagyon kevés tanuló állítja azt, hogy könnyen boldogul egy angol anyanyelvű személy Kárpátalján, mindössze hárman. 70 tanuló szerint pedig lehetnek nehézségei, hogyha valaki csak angolul tud Kárpátalján.

Fontos részének tartottam a kérdőívnek azt a részét, amelyben a diákok a nyelvhasználatuk változatosságáról illetve változatlanságáról nyilatkoznak. A kérdés így hangzott: **Mindig, minden helyzetben egyformán beszélsz?**

A székelyföldi diákok nyelvi tudatát, nyelvhasználatát vizsgálva Lukács Csilla az adatközlői válaszaik alapján 5 olyan tényezőt, kategóriát állított fel, amelyek befolyással vannak a tanulók nyelvhasználatára, annak változatosságára: a beszédtema, a helyszín, az élethelyzet, a lelkiállapot és a beszédpartner (Lukács 2009). A kérdőívemre érkező válaszok is, a tanulók önbevallásai alapján ezeket a tényezőket nevezik meg a beszédük változatosságát illetően. Viszont a lelkiállapot, mint beszédet befolyásoló tényező, nem jelenik meg az adatközlőim válaszaiban.

Az alábbi kérdéssel kapcsolatban sokkal nagyobb eltérésre és egyértelműsége számítottam. Nem mondható el, hogy a diákok válaszaik döntő mértékben az mondják ki, hogy nem beszélnek egyformán minden helyzetben, vagy azt, hogy mindig egyformán beszélnek. Nyilván, nagyobb mértékben állították azt a tanulók, hogy változó a nyelvhasználatuk, viszont nagyon sok diák állította az ellenkezőjét. A tanulók 56%-a azt állítja, hogy nem beszél egyformán minden szituációban, s 44%-a pedig azt, hogy ő igenis ugyanúgy beszél, helyzettől függetlenül.

Mivel az ezt követő kérdés így hangzott: **„Ha nem, mitől függ beszédmódod?”**, feltehetően sok diák inkább a nem válaszlehetőséget választotta, hiszen akkor kihagyhatta a következő kérdést.

A tanulók nagyon sokszínű válaszokat adtak a kérdésre, viszont a legtöbb válasz helyszín és beszédpartner függvényében van jelen: *„Hogy kivel és miről beszélek”, „a helyzet nehézségétől”, „helyzettől”, „helyzettől és személytől függ”, „környezettől, hogy épp kikkel vagyok”, „attól függ, hogy hol és kivel beszélek”, „az adott helyzettől függ”*. Illetve az ukrán nyelvű adatközlők is hasonló válaszokat adtak: *„від того, з ким я общаюся” (attól, hogy kivel beszélek), „від ситуації” (a szituációtól), „від співрозмовника” (a beszédpartnertől), „як розмовляє партнер” (hogyan beszél a partner), „від того залежить, де я розмовляю” (attól függ, hogy hol beszélek), stb.*

Sok tanuló a nyelvtudásra vonatkozóan válaszolt: *„Attól függ a beszédem, hogy milyen nyelven kell beszélni”, „a nyelv tudásától függ”*. Hasonló válaszok jelentek meg az ukrán nyelvű adatközlőknél is: *„моя мати угорка і вона не дуже розуміє українську, із-за цього говор'ю не однаково (az én anyukám magyar és nem igazán ért ukránul, ezért nem egyformán beszélek)”, „коли людина не розуміє мову, тоді міняю” (amikor az ember nem érti a nyelvet, akkor váltok), stb.*

Néhányan pedig a társadalmi szintek eltérései alapján válaszolták meg a kérdést: *„Ha rokonokhoz megyek más településre, máshogy beszélek”, „a tanárokkal meg a felnőttekkel mindig máshogy beszélek, mint például a barátokkal és a szülőkkel”*. A

társadalmi színek közötti különbségekre az ukrán kérdőívekben is volt példa: „*наприклад, коли розмовляю з батьками або друзями*” (például amikor a szüleimmel beszélgetek), stb.

Tehát a tanulók többsége tisztában van azzal, hogy nem beszél ugyanúgy mindig, s a válaszaik alapján az is kiderül, hogy szerintük mennyi különböző külső tényező befolyásolhatja nyelvhasználatukat. Nagyon érdekes megfigyelni, hogy a magyar és ukrán nyelvű kérdőívekben egyaránt nagyon nagy mértékben dominál a diákok válaszai között az, hogy nyelvhasználatuk attól függ, hogy éppen milyen szituációban kell beszélniük.

Azzal a kérdéssel, hogy: **Előfordult már olyan, hogy egy beszélgetés alatt több nyelvet is használtál?**, arra szerettem volna választ kapni, hogy a kódváltás mennyire jelentkezik a kárpátaljai fiatalok életében a mindennapok során. Kontextuális kódváltásnak azt a szituációt nevezzük, amikor a kódváltásnak különböző nyelvi okai vannak: nyelvtudásnak a hiánya, nyelvi defficit, lapszus (Márku 2013).

Erre a kérdésre érkező válaszok már lényegesebb eltérést mutatnak, hiszen a tanulók túlnyomó része (109) állítja azt, hogy egy beszélgetés alatt szokott több nyelvet is használni. Viszont sok diák (66) állítja azt, hogy ő egy nyelven beszél mindig minden szituációban.

A következő kérdés így hangzott: **Ha igen, akkor miért? Mondj egy példát erre!** Az előző kérdéshez hasonlóan valószínűleg itt is problémát okozott a diákoknak, hogy kifejtős része is van a kérdésnek, így inkább a nem válaszlehetőségre szavazva megpróbálták kikerülni azt.

a) Kitöltés

Sok adatközlő kódváltásának az oka a nyelvi defficit, lapszus: azért váltanak kódot, mert nem tudták jól kifejezni magukat. Sokan a beszédhelyzetük megkönnyítése érdekében váltanak egyik nyelvről a másikra egyetlen kommunikációs szituáción belül: „*Mert nem tudtam az adott szót az adott nyelven*”, „*amit nem sikerül egyik nyelven kimagyarázni, megpróbáljuk a másikon*”, „*ha nem tudtam normálisan kifejezni magam ukránul, vagy nem tudtam egy adott szót, akkor mondtam magyarul vagy angolul*”, „*mert nem értette azt a nyelvet, amit én beszélek*”. Nemcsak a magyar nyelvű adatközlők válaszaiban jelentkeztek példák a kitöltésre, hanem az ukrán nyelvű adatközlőkében is: „*бувало, що плунав російські й українські слова (előfordult, hogy kevertem az orosz és ukrán szavakat)*”, „*коли забула слово на угорській, вспомнила на українській мові (amikor elfelejtettem egy szót magyarul, akkor ukránul jutott eszembe)*”, „*буває, що в снівбесіді*

можемо з друзями додавати угорський або англійський лексикон” (előfordul, hogy a beszélgetés során a barátaimmal hozzáadunk magyar- vagy angol nyelvű szavakat), stb.

b) Szolidaritás

Az alábbi válaszok azt támasztják alá, hogy az adatközlők sokszor szolidaritásból, a másik partner kedvéért váltanak egy olyan nyelre, amelyet mindketten jól ismernek és beszélnek. A tanulók többsége a beszédpartner meg nem értéséből / meg nem értetéséből fakadóan használ több nyelvet egy beszélgetés során: „*A másik nem értette, hogy mit mondok, elmondtam neki az ő nyelvén*”, „*Az egyik ember egy kicsit tudott magyarul és én magyarul beszéltem vele, amit meg nem értett azt meg ukránul mondtam neki*”, „*ukrán emberrel beszéltem*”, „*boltban magyarul kezdtem, az eladó nem értette és ukránul kellett folytatni*”. Az ukrán anyanyelvű diákok körében is megjelenik a szolidaritás: „*в компанії, де частина українці, частина угорці*” (egy társaságban, ahol a fele ukrán, fele magyar), „*коли не розуміють, що я говорю*” (amikor nem értik, hogy mit mondok), stb.

Nagyon érdekes válaszok érkeztek erre a kérdésre, hiszen sokan az angol nyelvre asszociáltak a két nyelv kapcsán, vagy különböző iskolai szituáció jutott eszükbe: „*Angol és ukrán órán*”, „*online játékok közben angolul beszélek*”, „*fordítani kellett*”. Az ukrán nyelvű válaszokban szintén hasonló helyzet jelent meg: „*на уроках, коли вчили угорську мову*” (az órákon, amikor magyar nyelvet tanultunk), stb.

Néhány tanuló pedig a környezet hatása által használ több nyelvet: „*Mert Kárpátalján több nyelvet is beszélnek*”, „*anyanyelvem mellett azért az az egy-egy ukrán szó odalopódzik a környezet behatására*”, „*mert kétnyelvű helyen élek*”. Hasonló válaszok érkeztek az ukrán nyelvű adatközlőktől is: „*тому, що ми живемо на Закарпатті і тут у нас колористний діалект*” (azért, mert Kárpátalján élünk és itt nagyon sokszínű a dialektus), „*тому, що ми вчимося в двохмовній школі*” (azért, mert kétnyelvű iskolában tanulunk), stb.

A diákok többségének mindennapjában a magyar és az ukrán nyelv kiemelkedő szerepet kap, s a kettő között nem feltétlenül tudnak meghúzni éles határokat. Az ukrán anyanyelvű diákok életében a magyar nyelv mellett az orosz nyelv is nagymértékben jelen van, s hat a mindennapi nyelvhasználatra. A válaszaik alapján kikövetkeztethető, hogy tisztában vannak azzal, hogy más nyelvből kölcsönöznek elemeket, viszont ez teljesen természetesnek és mindennapinak tűnik számukra.

c) Kizárás

A kizárás jelenségét szerettem volna felmérni az alábbi kérdéssel: **Volt már olyan eset, hogy a/az magyarul/ukránul nem beszélő, ukrán/magyar anyanyelvű tanárotok előtt csak magyarul/ukránul beszéltetek az osztálytársaiddal?** Arra voltam kíváncsi, hogy a diákok tudatosan és okkal beszélnek olyan nyelven, amit valaki nem ért, vagy csupán a kényelem szempontjából.

Erre a kérdésre hasonló arányban érkeztek válaszok az előző kettőhöz, hiszen ismét a diákok nagyobb része (109) állítja azt, hogy beszéltek már osztálytársaikkal olyan nyelven, amit a tanáruk nem ért. 70 tanuló pedig az ellenkezőjét vallja. A magyar osztályokban ukrán anyanyelvű, magyarul nem beszélő tanárról van szó, míg az ukrán osztályokban magyar anyanyelvű, ukránul nem beszélő tanárról.

Ezt követte az alábbi kérdés: **Ha igen, akkor miért? Mondj egy példát erre!** A diákok válaszait itt is több kategóriába sorolás alapján szeretném elemezni. A legtöbb diák a kizárás miatt használ olyan nyelvet, amit a tanára nem ért: „Azért, hogy ne értse”, „a közlendőm nem tartozott a tanárra”, „amikor szórakoztunk a fiúkkal”. Ugyanez a helyzet az ukrán nyelvű válaszoknál is: „щоб нас не розуміла” (azért, hogy ne értsen minket), „щоб не розумів нас вчитель” (azért, hogy a tanár ne értsen minket), stb.

Vannak olyan diákok, akik a saját nyelvhasználatuk miatt válaszoltak „igen”-nel: „Mert sokan nem tudunk ukránul”, „jobban ki tudom fejezni magam”, „magyar az anyanyelvünk, nem tudunk ukránul. Valamint az ukrán nyelvű válaszok között az alábbiak jelentek meg: „мені розмовляти на українській мові легше” (könnyebb nekem ukrán nyelven beszélni), „так легше говорити” (könnyebb úgy beszélni), stb.

d) Idézés, felidézés

Az idézés nem más, mint amikor a beszélő egy már korábban átélt másik nyelven történő beszédhelyzetet felidéz, szavait alátámasztja, hitelesíti mondanivelőjét (Lanstyák 2000: 162). Hogyha olyan szituációról beszélünk, amikor egy kárpátaljai magyar beszél kárpátaljai magyarral, a leggyakoribb kódváltás-típus az idézés (Cserniczkó szerk. 2003: 122, Beregszászi 2004: 36–37, Márku 2008, Márku 2013). Ezt támasztják alá az adatközlőim válasza is. Az idézés jelensége jelen van-e a kárpátaljai kétnyelvű diákok mindennapjaiban, ha egy hétköznapi szituációról van szó? **Ha egy ukrán személlyel folytatott beszélgetést, párbeszédet idézel fel a magyar barátaidnak, akkor azt milyen nyelven teszed?**

A magyar nyelvű osztályokban tanuló diákok számára a kérdés így hangzott. Tehát nekik ukrán személlyel folytatott beszélgetést kellett felidézniük, s szinte majdnem

egyhangúan kijelenthető, hogy a diákok egy bizonyos nyelven átélt beszédhelyzetet ugyanazon nyelven idézik fel, legyen szó akár ukrán nyelvű beszédpartneréről is. A tanulók csupán 11%-a mondja ennek ellenkezőjét. Tehát ők azt állítják, hogy ha egy ukrán nyelvű beszélővel folytatnak beszédhelyzetet, akkor a velük már megtörtént – magyar nyelvű – helyzeteket is ukrán nyelven mesélik el. Vagyis náluk nem bizonyosodik be az alábbi feltevés: A kódváltást befolyásoló tényezők egyike a téma – hiszen az elmondandó helyzetnek a témája is nagyon nagymértékben befolyásolja a nyelvhasználatot. Egy esemény, amit A nyelven él meg egy személy, könnyebb neki A nyelven elmesélni, mint B nyelven. S méginkább igaz ez az állítás akkor, ha valamilyen nagyfokú érzelmi töltéssel párosul. Hogyha egy személy nem azon a nyelven beszélget, amely nyelven átélte azt a bizonyos eseményt, akkor nagy valószínűséggel nyelvet, kódot fog váltani (Karmacsi 2007).

Az ukrán nyelvű kérdőívekben pedig egy magyar nyelven történt helyzet felidézésével kapcsolatban szólt a kérdés, s meglepő eredményt mutatnak az ukrán nyelvű kérdőívre kapott válaszok, hiszen míg a magyar anyanyelvű beszélőknél óriási eltérés volt a két válaszlehetőség között, addig az ukrán anyanyelvű beszélők válaszai közt nem húzható éles határ. A tanulók válaszai ebben a témakörben majdnem fele-fele arányban oszlanak meg. Tehát nem jelenthető ki egyértelműen, hogy az anyanyelvükön megélt helyzeteket minden beszédhelyzetben anyanyelvükön mesélik el.

e) Fordítás, ismétlés

E kódváltás-típus Borbély Anna (2001: 213–214) könyvében jelenik meg, amely új típusnak számít. A kódváltás-típus célja az, hogy egy adott nyelven elhangzott vagy olvasott szöveget, szövegrész egy másik nyelvre fordítsanak, a célból, hogy azok számára is érthetővé váljon, akik esetleg eredetileg nem értették volna. A tanulók általános nyelvhasználatát illetően még a fordítás megjelenésére, illetve annak gyakorlatára szerettem volna választ kapni a következő kérdéssel: **Előfordult már, hogy egy magyar/ukrán anyanyelvű ismerősödnél lefordítottál valamilyen ukrán/orosz/magyar nyelvű szöveget, feliratot annak érdekében, hogy ő is megérthesse?**

A magyar anyanyelvű tanulóakra ukrán nyelvű szövegek fordítása -, az ukrán anyanyelvű tanulóakra pedig magyar nyelvű szövegek fordítására vonatkozóan volt feltéve a kérdés. A tanulók túlnyomó részéről (120) elmondható, hogy fordítottak már más nyelvű szöveget, feliratot annak érdekében, hogy a másik fél is megérthesse azt. Tehát következtetésként levonható, hogy a diákok többsége a mindennapi kommunikációja során képes két különböző nyelv oda-vissza való használatára, a kettő közötti váltásra.

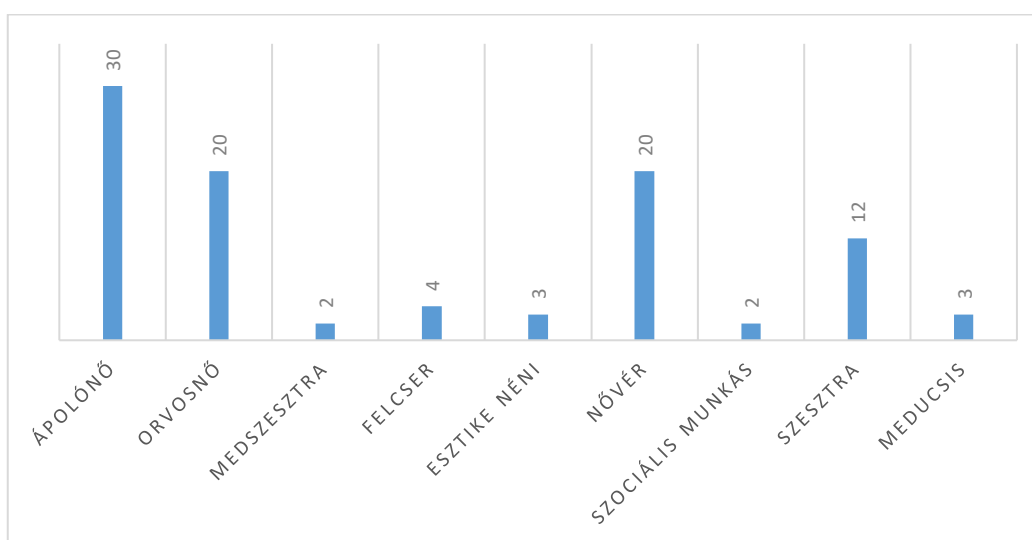
6.2. A tanulók nyelvhasználatában jelentkező másodnyelvi elemek vizsgálata

6.2.1. Körülírások alapján történő azonosítások.

Az alábbi kérdések különbözőképpen lettek megfogalmazva a magyar- és ukrán nyelvű diákoknak, a célnak megfelelően. A következő kérdés így hangzott: **Mit írtunk körül? Írd a választ a megadott vonalra!** A tanulóknak 10 körülírást kellett megfejteniük. A körülírások megfogalmazása során kifejezett figyelmet fordítottam arra, hogy egyértelműek legyenek, s olyan szavak körülírására törekedtem, amelyek másodnyelvi formában elterjedtek Kárpátalján, mind a magyar, mind pedig az ukrán nyelvű kérdőív esetén. Míg a magyar kérdőívben körülírt szavak ukrán nyelvű változatai elterjedtek, addig az ukrán kérdőívben meghatározott szavak magyar változataira igaz ugyanez. Először a magyar nyelvű kérdőívre érkező válaszokat elemzem, utána pedig az ukrán nyelvű kérdőívre beérkezetteket.

Mivel én kétnyelvű településen nőttem fel, rengeteg kölcsönzó épült be a mindennapi nyelvhasználatomba. Nagyon sok kifejezést a másodnyelvi formájában használok, nem pedig a sztenderd megfelelőjeként. Igyekeztem olyan kifejezéseket összeválogatni a továbbiakban, amelyek valóban nagyon elterjedtek a magyar nyelvű beszélők körében, s nagy valószínűséggel mindenki hallotta vagy használta már azokat abban a formában, amelyet az államnyelvből veszünk kölcsön.

5. ábra: Betegek gondozását ellátó, megfelelő képesítésű nő

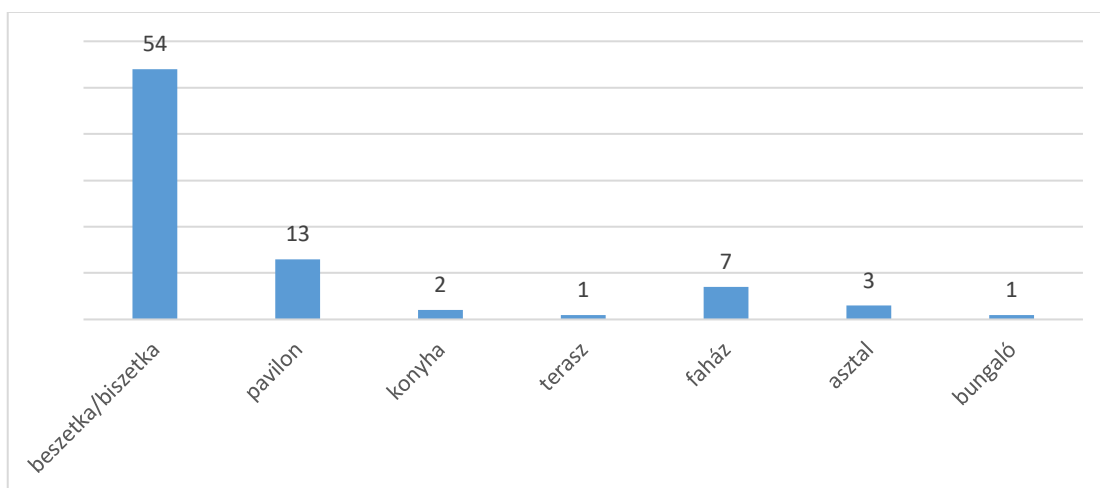
A körülírt kifejezés sztenderd változatát 74 tanuló írta, vagyis a sztenderd változat az, ami dominál (1. körülírás). Az ábrát megfigyelve láthatjuk, hogy a másodnyelvi elemek jelen vannak ezzel a szóval kapcsolatban a diákok nyelvhasználatában, nem is egy formában:

szesztra és medszesztra. 15 tanuló válaszában jelent meg a másodnyelvi hatás. Igaz, hogy nem nagy számban írták válaszként ezt, de közepes arányban ezt választották. Nagyon érdekes megfigyelni azt is, hogy néhány diák a *meducsis* szót használta. Valószínűleg az ők életében, baráti körében előfordulnak olyan személyek, akik egészségügyi dolgozónak tanulnak.

A legtöbb diák az *ápolónő, orvosnő, nővér* válaszokat adta. Viszont voltak olyan diákok is, akik személyes tapasztalataikat vették alapul és az iskolai nővér nevét írták be: *Eszti néni*.

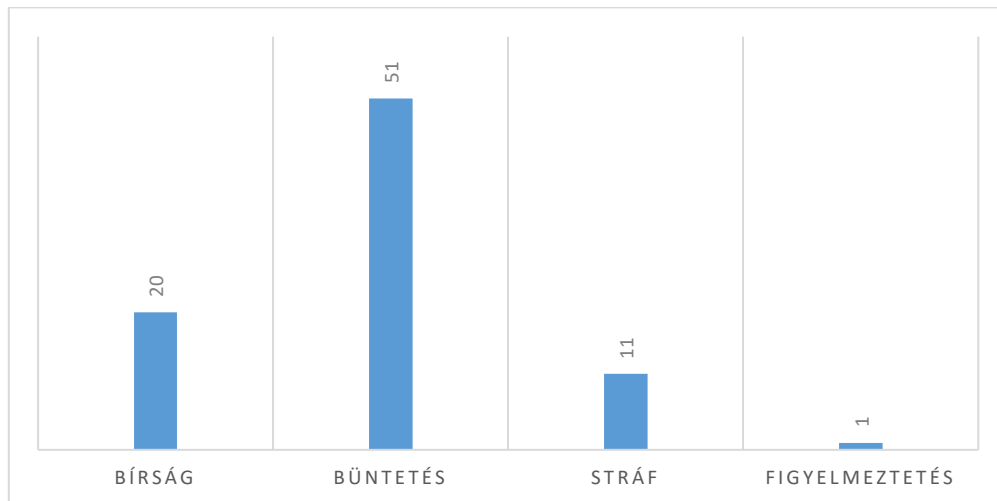
Tehát a diákok nyelvhasználatában jelen van a másodnyelvi elem is, viszont a sztenderd kifejezés és annak különböző változatai azok, amik leginkább dominálnak. Továbbá pedig érdemes megfigyelni azt az egyéni választ is, amely kölcsönelem, viszont a megértése valószínűleg leginkább a Beregszászi járásra lenne jellemző.

6. ábra: Kertben található fából készült helység, ahol általában enni szoktunk

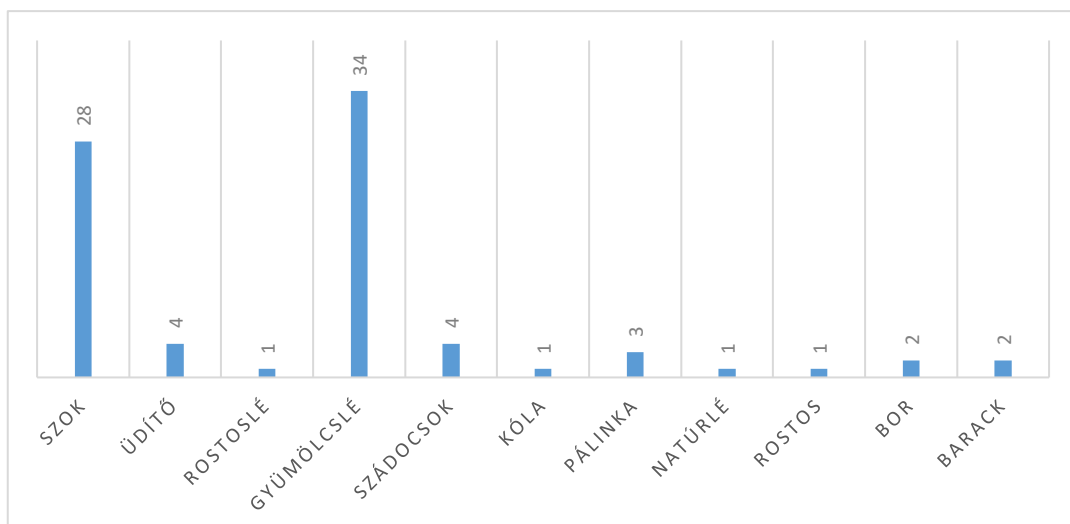
A diagramon is jól látható, hogy ennek a szónak szláv nyelvben is használt formája él a diákok köztudatában és úgy is használják mindennapjaik során: *beszetka/biszetka* (2. körülírás). A kölcsönszó 54 diák válaszában jelenik meg. Érdekes megfigyelni azt is, hogy az adott szó különböző változatokban jelenik meg a diákok nyelvhasználatában. Nagyon kevés diák használta az adott szó magyar sztenderd megfelelőjét, mindössze 13. Néhány diák valószínűleg elsiette a választát, s ezáltal félreértelmezte a körülírást, ezt támasztja alá az alábbi válaszlehetőség: *asztal*. Feltehetően, azért ennyire elterjedt a tanulók nyelvhasználatában a másodnyelvi elem, mert olyan szóról beszélünk, amit akár nap mint nap használnak, tehát egy elterjedt szóról. Nem pedig egy olyan kifejezésről, amelyet lehet csak évente néhányszor kell használniuk. Mivel ez egy hétköznapi szó, amelyet gyakran használunk, így a diákok is gyakrabban használják.

7. ábra: Ezt szokta kapni az az illető, aki valamilyen szabálysértést visz véghez

Ismét az figyelhető meg, hogy a tanulók többsége, 51-en a kifejezés sztenderd változatát ismeri és használja: *büntetés* (3. körülírás). Minimális azoknak a tanulóknak a száma, akik kölcsönszó formájában a *stráf* szót használják, mindössze 11-en. Néhány tanuló a *bírság* szót adta válaszként, s érdekes megfigyelni, hogy egymáshoz közeli településekről érkező diákok mondták ezt. Valószínűleg a nyelvjárásuk részét képezi, s ők így használják mindennapjaik során. Egyetlen egy tanuló volt, aki szerint a *figyelmeztetés* szó volt körülírva.

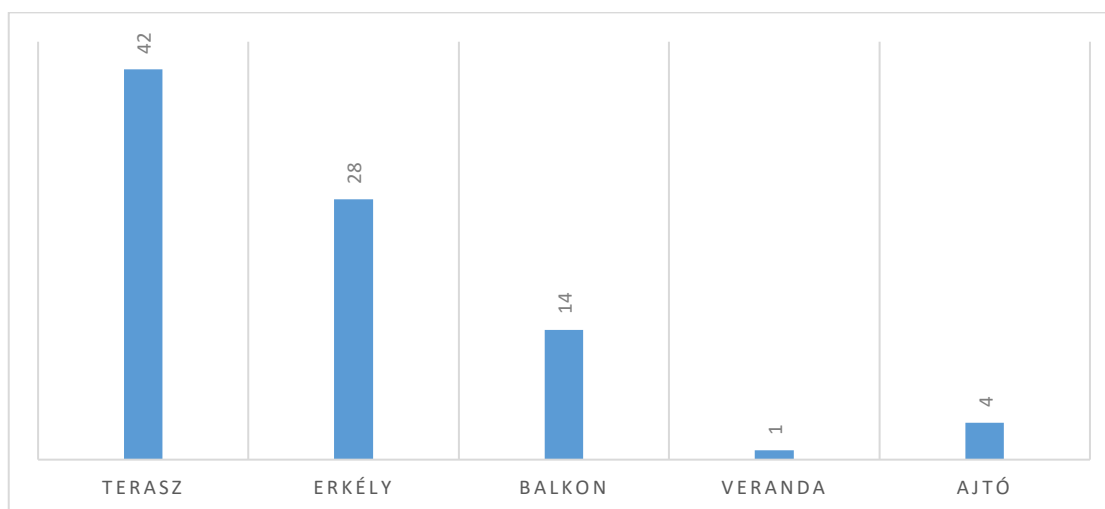
8. ábra: Gyümölcsből készült rostos ital

A diagram segítségével megfigyelhetjük, hogy a kölcsönelem nagy arányban része a mindennapi nyelvhasználatnak a diákok körében: *szok* (4. körülírás). Látszik, hogy gyakran

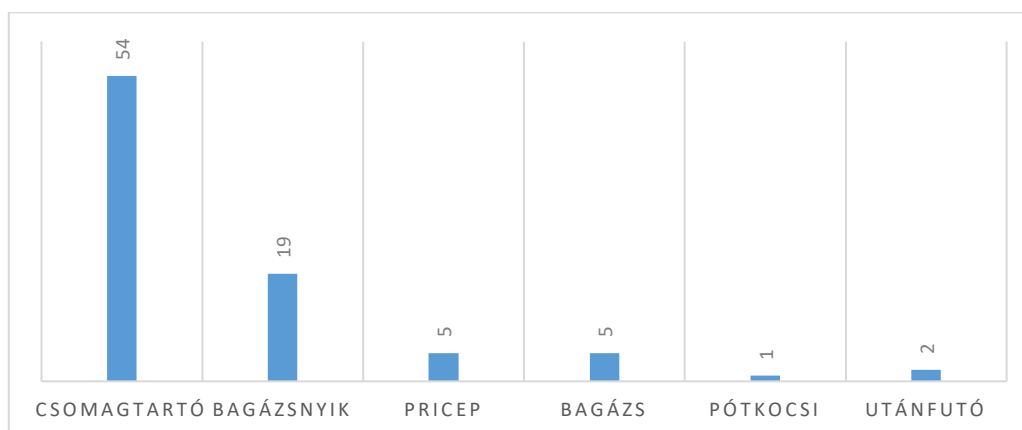
használt kifejezésről van szó. Különös válasznak tartom a *szádocskok* kifejezést, amellyel a diákok a gyümölcslé márkájára utalnak, az alapján nevezik azt meg. A sztenderd változata a legelterjedtebb a tanulók körében, hiszen több mint 34 diák írta válaszául a *gyümölcslé* kifejezést. Voltak olyan diákok, akik félreértették a körülírást, hiszen alkoholos italra asszociáltak, s azt írták, hogy *pálinka*, illetve *bor*. A válaszok közt kevés arányban, de az alábbi kifejezések is megtalálhatóak: *üdítő*, *rostoslé*, *rostos*, *natúrlé*, *barack*. A nyelvjárási elemek is felbukkannak itt, hiszen 1 diák kólának nevezte a körülírt fogalmat, ami érthető, hiszen Kárpátalján számos faluban elterjedt ez a kifejezés minden ízesített ital használatára. Ennél a meghatározásnál egy olyan fogalmat kell leírniuk, ami a mindennapi életben folyamatosan jelen van, s valószínűleg nagyon sokat is használják azt. Hogyha egy kevésbé hétköznapi fogalomról van szó, akkor a diákok válaszai is teljesen más képet mutatnak. Így tehát a diákok válaszai nagyon sokszínűek és széleskörűek e meghatározást illetően, s nagyon nagy mértékben jelen van a másodnyelvi hatás.

9. ábra: Korláttal ellátott nyitott, kiugró épületrész, amelyre ki lehet lépni

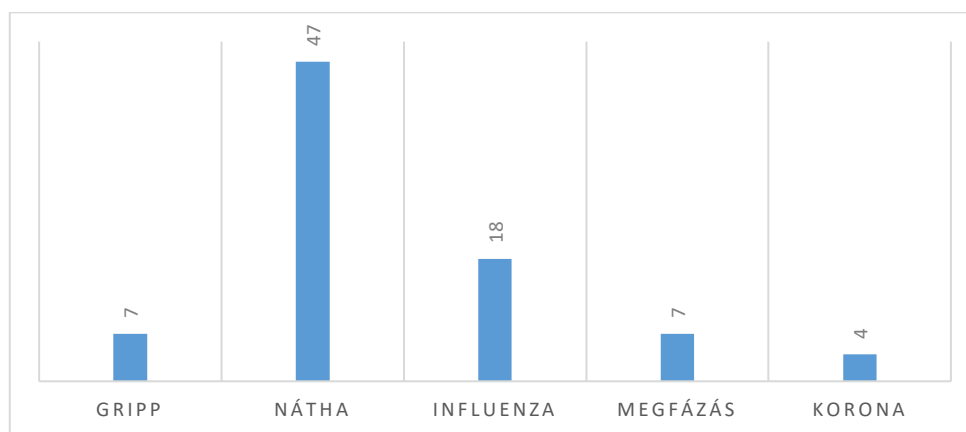
Az előző körülírásokhoz hasonlóan itt is voltak diákok, akik félreértelmezték, s teljesen más fogalomra asszociáltak ezáltal (5. körülírás). Néhány diák válaszaként az *ajtó* kifejezést írta, aminek semmi köze nincs az általam körülírt fogalomhoz. S egy diák a *veranda* szót használta, ami már kicsit közelebb áll a valósághoz. A tanulók nyelvhasználatában a sztenderd változatok elterjedtek leginkább: *terasz* és *erkély*. Viszont nem szorul hátrányba a másodnyelvi hatás sem, hiszen a diákok 16%-a használja a mindennapi kommunikációja során a *balkon* kifejezést. Jelen esetben is a sztenderd változat a domináns a diákok nyelvhasználatában, viszont a másodnyelvi elem sem kis számban jelentkezik náluk.

10. ábra: Az autó hátsó része, amely nagyobb dolgok szállítására is alkalmas

Az ábrát megfigyelve láthatjuk, hogy az ukrán nyelv magyar nyelvre hatása erőteljesen jelen van a diákok nyelvhasználatában (6. körülírás). Igaz, hogy a tanulók ebben az esetben is a sztenderd változatát említették a körülírt fogalomnak: *csomagtartó*, de ettől függetlenül a kölcsönszavak is nagy számban jelentek meg a válaszokban. Érdekes megfigyelni, hogy településtől eltérően más-más formában jelentek meg a kölcsönszavak. Voltak diákok, akik a *bagázsnyik* kifejezést használták, s voltak olyanok is, akik a *bagázs* változatát a szónak. Első eset, hogy azok a diákok, akik félreértelmezték a körülírást, nemcsak sztenderd megfelelőket tüntettek fel, hiszen a *pótkocsi* és *utánfutó* mellett a *pricep* kifejezés is megjelent.

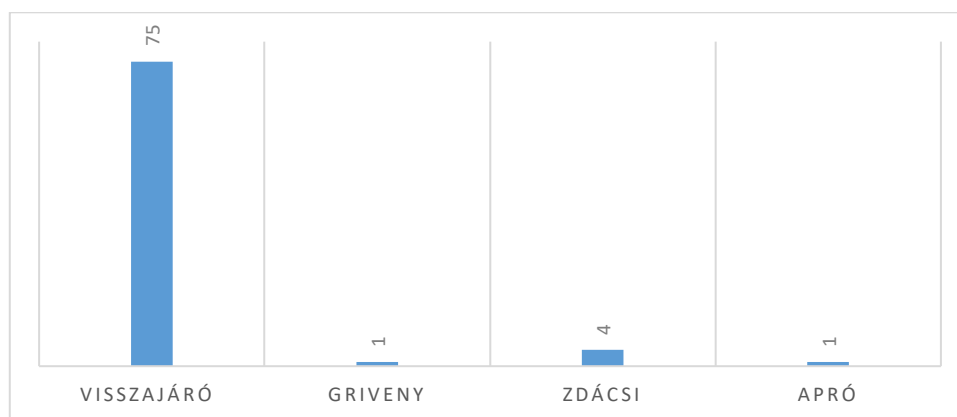
11. ábra: Elsősorban télen terjedő betegség. Tünetei: az orrfolyás, tüsszentés, stb.

Az ábrán is megfigyelhető, hogy ebben az esetben valamely más nyelvből átvett formája a kifejezésnek nem igazán elterjedt, sőt, minimális számú diák használja azt: *gripp* (7. körülírás). A *náthát* írta válaszul a diákok túlnyomó része. Az *influenza* és a *megfázás* közepes arányban használatos a beszédjükben. Nagyon érdekes megfigyelni az adatok

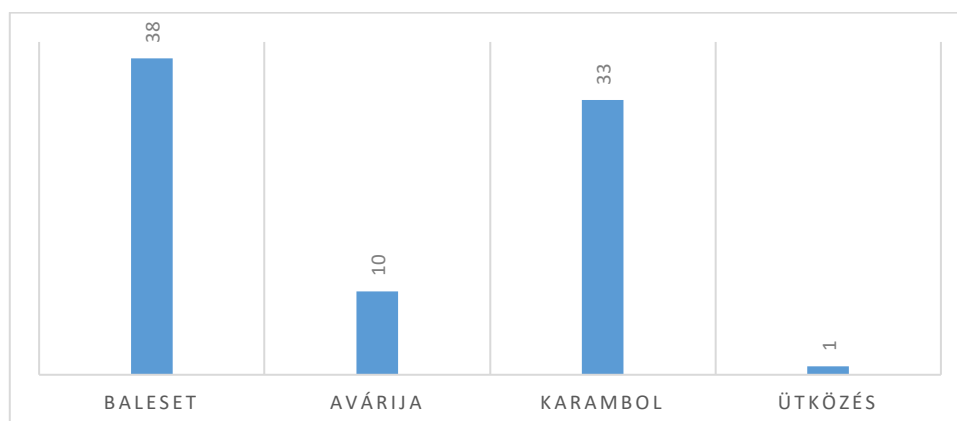
közt azt a kifejezést, ami a jelenlegi vírushelyzet által került a diákok köztudatába már olyannyira, hogy a mindennapi nyelvhasználatuk természetes része. Néhány diák úgy vélte, hogy a *korona* körülírása van megfogalmazva a kérdőívben. Ezáltal is újszerű adatot gyűjthettem, hiszen ha néhány évvel ezelőtt történt volna a gyűjtés, akkor ez nem jelent volna meg. Ennél a meghatározásnál a másodnyelvi hatás nagyon minimális számban jelent meg, a sztenderd kifejezéssel ellentétben. Viszont nagyon szépen ábrázolják a válaszok a magyar nyelv sokszínűségét és változatosságát azáltal, hogy egyetlen kifejezést mennyire különbözőképpen használnak különböző településeken.

12. ábra: Az a pénz, amit akkor kapunk vissza, amikor több pénzzel fizettünk.:

Hogyha egyetlen másodnyelvi kifejezést kellene kiemelni, ami legkevésbé használatos a diákok körében, akkor a *zdácsi* lenne az (8. körülírás). A diákok minimális számban írták válaszukban a kölcsönszót. Majdnem egyhangúan mindannyian a sztenderd változatát, vagyis a *visszajárót* használták. Mindössze 1 diák írta azt, hogy *apró*, s egyetlen azt, hogy *griveny*. Valószínűleg ez a körülírás az egyetlen, ahol ennyire egyhangú egyetértés volt a szó meghatározását illetően.

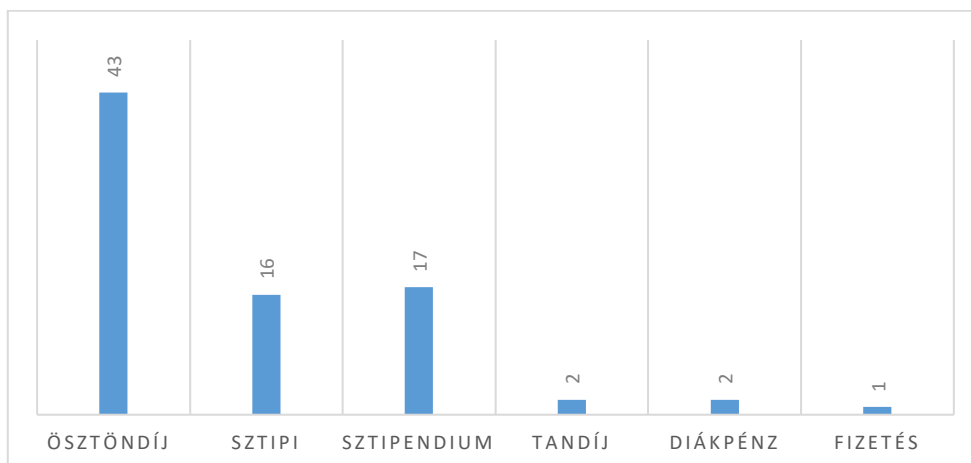
13. ábra: Egy váratlan, nem szándékos esemény, melyek során járművek ütköznek:

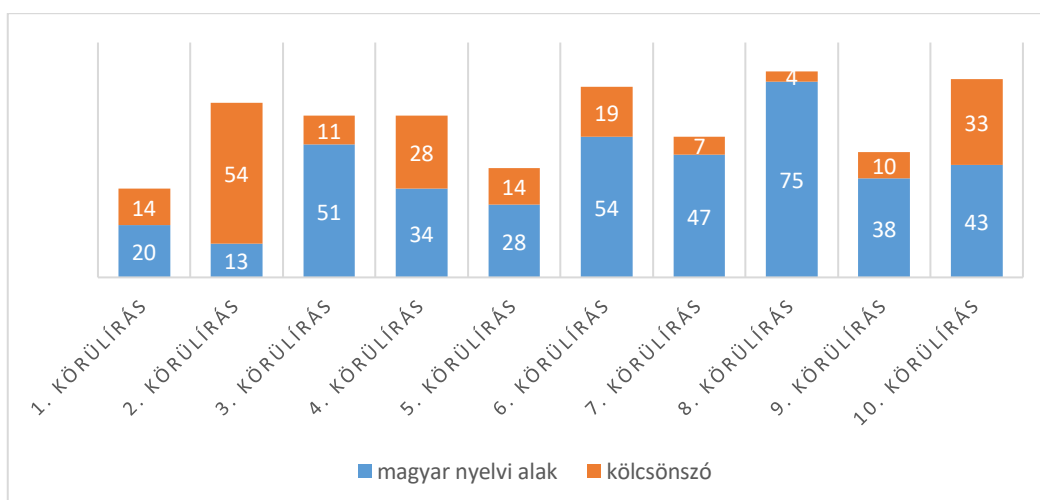
Erre a kérdésre adott válaszok nagyon érdekes eredményt mutatnak (9. körülírás). A diákok majdnem fele a sztenderd változatot említette, tehát a *baleset* kifejezést és 1 tanuló szerint az *ütközés* van körülírva. A tanulók közül mindössze 10-en használják a szónak az ukrán nyelvből átvett változatát, vagyis az *avárija* kifejezést. Viszont a diákok másik nagyobb része a *karambol* válaszlehetőséget írta válaszként.

14. ábra: Felsőoktatásban tanuló diákok kapják havonta, változó összegű pénzmennyiség

A tanulók válaszai ebben az egyetlen körülírásban 2 nagy csoportra oszthatóak (10. körülírás). A tanulók egyik csoportja a sztenderd változatát írta a szónak: ösztöndíj. Viszont a másik csoportja kölcsönszavakat használt. Nemcsak a *sztipendium* van jelen a diákok nyelvhasználatában, hanem annak egy elmagyarosított verziója is, a *sztipi*. Ez a körülírás okozta a legkevesebb fejtörést a diákoknak, s itt oszlik leginkább válaszaik alapján a diákság fele-fele arányra. Minimális számú diák adta válaszául a következőket: *tandíj*, *diákpénz*, *fizetés*.

15. ábra: Mit írtunk körül?

A 15. ábrán a körülírások alapján történő azonosításokra érkező válaszokat ábrázoltam összesítve. A kék szín a sztenderd válaszokat-, a narancssárga szín a kölcsönszavakat jelöli. Következtetésként elmondható, hogy a diákok a körülírásoknál nagy számban használtak kölcsönszavakat. Illetve megjelentek olyan kölcsönelemek is, amelyek nem azt nevezték meg, ami körül volt írva, de mégis másodnyelvi elemekként használatosak a diákok nyelvhasználatában.

Az elemzés következő része az ukrán nyelvű diákok számára készített kérdőívekre adott válaszokra vonatkozik. A tanulóknak az előbbihez hasonlóan körülírásokat kellett meghatározniuk. A kérdés így hangzott: **Що тут описано? (Mi van körülírva?)** Mivel az ukrán anyanyelvű diákok válaszaik nem olyan változatosak, ezáltal pedig sokkal egyértelműbbek, ezért nem kívánom diagram segítségével ábrázolni azokat.

Az ukrán nyelvű kérdőívekre érkező válaszokat összesítve egy diagramon szemléltetem a továbbiakban.

Цю страву ми їмо на обід першою (Ezt a fogást esszük ebédkor elsőként): A magyar kérdőívre adott válaszoktól eltérően az alábbiakban mindig van egy kifejezés, ami nagyon nagy mértékben dominál a diákok között (1.körülírás). Megjelennek néhány diák nyelvhasználatában a magyar kölcsönelemek, viszont nem olyan nagy számban, mint fordított esetben.

Jelen esetben a diákok szerint a leves – *суп* kifejezést írtam körül, ami valójában így van. 61 tanulónak volt ez a válasza. Néhány tanuló (8) volt, aki konkrétan egy leves megnevezését írta válaszként – *борщ*. Ennél a körülírásnál egyetlen kölcsönelem sem jelent meg, csupán a sztenderd kifejezések kerültek elő.

Ділянка біля хати, де ми вирощуємо овочі і фрукти (Egy terület a ház mellett, ahol zöldségeket és gyümölcsöket termesztünk): Ennél a körülírásnál 4 különböző kifejezést is használtak a tanulók, valamelyiket nagyobb, valamelyiket nagyon kis számban (2. körülírás). Jelen esetben a kert körülírására került sor, amit a tanulók egytől egyig megértettek, nem volt félreértés. Érdekes megfigyelni, hogy a sztenderd *сад* változatát a szónak nem olyan nagy arányban (14) használják a diákok. Ezzel ellentétben az *огород* (26) és *город* (25) nyelvjárási változatokat írták a legtöbben a tanulók közül, szinte egyenlő mennyiségben a kettőt. Ebben a feladatban előkerült egy másodnyelvi elem, igaz, nem az a kifejezés, amiről a körülírásban van szó, hanem a *дараб* szó, amelynek magyar megfelelője a darab. Ezt a kifejezést csupán egy tanuló használta.

Кольорова, солодка їжа, має пюреподібний вигляд, виготовляється з фруктів, ми мастимо її на хліб (Színes, édes, püré-állagú étel, ami gyümölcsből)

кэсзүл эс кенйэрре кенжүк) : Itt a lekvár kifejezés körülírására került sor (3. körülírás). A diákok nem is értették félre, mindannyian annak valamelyik szinonimáját írták le. A diákok közül nagyon kevesen (22) írták válaszként a sztenderd megfelelőjét, vagyis a *варення* kifejezést. Nagyon sok diák a különböző nyelvjárási elemeket használja a mindennapjai során ezekre a kifejezésekre: *джем* (34), *повидло* (11). A tanulók minimális számban használnak magyar kölcsönszót: *леквар*, összesen 2 diák írta ezt válaszként.

Застосовується для забивання цвяхів, биття предметів та інших робіт (A szegek beverésére alkalmas eszköz) : Ez a körülírás a kalapács kifejezésre vonatkozott (4. körülírás). A diákok mindössze kétféle válaszlehetőséget tüntettek fel válaszaikban. Nagyon nagy arányban (63) a sztenderd *молоток* kifejezést használják, viszont eddig ennél a kifejezésnél jelenik meg legtöbb diáknál (7) a másodnyelvi elem, a *клинач*.

Алкогольний напій домашнього виробництва, прозорий на вигляд (Házi készítésű alkoholos átlátszó ital) : Ebben az esetben a pálinka definícióját fogalmaztam meg (5. körülírás). A diákok döntő többsége (41) a *самогонка/самогон* kifejezéseket használja, s nagyon érdekes megfigyelni, hogy településektől eltérően egyik helyen egyik változatát, míg másik helyen a másik változatát használják. Tehát itt is a nyelvjárásnak döntő szerepe van. Voltak diákok, akik a *водка* (2) /*горілка* (11) kifejezéseket írták, viszont ezek nem feltétlenül szinonimái az általam meghatározott kifejezésnek, hiszen a meghatározásában is le van írva, hogy otthon készített alkoholos italról van szó, nem pedig boltban vettre. S nem meglepő módon a diákok elég nagy arányban (15) a magyar nyelvből kölcsönvett megfelelőjét használják a pálinka kifejezésnek – *паленка*.

Що ми виконуємо з курткою, для того, щоб нам стало тепліше (Mit csinálunk a dzsekinkkel annak érdekében, hogy jobban melegítsen): Ennél a körülírásnál is előfordul a másodnyelvi elem anyanyelvben való használata (6. körülírás). Igaz, kevés arányban, viszont a bekapcsoljuk – *заканчуємо* kifejezés megjelenik a diákok válaszában. Továbbá pedig a diákok válaszaik között az alábbi két kifejezés dominál: *застібуємо/одягаємо*.

Приміщення над кімнатами під дахом (Egy helyiség a szoba és a tető közt) : Ebben a körülírásban a padlás definícióját fogalmaztam meg, amelyet Kárpátalján a nyelvhasználatunkban padként használunk (7. körülírás). A diákok között volt olyan is, aki félreértette, s a tető válaszlehetőséget írta be: *криша*. A legtöbb diák a következő kifejezéseket írta: *чердак*, *горище*. Kevés tanuló használja a *мансард* kifejezést. S a másodnyelvi hatás jelen esetben is megjelenik, hiszen vannak tanulók, akik a magyar nyelvből átvett kifejezéseket használják: *нід*, *подлаш*. Érdekes megfigyelni, hogy nemcsak

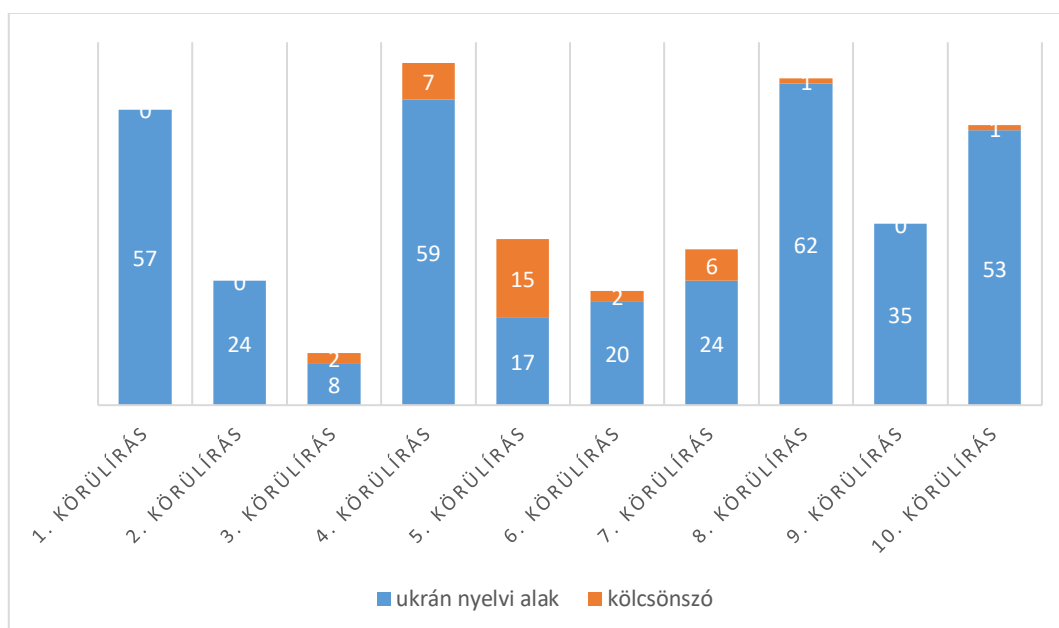
a Kárpátalján elterjedt változata jelenik meg az ukrán anyanyelvű diákok nyelvhasználatában, hanem az is, amely a sztenderd magyar nyelv megfelelője.

Предмет, який ми ставимо під голову коли ми спимо (Egy tárgy, amit a fejünk alá teszünk, amikor alszunk): Ez a körülírás a párna kifejezésre utal (8. körülírás). A diákok egyetlen kivételével szinte egyhangúan az ukrán sztenderd megfelelőjét használják – *подушка*. Egyetlen diák volt, aki a magyarból átvett formájában használja az adott kifejezést – *парна*.

Прибудова біля хати, де зазвичай літом готують компоти (Egy helyiség a ház mellett, ahol általában kompótot készítünk nyáron): A nyári konyha kifejezést írtam körül, viszont ez a körülírás elég nagy félreértést okozott a diákok körében (9. körülírás). A legtöbb diák az ukrán sztenderd megfelelőjét írta válaszként: *літня кухня*. Néhányan egyszerűen a konyha – *кухня* kifejezést írták. Sok diák a *веранда* szót használta. Mindössze egy tanuló írta a kamra – *комора* kifejezést. A pince – *підвал* szóra is mindössze csak egy diák asszociált.

Частина вулиці, по якій рухаються пішоходи (Az utca azon része, ahol a gyalogosok közlekednek): A járda definiálásakor is megjelent a másodnyelvi hatás, viszont nagyon minimális arányban (10. körülírás). A legtöbb diák a sztenderd megfelelőjét használta a szónak: *тротуар*. Néhányan az útra asszociáltak, s annak különböző szinonimái is megjelentek: *доріжка, стежка, дорога*. Mindössze egy diák volt, aki teljesen félreértelmezte a meghatározást, s ő a zebra – *зебра* kifejezést írta válaszként.

16. ábra: Mi van körülírva?

A 16. ábrán az ukrán nyelvű kérdőív kérdéseire érkező válaszok összesített eredménye látható e diagramon. Az előbbi, magyar nyelvű kérdőív összesített eredményét szemléltető ábrához hasonlóan: kék színnel a sztenderd elemek-, míg narancssárga színnel a kölcsönelemek vannak jelölve. Nagyon nagymértékű sztenderd nyelvváltozat az, ami dominál a diákoknál ebben a feladatban. A magyar nyelvből kölcsönzött kifejezések nagyon minimális arányban jelennek meg, sőt, előfordul olyan körülírás is, amely válaszai közt nem található másodnyelvi hatás.

6.2.2. Képfelismerés alapján történő azonosítások

A kérdőív következő részében a tanulóknak képekről kellett meghatározniuk, hogy mik vannak feltüntetve. A képeket úgy válogattam össze, hogy a mindennapi élet minden területéről tartalmazzon tárgyakat, s olyan kifejezések legyenek, amik valóban használatosak és elterjedtek sztenderd és kölcsönzó révén is. A kérdés így hangzott: **Mit látsz az alábbi képen?** A feladat 10 különböző képet tartalmaz: a magyar- és ukrán nyelvű kérdőív olyan tárgyakat ábrázol, melynek megnevezése másodnyelven is elterjedt a használók körében.

Az első kép egy mappát ábrázolt (lásd az 1. számú melléklet – 1. kép), a diákok közül 58-an a *pápka* kifejezést írták le. A tanulók közül mindössze 16-an használják a képen látható tárgy sztenderd megfelelőjét, a *mappa* szót. Néhányan (5) borítékként nevezték meg, amit a képen látnak. 3 diák a *napló* kifejezést tüntette fel, 3 pedig az *irattartó* szót használta. S a diákok nyelvhasználatában minimális szinten jelent meg a *lap*, *könyvfedő* és *füzettartó* kifejezés. Viszont lehet nagyban befolyásolja ezt a nagyszámú másodnyelvi hatást az is, hogy egy szinte mindennap használatos tárgyról van szó. Egyértelműen kijelenthető, hogy a másodnyelvi elem beépülése dominál a mappa kifejezés meghatározásakor, s a sztenderd változata elég minimális arányú megjelenést mutat.

Ezt követően egy gyurmakészlet szerepelt a képen (lásd az 1. számú melléklet – 2. kép), viszont már az előzőhöz képest más képet kapunk a válaszok alapján. Hiszen jelen helyzetben a sztenderd megfelelője szerepel a legtöbb diák válaszában, tehát a *gyurma* kifejezés – 63 diák írta ezt. Viszont nem kis számban jelenik meg a másodnyelvből kölcsönvett elem sem, hiszen a tanulók közül 28-an a *plasztelin* kifejezést írták válaszként. A *zsírkréta* (3) és a *kréta* (1) szó is szerepelt a válaszok között, viszont nagyon minimális arányban. Volt 2 diák, aki megpróbált úgymond kibújni a helyzet alól, s a válaszuk a *készlet* volt, ami bármire vonatkozhat, bármilyen előtagot hozzárakhatunk.

A kölcsönző e kép meghatározásánál (lásd az 1. számú melléklet – 3. kép) is nagy arányban van jelen a diákok válaszaiban. Ugyanis 36 diák használja a *murkó* kifejezést. A sztenderd kifejezés 2 formája is megjelenik a diákok nyelvhasználatában, hiszen majdnem egyforma arányban írták a diákok a *répa* (28) és a *sárgarépa* (27) kifejezéseket. Tehát ha ezeket összeadjuk, akkor más arány figyelhető meg, hiszen a sztenderd változatok fognak dominálni. De ettől függetlenül, ha elvonatkoztatunk tőle, akkor is szép számban van jelen az ukrán nyelv hatása a diákok mindennapi nyelvhasználatában a hétköznapi szavak kapcsán.

E képmeghatározásnál (lásd az 1. számú melléklet – 4. kép) a többihez hasonló szituáció alakult ki, hiszen láthatjuk, a diákok döntő többsége (61) a sztenderd *elsősegélydoboz* kifejezést írta válaszaként. Viszont ettől eltekintve a másodnyelvi arány is nagy számban jelenik meg a diákok válaszaik között, hiszen 27 tanuló nevezi az elsősegélydobozt *aptecskának*. Számomra nagyon nagy meglepetést okozott az angol nyelvből átvett *med-kit* használata a tanulók körében, még akkor is, ha kis számban írták azt (2). Valószínűleg, a diákok nyelvhasználatába a különböző online játékoknak köszönhetően épült be ez az elem, s meglepő módon, hétköznapjaik során is alkalmazzák azt. A diákok válaszaik közt szerepelt továbbá a *gyógyszerdoboz* (2) és a *doboz* (1) is szerepelt. Ebből azt szűrhetjük le, hogy magas számban jelenik meg a diákok körében a másodnyelvi elem, amikor az elsősegélydobozról van szó. Viszont a sztenderd változat a domináns ebben az esetben is. S nemcsak az államnyelv hatása figyelhető meg a diákok nyelvhasználatában, annak változatosságán, hanem az angol nyelv is, amely egyre nagyobb szerepet tölt be a fiatalok életében az online közösségi médiák és különböző játékok miatt.

A következő képen egy elosztó látható (lásd az 1. számú melléklet – 5. kép), s ebben az esetben a legkisebb számban fordulnak elő kölcsönszavak, hiszen mindössze 8 diák válaszában jelenik meg a *trojnyik* kifejezés. A diákok nagyon nagy száma, 81-en az *elosztó* kifejezést írták válaszaikban. Nagyon érdekes, hogy a *konektor* kifejezés is nagyobb számban jelenik meg a diákok nyelvhasználatában (11), ami ugye nem is azt jelenti, amit a kép ábrázol. Továbbá voltak olyan válaszok is, amelyek valószínűleg a nyelvjárás elemeiként épültek be a diákok nyelvhasználatába, mint például az *elválasztó* (2) és a *sokszorosító* (1). Tehát megfigyelhetjük, hogy e képmeghatározásnál a sztenderd változata dominál a szónak, s a másodnyelvi változata minimális számban fordul elő.

A legsokszínűbb válaszok e kép meghatározását illetően érkeztek be (lásd az 1. számú melléklet – 6. kép). 9 különböző választ adtak a diákok, s nagyon érdekes

megfigyelni azt, hogy a képen szereplő étel sztenderd megfelelője, a túrupalacsinta egyetlen diák válaszában sem jelenik meg. Az ukrán megfelelője viszont 15 diák válaszában is szerepelt – *szörnyiki*. A diákok döntő többsége (39) a *tarkedli* választ írta, viszont a képen nem ez szerepel. Szintén sokan (17) nem tudtak pontos megnevezést adni, ezért a *süteményt* írták válaszukként. Nemcsak a képen feltüntetett ételt nevezték meg másodnyelven, hanem más ételek másodnyelvi formái is megjelentek a válaszok közt: *olágyi* (14) és *blincsik* (1). Más kifejezések is megjelennek minimális mennyiségben: *fánk* (3), *desszert* (2), *palacsinta* (2) és *lapcsák* (2). Az utóbbi a kremzli nyelvjárási változata, amely Kárpátalján nagy mértékben előforduló kifejezés. Tehát megfigyelhető, hogy a diákok nagy számban és változatosan használják az orosz és ukrán nyelvből kölcsönvett kifejezéseket, s a nyelvjárás is nagymértékben meghatározza a nyelvhasználatukat.

Jelen esetben a sztenderd változata dominál a képen látható jelzőlámpának (lásd az 1. számú melléklet – 7. kép): 66 diák a *jelzőlámpaként* nevezi, míg mindössze 16 diák nevezi *szvetafornak*. Tehát a másodnyelvi hatás meglepő módon minimális szinten van jelen a diákok nyelvhasználatában. A *szemafor* megnevezés is jelentkezik egy diák válaszában. Továbbá 6 diák *közlekedési lámpának* hívja, míg 1 diák a *váltó* szót írta válaszként. Az utóbbin nagy mértékben érződik a nyelvjárási hatás.

Az ukrán nyelv hatása nagyon domináns a képen látható trikó megnevezésekor is (lásd az 1. számú melléklet – 8. kép). A diákok döntő többsége (47) a *májka* kifejezést írta, ezáltal is érzékelhető, hogy az egyik leginkább elterjedt kölcsönelemről van szó a fiatalok körében. Majdnem ugyanolyan arányban jelent meg a tanulók válaszában a *póló* (15) és a *trikó* (13) kifejezés. Minimális arányban írták a diákok az *izompóló* (3), *ing* (2), *pulcsi* (1), *atléta* (3) szavakat. Tehát ez a példa is azt bizonyítja, hogy a másodnyelv, jelen esetben az ukrán, milyen nagy hatással van a magyar anyanyelvi beszélők nyelvváltoztatára, annak mindennapokban való használatára.

Szintén egy olyan arány állt elő a képen látható tárgy meghatározását illető válaszok alapján (lásd az 1. számú melléklet – 9. kép), melyben a másodnyelvi elem a domináns, hiszen a diákok nagy része (44) a *sláng* kifejezést írta válaszként. Azt követően a második legnagyobb mennyiségű válaszban a *slag* szó szerepelt, 24-en írták ezt. Ezt követi a locsolócső kifejezés, amely szintén a sztenderd változathoz kapcsolódik, 11 tanuló válaszában szerepelt. S ami eddig legelőször jelent meg a diákok válaszaik között, az a kölcsönszavak ritkább fajtája, a hibrid kölcsönzés – amikor egy összetett szó egyik része magyar, másik viszont más nyelvből kölcsönvett, illetve fordítva. Igaz, mindössze 2 diák használta a locsolósláng kifejezést, viszont szerintem kifejezetten figyelmet kell fordítani

erre. Hiszen mindidáig egyetlen kérdés válaszaként sem jelent meg ez a fajta kölcsönzés, tehát ebből is látható, hogy mennyire nem elterjedt formája a kölcsönzésnek. Elmondható, hogy a másodnyelv, az ukrán olyannyira szerves része a nyelvhasználatunknak Kárpátalján, hogy sokszor észre sem vesszük, hogy nem magyar nyevű kifejezéseket használunk beszédünkben

Nagyon érdekes megfigyelni azt is, hogy egyetlen kölcsönelem akár többféleképpen is beépülhet a nyelvhasználatba. Gondolok itt jelen esetben a hibrid kölcsönzésre, amely a közvetlen és a közvetett kölcsönzés együtt való érvényesülésének folyamata, s a magyar szakirodalomban megjelenő részfordításnak nevezett jelenséggel azonosítható (Kontra 1981:15).

A képen látható padlizsán meghatározása nem volt olyan egyszerű a diákok körében (lásd az 1. számú melléklet – 10. kép), hiszen voltak köztük olyanok, akik teljesen más zöldségre asszociáltak. Néhányan (5) azt írták, hogy a képen *cukkini* látható, s ez a válasz már csak azért is meglepő, mert volt olyan tanuló (1), aki a cukkini ukrán változatát használja, s azt is tüntette fel a válaszában: *kábácski*. A tájszavak itt is befolyásolják a válaszokat, hiszen 3 diák a *vinetta* kifejezéssel illette a képen látható padlizsánt. A tanulók elég nagy száma az ukrán nyelvből kölcsönvett kifejezés formáját használja, hiszen 28-an a *baklzsán* szót írták válaszukban. Viszont jelen esetben is a sztenderd változata jelentkezik a tanulók válaszainak döntő többségében, hiszen 51-en a *padlizsán* kifejezést tüntették fel. Tehát a tanulók nyelvhasználatában a szavak sztenderd változatai és az ukrán nyelvből kölcsönvett változatok jelentős arányban jelen vannak. Itt is, mint a képfelismerés legtöbbszörénél a sztenderd nyelvváltozatú szavak dominálnak, viszont ez nem jelenti azt, hogy a kölcsönszavak háttérbe lennének szorítva általuk, sőt! Hiszen a legtöbb esetben a második helyen állnak a tanulók válaszainak mennyiségét figyelve.

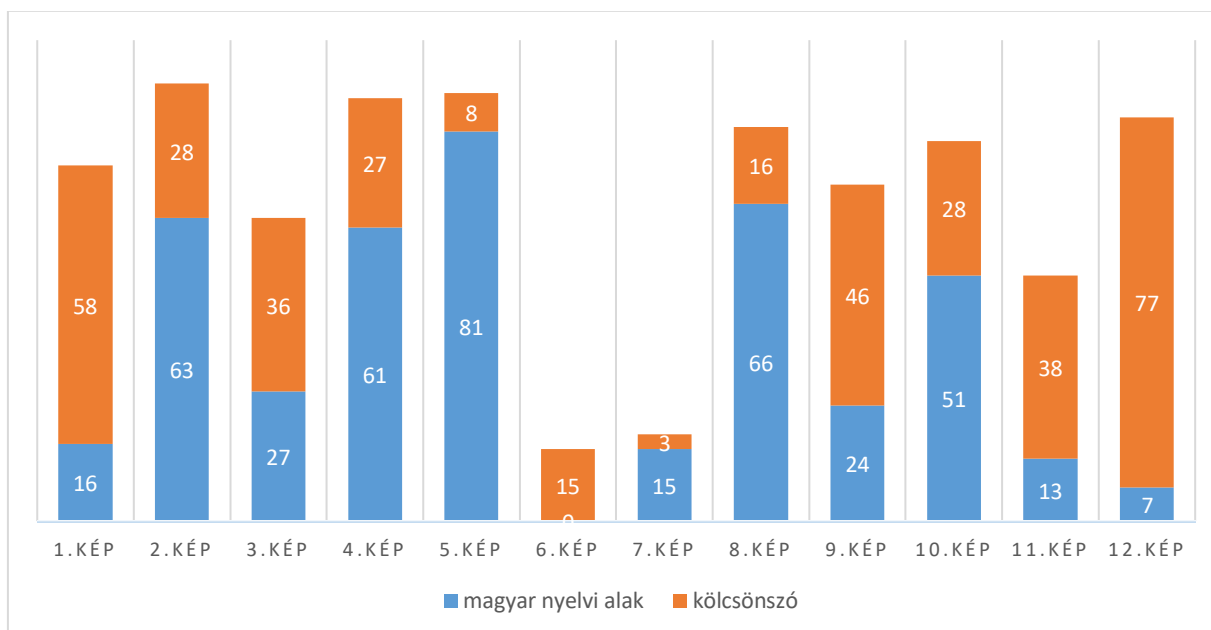
A következő képnél, amely befőtt üveget ábrázol, ismét a sztenderd változatok dominálnak (lásd az 1. számú melléklet – 11. kép). 42 diák az *üveg* kifejezést használta, míg 13 a *befőtt üveget*. Viszont a másodnyelv hatása különbözőképpen jelenik meg ebben az esetben, hiszen a diákok többféle megnevezést is adtak, amelyek valamely szláv nyelvből származnak. Az egyik kölcsönszó a diákok számát tekintve nem áll messze a sztenderd szó használótól, hiszen 36-an a *bánka* kifejezést tüntették fel. Nagyon érdekes megfigyelni azt is, hogy a kölcsönszavak is mennyire eltérnek településektől függően, akár csak a nyelvjárás. Hiszen a *bánki* változata is megjelent a *bánka* szónak, igaz, hogy mindössze csak 2 diák válaszában, viszont fontos kiemelni ezt is. Egy diák válaszában a *butelka* kölcsönelemet tüntette fel. Tehát nagyon érdekes szemügyre venni, hogy a

kölcsönelemek is különböző változataiban élnek, s településektől eltréően jelennek meg a nyelvhasználatban egyik, illetve másik formájukban. A sztenderd dominancia erőteljesebb jelen esetben is, viszont a másodnyelv hatása nagymértékben jelentkezik e szó használatakor is.

Teljes mértékben figyelemfelkeltő, hogy mekkora arányban van jelen a másodnyelv az alábbi kép meghatározásakor, amikor hajdinát láthattak (lásd az 1. számú melléklet – 12. kép). Hiszen a diákok szinte egyhangúan (77) a *grecka* kifejezést használták válaszukban. A sztenderd változat itt jelent meg a legminimálisabb számban, ugyanis mindössze 7 diák használja a *hajdina* szót. Néhány (5) diák a *bors* választ adta meg, viszont ennek egyáltalán semmi köze sincs a képen feltüntetett ételhez. 1-1 diák válaszában a *kávé*, a *kukorica* és a *kása* jelenik meg. Tehát általa is bővebb lett azoknak a kölcsönszavaknak a listája, melyeket Kárpátalján mindennapjaink során használunk. Ebben az esetben van a legnagyobb egyetértés és összhang a diákok válaszaiban, hiszen tényleg minimális volt azoknak a diákoknak a száma, akik nem greckaként nevezték meg, amit a képen látnak. S a sztenderd változat pedig itt jelenik meg a legminimálisabb szinten.

17. ábra: Mit látsz az alábbi képen?

Az alábbi ábrán összesítve vannak feltüntetve a diákok válaszában jelentkező sztenderd-, illetve kölcsönelemek. Kék színnel a sztenderd válaszokat láthatjuk, narancssárgával pedig a kölcsönszavak megjelenése van feltüntetve. Nagyon érdekes megfigyelni, hogy a diákok egy képen feltüntetett tárgy megnevezésekor sokkal nagyobb arányban használnak

másodnyelvi elemeket, mint az előző feladatoknál. Az ábrán is jól látható, hogy az ukrán nyelvből vett kölcsönszó mennyire szerves része a diákok nyelvhasználatában.

Azt is megfigyelhetjük a diagram segítségével, hogy még olyan esetek is előfordultak a diákok válaszaiban, amikor a sztenderd elem az, ami szinte teljes mértékben háttérbe szorul.

A képfelismerős feladatok által tehát levonhatjuk azt a következtetést, hogy a diákok nyelvhasználatának szerves részét képezik az ukrán illetve orosz nyelvből való kölcsönelemek, s nagyon nagy mértékben jelen vannak a mindennapi kommunikációjukban. Vannak olyan kifejezések, amelyeknek a másodnyelvi formája kevésbé elterjedt a diákok körében, viszont vannak olyan kifejezések is, amelyek az ellenkezőjét mutatják, s a sztenderd változatuk az, ami kevésbé ismert és használatos. Nagyon érdekes megfigyelni, hogy több képmeghatározásnál is felbukkantak olyan másodnyelvi elemek, amelyek a képen feltüntetett fogalomhoz képest teljesen mást jelentenek, mégis kiderül róluk, hogy a diákok nyelvhasználatában jelen van és használják azokat. Továbbá fontos megemlíteni, hogy a szavak többféle alakban is jelen vannak, s településektől függ, hogy melyik diák melyik formáját használja. Vagyis vannak olyan diákok, akik a sztenderd változatokat-, vannak olyanok, akik azok tájnyelvi formáit-, s vannak olyanok, akik a másodnyelvi kifejezések különböző formáit is használják.

A következőben az ukrán nyelvű kérdőív képmeghatározások alapján történő megnevezéseit fogom vizsgálni. Szintén 10 képről kellett meghatározniuk, hogy mi van rajta ábrázolva, s úgy megnevezniük, ahogyan legelőször eszükbe jut:

Az első képen bicikli volt látható (lásd a 2. számú melléklet – 1. kép), mely többé-kevésbé meg is jelenik a diákok válaszaiban hiszen 8 diák írta a *біцикли* kifejezést, 3 pedig a *біцикли*-t. Érdekes megfigyelni, hogy a magyar nyelvhasználókhoz hasonlóan kétféle változatot kölcsönöztek az ukrán nyelvű beszélők, hiszen a hasonulás jelenik meg kiejtéskor a magyar nyelvben, s az ukrán nyelvváltozatban a leírt és beszélt változata is helyet kap. A sztenderd változatát a szónak 72 diák írta – *велосипед*. S 1 diák egyfajta szleng változatát tüntette fel a sztenderd kifejezésnek: *велик*.

Területenként változik egy adott kifejezés ismerete és használata. A legtöbb diák a képen látható zöldségre (lásd a 2. számú melléklet – 2. kép) (56) a *картопля* sztenderd szót írta, s ennek további változatai is megjelentek a válaszokban: *пина* (1), *бульба* (2), *картошка* (7). A kölcsönszó jelen esetben is minimális szinten van jelen a diákok nyelvhasználatában, de legalább megjelenik. Mindössze 7-en használták a *крумпли* szót.

Tehát a sztenderd elem és annak különböző tájszavai azok, amelyek elterjedtek, s a magyarból kölcsönvett elem háttérbe van szorulva.

Nagyon érdekes, hogy ennél a képmeghatározásnál (lásd a 2. számú melléklet – 3. kép) mind a kölcsönelem, mind a sztenderd változata a szónak háttérbe szorult, s döntő többségben a sztenderd egyik formája jelenik meg a diákoknál: (56). A sztenderd változata a szónak – *сковорода* mindössze 7 tanuló válaszában van jelen. Továbbá a kölcsönszó különböző formái jelentkeznek a tanulók válaszaiban: *палачинтовка* (7), *палачинташ* (1), *лабош* (1). Tehát a tanulók döntő többsége szinte egyhangúan nyelvjárási elemet használ a tárgy megnevezésekor a mindennapi kommunikációja során, s a sztenderd változata nagyon nagy mértékben háttérbe van szorulva. Igaz, a kölcsönszavak sem dominálnak jelen esetben, viszont már csak azért is érdemes figyelmet fordítani rájuk, mert 3 különböző kifejezést említenek a kép meghatározásakor.

A következő képmeghatározásnál, amikor a diákok baltát láttak, a (lásd a 2. számú melléklet – 4. kép) *monop* nem sztenderd kifejezés dominál a diákok körében, 56 diák írta azt. Nagyon érdekes, hiszen mivel nemcsak a magyar nyelv van hatással az ukrán nyelvre, hanem az orosz- is, ezért számos orosz nyelvű kölcsönszó is szerves részét képezi főleg az ukrán nyelvű kommunikációnak. Jelen esetben is az orosz nyelvből kölcsönzött elem az, ami leginkább elterjedt a tanulóknál. A magyar nyelvből kölcsönzött szó is megjelenik a diákok nyelvhasználatában, viszont nem olyan magas számban. 10 tanuló írta válaszként a *балта* kifejezést. Közepes arányban jelentkezik a sztenderd változata a szónak, 22 tanuló használja a *сокупа* kifejezést. Tehát a kárpátaljai nyelvhasználatra rengeteg tényező van befolyással, s többek között a magyar- és orosz nyelv is, amelyekből folyamatosan kerülnek át elemek az anyanyelvbe, jelen esetben az ukrán nyelvbe.

Ebben az esetben, amikor a képen egy macska szerepelt (lásd a 2. számú melléklet – 5. kép), ismét megjelenik a magyar és az orosz nyelv hatása a mindennapi nyelvhasználatra. A tanulók közül 10-en a *мачка* szót írták, amit ugye a magyar nyelvből kölcsönöznek. Néhány diák pedig (6) az orosz nyelvből kölcsönvett *кот* kifejezést használja. A tanulók túlnyomó része a sztenderd változatait használja a nyelvnek, annak is különböző formáit. A legnagyobb arányban használatos szó a *ким* (36). utána pedig a *кишка* kifejezés következik, amit 30 diák használt a válaszaik során. Tehát ismét meggyőződhetünk arról, hogy egy többnyelvű közösségben mekkor befolyásoló ereje van a nyelvek egymásra való hatásának a kommunikációs életben.

A paradicsom láttán (lásd a 2. számú melléklet – 6. kép) ismét a sztenderd kifejezés az, amit domináns hatással van. A diákok közül 56-en a *номідоп* kifejezést használták.

Megint felvetődik az előző szituáció, amikor nemcsak 1 nyelv hat az anyanyelvre. Jelen esetben egyetlen hangban különbözik a két kifejezés, mégis az egyik ukrán- míg a másik orosz nyelvű. Igaz, nem olyan nagy számban jelennek meg a kölcsönelemek, viszont ettől függetlenül kifejezetten fontosak. A diákok közül 6-an a *помидор* szót írták. A magyar nyelvből kölcsönzött szó 8 diák válaszában jelentkezik: *парадичка*.

Ennél a képmeghatározásnál, amikor egy pohár volt látható a képen (lásd a 2. számú melléklet – 7. kép), a leginkább egyhangú válaszok érkeztek, hiszen a diákok közül 71-en a szó sztenderd változatát írták fel – *стакан*, s a többi kifejezést minimális számban írták. A kölcsönelem itt jelentkezik a legminimálisabban, hiszen 3 tanuló írta mindössze a *нозар* kifejezést. A többi tanuló pedig félreértelmezett válaszokat adott. Az alábbi válaszok érkeztek még: *бутылка* (1), *вода* (1), *чашка* (2), *склянка* (4). Ami kifejezetten meglepő volt ezzel a feladattal kapcsolatban, az az, hogy a diákok nemcsak a körülírások alapján tudnak másra asszociálni és megnevezni azt, hanem egy látott kép alapján is.

Ezen az ábrán egy kefe látható (lásd a 2. számú melléklet – 8. kép), s a sztenderd kifejezés mellett csupán egyetlen kifejezés jelenik meg, ami az orosz nyelvből van kölcsönözve. A diákok nagyon nagy számban a sztenderd kifejezést írták *щетка* (73), s 9 tanuló egy másodnyelvi elemet írt válaszául, mely az orosz nyelv hatására épült be az ukrán anyanyelvű beszélők nyelvhasználatába – *щетка*. Megfigyelhetjük, hogy az orosz nyelv mennyire dominál, hogyha másodnyelvről beszélünk. Nagyobb számban jelennek meg orosz kölcsönelemek, mint magyarok.

Az ukrán kérdőíven belül ez az első olyan képmeghatározás (lásd a 2. számú melléklet – 9. kép), ahol a kölcsönszó a domináns. Jelen esetben a *босорканя* kifejezés dominál, 36 tanuló írta válaszként. A sztenderd változata is nagymértékben jelentkezik a diákoknál, hiszen 30-an használják a *відьма* szót. A nyelvjárási elem minimális szinten jelentkezik a diákoknál, mindössze 5-en írták a *баба яга* kifejezést. Tehát kijelenthető, hogy kifejezéstől függ, hogy éppen melyik változat a leginkább elterjedt.

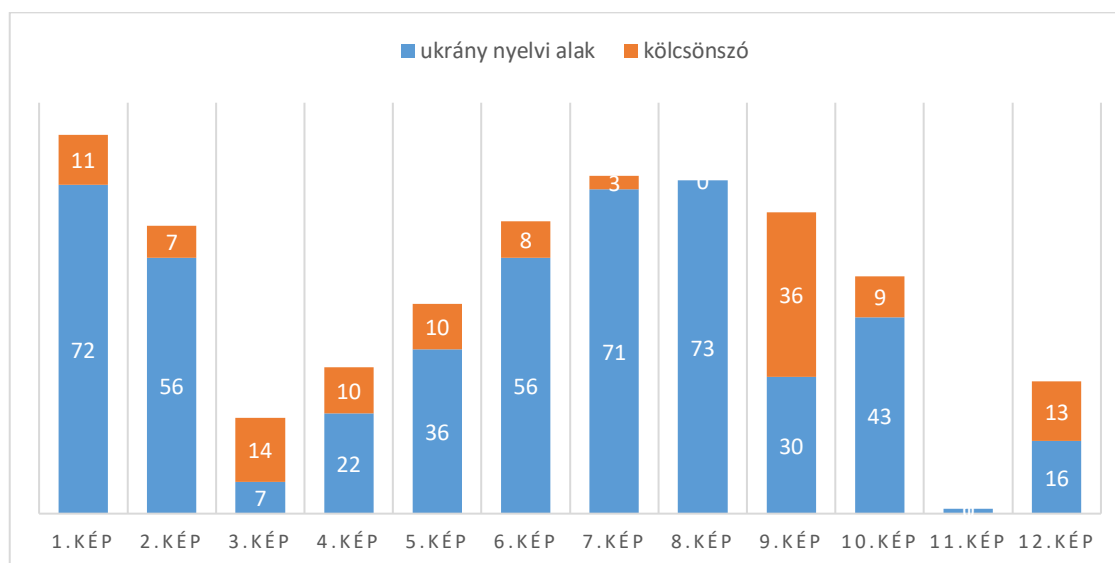
Ismét az figyelhető meg, hogy a tanulók döntő többsége a szó ukrán nyelvű változatát használja a képen szereplő kosár meghatározásánál (lásd a 2. számú melléklet – 10. kép). A sztenderd változata dominál a diákok körében, 43 tanuló írta a *кошик* kifejezést. Ezután megjelenik a már említett dominanciája az orosz nyelvnek is, hiszen a tanulók nagyon nagy része (32) az orosz nyelvből kölcsönzött *корзина* kifejezést használja. Ezt követően pedig a magyar nyelv hatása is jelentkezik, valamilyen szinten. Mindössze 9 diák válaszában találhatjuk a magyar nyelvből kölcsönzött *косар* kifejezést. Elmondható ismét, hogy az orosz és a magyar nyelv hatása jelen van a diákok mindennapi

nyelvhasználatában, befolyásolja azt, viszont a legelterjedtebb jelenleg is a sztenderd változata a szónak.

Ezen a fényképen ábrázolt étel (lásd a 2. számú melléklet – 11. kép) okozta az egyik legnagyobb káoszt a diákoknál, hiszen nagyon sokféle válasz érkezett, s nagyon különbözőek is. A képen húsos káposzta volt látható, viszont a diákok döntő többsége (34) a jellegzetes ukrán levesre, a *борщ*-ra asszociált. 18 tanuló a *супа* szót használta, ami ételt jelent, tehát jóformán megpróbáltak kibújni a döntéshelyzet alól. A *квашена капуста* kifejezést 7 tanuló írta, ami a savanyú káposzta megfelelője. 3 tanuló a *сигидинський* kifejezést írta, amely magyar nyelvből kölcsönvett elem, hiszen a szegedi káposzta megfelelője, amit Kárpátalján sokan hívnak így. 2 tanuló a *ліниві голубці* szó szerkezetet használta, 2 pedig a *капуста з сметаном* kifejezést. Mindössze egy tanuló írta a képen látható étel ukrán nyelvű sztenderd megfelelőjét, a *капуста з м'ясом* szó szerkezetet. Tehát megfigyelhetjük, hogy a diákok nyelvhasználata mennyire változatos és sokszínű. Az, hogyha a képen ábrázolt dolgot nem ismerik fel, vagy egyáltalán nem tudják, mi az, nagyon sok olyan választ eredményez, aminek semmi köze nincs a képen látható ételhez jelen esetben. Sokan megpróbáltak improvizálni, s szó szerint írták le, hogy mik vannak a képen, gondolok jelenleg a *káposzta tejföllel* válaszra.

Ismét hasonló helyzet jelentkezett, mint az előző képmeghatározásnál. Nagyon sokféle válasz érkezett a diákoktól a képen látható bundáskenyér meghatározása során (lásd a 2. számú melléklet – 12. kép). A legtöbb diák (21) a kruton ukrán megfelelőjét írta válaszként – *грибки*. Néhányan, 16 diák a kárpátaljai ukrán változatát írta – *хліб в яйці*. 15 tanuló a kenyér megfelelőjét jegyezte fel válaszául: *хліб*. A magyar nyelvből kölcsönvett elem különböző változatokban jelent meg a diákok nyelvhasználatában: *бундашка* (2), *бундаш* (3), *бундаш кенєр* (8). 2 tanuló a *жарений хліб* választ adta, ami lefordítva sült kenyeret jelent. 5 tanuló teljesen más választ írt, hiszen szerintük a tarkedli látható a képen, s annak orosz nyelvből kölcsönvett változatát használták: *оладі*. A magyar- és az orosz nyelv hatása a diákok nyelvhasználatára folyamatosan megjelenik a válaszokban, jelen esetben is. A tanulók nagyon sokszínű választ adtak ebben az esetben is, s az előbbivel ellentétben ez a képmeghatározás nem okozott olyan nagy félelértést a diákok körében.

18. ábra: Mit látsz az alábbi képen?

A diagramot megfigyelve láthatjuk, hogy az ukrán nyelvű diákok nyelvhasználatában nem a magyar nyelvű kölcsönelemek azok, amelyek leginkább dominálnak. Ezek narancssárga színnel vannak feltüntetve. Sokkal inkább a sztenderd változatai elterjedtek egy-egy kifejezésnek, amelyek kékkel vannak ábrázolva.

Tehát míg a magyar nyelvű kérdőívek válaszait illetően voltak olyan esetek is, amikor a másodnyelvi hatás dominanciája volt jellemző, addig jelen esetben ez semmiféleképpen sem mondható el.

6.2.3. Szláv- illetve magyar kölcsönszók jelentéseinek a meghatározása

A diákoknak a következő feladatban az eddigiektől eltérően, 10 különböző kölcsönszóról kellett eldönteniük, hogy mit jelentenek. Mindegyik kölcsönszóhoz 3 meghatározást társítottam. A magyar nyelvű kérdőívben olyan szláv kölcsönszók voltak feltüntetve, amelyek a kárpátaljai magyar nyelvjárásban ismert: pricep, tumbocska, továrés, raszkláduska, ávárijka, szosziszka, záprávka, insztruktor, zápász, dácsa. Az ukrán nyelvű kérdőívben pedig olyan magyar nyelvű kölcsönelemeket soroltam fel, amelyek a kárpátaljai ukrán nyelvhasználatban elterjedtek: газда, файта, палачінта, вариш, кремзлики, тингириця, легінь, лавор, гаті, лаби. A tanulók feladata az volt, hogy 3 lehetséges válasz közül kiválasszák azt a meghatározást, amelyre a feltüntetett kölcsönszók vonatkoznak. Ahogy az eddigiekben is, a továbbiakban is először a magyar nyelvű kérdőív elemzésével kezdem, amit az ukrán nyelvű kérdőív elemzése követ majd. A kérdés így hangzott: **Mit jelentenek a feltüntetett kölcsönszavak?**

Pricep: Az alábbi kölcsönszót 2 diák kivételével mindannyian ismerik, s a jelentésével is tisztában vannak. Az *utánfutó* meghatározást 86 diák jelölte válaszként, 1 diák a *csomagtartó*, 1- pedig az *anyósülés* kifejezést jelölte. Tehát a kölcsönszó ismerete a diákok nagyon nagy részére jellemző.

Tumbocska: Ebben az esetben a kölcsönszó magyar megfelelőjét szintén nagy arányban helyesen jelölték be a diákok, hiszen 82 tanuló az *éjjeliszekrény* kifejezést választotta. Minimális szinten jelentkezik itt is a kölcsönelem ismeretlenség: 3 diák az *asztal*, 2 pedig a *konyhapult* kifejezést jelölte meg. Ismét szinte egyhangúan kijelenthető, hogy a diákok egytől egyig ismerik a feltüntetett kölcsönszót.

Továrés: A továrés kölcsönszó már kevésbé volt annyira egyértelmű, mint a fentebb említettek. Jelen esetben is a helyes válasz dominál a diákok körében, hiszen 63 tanuló a *haver* kifejezést jelölte meg. Viszont a helytelen válaszok száma itt már magasabban jelentkezik. 7 tanuló az *após*, 15 tanuló pedig a *nagybácsi* kifejezést tartja a feltüntetett kölcsönszó magyar megfelelőjének. Igaz, hogy néhány diákra nem jellemző a kölcsönelem ismerete, viszont összességében a tanulók nagyobb részéről ez nem mondható el.

Raszkláduska: Ebben az esetben is a kölcsönszó ismerete dominál a diákok körében, hiszen 52 tanuló a *pótágy* válaszlehetőséget jelölte be. Viszont a kölcsönelem nem ismerete az előzőhöz hasonlóan jelen esetben is nagyobb arányban van jelen: 7 diák a *fofel*, 26 diák pedig a *kanapé* választ adta. Ez a kölcsönszó az egyik leginkább ismeretlen a diákok körében. Jelen esetben is a kölcsönelem ismerete a domináns, viszont nem olyan kevés száma a diákoknak nem ismeri azt.

Ávárijka: Az alábbi kölcsönszó ismerete is domináló jelleggel van jelen a diákok életében, hiszen 53 tanuló a helyes választ, vagyis a *vészjelző* kifejezést jelölte meg. A *baleset* kifejezés, amit 24 tanuló jelölt meg, valószínűleg megtévesztett sokakat, hiszen ukrán nyelven nagyon hasonló a *vészjelző* és a *baleset* kifejezés, s mindkettő ukrán nyelvű megfelelője használatos a magyar nyelvben Kárpátalján. 10 diák pedig az *irányjelző* válaszlehetőséget jelölte meg. Ez a másik olyan kölcsönelem, ami leginkább megosztó válaszokat mutat, hiszen e kölcsönszó meghatározásánál is sok olyan diák van, aki nem ismeri azt. Ettől függetlenül a kölcsönelem ismerete jellemző a diákok döntő többségére most is.

Szosziszka: A szosziszka kölcsönszó ismerete teljes mértékben jellemző a diákokra, hiszen szinte majdnem egyhangúan a *virslí* kifejezést jelölték válaszként (85). Mindössze 2 diák volt, akik mást jelöltek magyar megfelelőjeként, mégpedig a *hal* kifejezést. A tanulók szinte mindegyikéről kijelenthető e kölcsönszó ismerete, hiszen nagyon minimális számú diákról állíthatjuk az ellenkezőjét.

Záprávka: Ismét hasonló a helyzet az előzőekhez, hiszen a kölcsönelem nagymértékű ismerete jellemző a tanulókra: 72-en a *benzinkút* válaszlehetőséget jelölték meg, ami a magyar megfelelője a kölcsönszónak. 14 diák az *étterem* kifejezést jelölte meg, s mindössze 1 tanuló szerint a *szálloda* a magyar megfelelője. Tehát a kölcsönelem ismerete a domináns jelen esetben is, s csak néhány diákról jelenthető ki az ellenkezője.

Instruktor: A következő kifejezés meghatározása sem okozott problémát a diákok többségének, hiszen 76-an a helyes választ, vagyis az *oktató*-t jelölték meg. Minimális mennyiségű diák tévedett ebben a feladatban is: *orvos* (7), *pincér* (2). A kölcsönszó ismerete nagymértékben jellemző a diákokra, ebben az esetben is, amikor nem olyan kifejezésekről van szó, amelyeket a mindennapi életünk során folyamatosan használni szoktunk.

Zápász: A tanulók ismét szinte majdnem egyhangúan tisztában vannak a kölcsönszó jelentésével, hiszen 4 tanuló kivételével mindannyian a helyes választ jelölték meg. A kifejezés meghatározása nem okozott gondot a diákoknak. Viszont a következő kölcsönelem már más arányban ismeretes a diákok által.

Dácsa: Igaz, hogy jelen esetben is a helyes választ jelölték meg döntő többségben, hiszen 67 diák a *nyaralót* írta. Viszont a másik két válaszlehetőséget is bejelölte 20 tanuló.

Ezt követően az ukrán nyelvű kérdőívre kapott válaszokat kívánom elemezni. Az ukrán nyelvű kérdőívben, a magyar nyelvűhöz hasonlóan a diákoknak 10 kölcsönszóról kellett meghatározniuk, hogy mit jelentenek: három lehetséges válasz közül kellett egyet kiválasztaniuk.

Olyan kölcsönelemek voltak megnevezve, amelyek a magyar nyelvből épültek bele a mindennapi kárpátaljai ukrán nyelvhasználatba. Az ukrán nyelvű kérdés így hangzott:

Що означають вказані слова? (Mit jelentenek a feltüntetett szavak?)

Газда: A gazda kifejezés az ukrán nyelvű diákok körében nagyon nagy mértékben ismeretes. Hiszen szinte majdnem egyhangúan mindannyian tudták, mit is jelent az adott kifejezés. 2 diák volt, aki nem volt tisztában annak jelentésével.

Файта: Az alábbi kifejezés meghatározásánál ismét döntő többségben azok a diákok voltak, akik ismerték a kölcsönelemet. Majdnem egyhangúan, 5 diák kivételével, mindannyian helyes választ jelöltek meg.

Tehát míg a kérdőív első felében a kölcsönszavak ismerete kevésbé jelent meg a diákok válaszaiban, addig itt a teljes ellenkezője mutatkozik.

Палачинта: Az előző két kölcsönszó meghatározásához hasonlóan – a palacsinta kölcsönelem ismerete ismét nagyon nagy mértékben jelentkezik a diákoknál, hiszen összesen 4 tanuló írt rossz választ.

Вариш: Ismét olyan adatokat kaptam a város kifejezés meghatározásánál, amelyek a kölcsönszavakban való jártasságát tökrözik az ukrán nyelvű tanulóknak. 2 diák kivételével minden diák a helyes választ jelölte meg.

Кремзлики: Jelen esetben a kremzli kifejezést kellett meghatározniuk a tanulóknak. 5 tanuló kivételével mindenki egyhangú választ adott, a megfelelőt.

Тингириця: A tengeri kifejezés meghatározása volt a következő feladat, ami egy tájszó. A tanulók nyelvhasználatában mégis szerepet játszik, hiszen 2 diák kivételével mindannyian ismerik ezt a kölcsönelemet. Tehát nagyon érdekes megfigyelni, hogy a diákok nyelvhasználatában nemcsak a magyar sztenderd elemek jelennek meg valamilyen formában és módon, hanem a nyelvjárási elemek is.

Легінь: Jelen esetben a legény kifejezést kellett értelmezniük a diákoknak, ami nem okozott gondot. A kölcsönelem nagymértékű ismerete jellemzi a tanulókat, mindössze 6 diák volt, aki nem ismerte azt.

Лавор: A legény kifejezés értelmezése sem okozott gondot a diákok körében. A kölcsönelem nagymértékű ismerete jellemzi a tanulókat, minimális számú válasz volt, amely ezt a kölcsönszót ismeretlennek nevezi. Összesen 17 tanuló számára nevezhető

ismeretlenek. Ismét kijelenthetjük, hogy a diákok jártasak a különböző kölcsönszavakban, nagymértékben jelen van a nyelvhasználatukban.

Гати: A gatyá, mint nadrág kifejezés értelmezésére került sor ebben az esetben. Mindössze 3 diák tévedett e kifejezés meghatározását illetően.

Лабн: E fogalom meghatározásánál is mindössze 3 tanuló adott helytelen választ, a többi diák tisztában van a láb kifejezés jelentésével. Ismét az bizonyosodott be, hogy a másodnyelvi hatás, annak elemei nagy számban megjelennek a tanulók nyelvhasználatában.

6.3. A diákok iskolai nyelvhasználatára jellemző másodnyelvi elemek

A továbbiakban a diáknyelvről szerettem volna pontosabb képet kapni, mégpedig arról, hogy az iskolai nyelvhasználatban jelen van-e a másodnyelvi hatás, és ha igen, akkor milyen mértékben és hogyan. A magyar és ukrán nyelvű kérdőívben egyaránt ugyanazok a kérdések voltak feltéve. Elsősorban a megszólítással kapcsolatos kérdések következnek. S a válaszok által képet kaphatunk a két nyelv közötti különbségekre illetve hasonlóságokra, hogyha megszólításról van szó: **Hogyan szólítjátok a következő személyeket?**

Ukrajnában, így Kárpátalján belül is a három elemből álló név használata a megfelelő. Tehát: családnév, utonév és apai név. Már a szovjet állampolgárok dokumentumaiban is így tüntették fel. Tehát hogyha van egy illető, akit Kovács Zoltán hívnak, akinek az édesapja Kovács Pál, akkor magától értetődően a hivatalos dokumentumokban a Kovács Zoltán Pávlovics fog szerepelni ciril betűkkel. Ez a háromelemű név az, ami használatos Ukrajna szerte, s ugyanilyen formájú nevet kap minden olyan magyar állampolgár is, aki időközben ukránná válik (Csernicskó 1997, Beregszászi–Csernicskó 2003: 158–63, 2010: 103–6).

Az ukrán nyelvben a leginkább használatos formája a megszólításoknak a név+apai név együttes használata. Tehát míg a magyar nyelvben tegyük fel Kovács Zoltánt Zoli bácsinak hívnának a diákok, addik az ukrán nyelvben a megszólítása teljesen másképp menne végbe, hiszen a Zoltán Pávlovics formulát használnák. Ezt támasztják alá azok az adatok is, amelyeket a diákok a kérdőívemre válaszolva jegyeztek fel.

A táblázatban a diákok válaszai közül néhányat tüntettem fel, a leggyakrabban előforduló nevekkel, s az összes megszólítási forma jelen van, ami a diákok válaszaiban megjelent. A magyar- és ukrán nyelvű megszólításokat külön oszlopban szemléltetem,

hogy méginkább egyszerűbben és átláthatóbban lehessen személni. A diákoknak 5 különböző személyről kellett meghatározniuk, hogy hogyan szólítják őket, mindkét kérdőívben ugyanaz a kérdés szerepelt.

2. számú táblázat: Személyek megszólítása

személy	magyar nyelv	ukrán nyelv
Igazgató	<i>Igazgatónő, Igazgató Úr, Öcsi bácsi, igazgató néni</i>	<i>Директорка, Марина Михайлівна, Тихомир Тихомирович</i>
Osztályfőnök	<i>Gabi néni, tanárnő, Kati néni, tanárnéni, klászkerivnék, Miklós bá</i>	<i>Жолт Жолтович, Лоці бачі, класна</i>
Magyartanár	<i>Iréнке néni, Tanárnő, ...néni, ...bácsi</i>	<i>Іринке ниціні, Тінде нийні, Гобі нийні, Жолті бачі</i>
Ukrántanár	<i>Áliná Olekszándrivná, Вчителька, Марина Михайлівна, tanárnő, Adrienn néni</i>	<i>Ізабелла Рудольфівна, Єва Олександрівна, Натаія Степанівна</i>
Angoltanár	<i>Zita néni, teacher, Kata tanárnő</i>	<i>Лізо нийні, teacher</i>

Már az igazgató megszólítását illetően is nagyon jól megfigyelhető az előbb említett különbség a magyar- és ukrán nyelvű válaszok között. Láthatjuk, hogy míg a magyar nyelvű diákok a megszokott magyar nyelvű megszólítási formákat használják, addig az ukrán nyelvű diákok válaszában megjelenik az apa utáni név is. A továbbiakban nagyon érdekes megemlíteni azt is, hogy a megszólítási formák is kölcsönözve vannak egyik nyelvből a másikba, illetve fordítva is. Az ukrán nyelvű tanulók között is előfordultak olyan válaszok az osztályfőnök megnevezését illetően, amely a magyar nyelvben leginkább jellemző forma: *xy bácsi*. S nagyon érdekes azt is megfigyelni, hogy ciril

betűkkel írják le azt. A magyar diákoknál pedig meglepő módon megjelenik a *klászkerivnék* kifejezés is, amely ugye kölcsönelem az ukrán nyelvből. A *Miklós bá* is megjelenik egy-egy diák válaszában, amely alátámasztja azt, hogy a szleng mennyire szerves részét képezi a diákok nyelvhasználatában akár tanórák során is.

Hogyha a magyartanár megszólításáról van szó, akkor szinte kivétel nélkül az *xy néni/bácsi* forma az, ami a diákok nyelvhasználatában jelen van. Mind a magyar- mind pedig az ukrán nyelvű diákok ezt használják túlnyomó többségben. Megjelentek a szokásos Tanárnő, Tanárnéni, Tanár úr kifejezések is. Az ukrántanár megszólítását illetően épp az ellenkezője jelenik meg a diákok válaszában, hiszen itt az ukrán nyelvből kölcsönzött megszólítási formula az, ami elterjedt a diákok körében, tehát: keresztnév + apai név. A magyar nyelvű diákok válaszai közt sok olyan volt, akik ezt a megszólítást magyarul írták le: *Áliná Olekszándrivná*. S az általános *вчитель, вчителька* megszólítás is jelen van mind a magyar-, mind az ukrán nyelvű diákok körében. Az angoltanár megnevezését illetően leginkább a magyar nyelvből vett megnevezési forma az, ami jelen van: *xy néni/bácsi*. De természetesen a tipikus angol nyelvű megnevezés is nagymértékben elterjedt a tanulók nyelvhasználatában.

Aki valaha diák/diákkorú volt, tehát mindegyik ember, művelője valamilyen módon a diáknyelvnek, s ettől elrugaskodva, használójának és úgynevezett megörökítőjének is nevezhetjük őket, akik a diáknyelvet a felnőttkori beszédbe örökítették át, vitték tovább. A diákok szókinccse az évszázadok során óriási változásokon ment keresztül, akárcsak az emberek általános nyelvhasználata is. Folyamatosan elvavulnak-, illetve új szavak jelennek meg a nyelvhasználatban. Néhány évtizede ez a kérdés óriási figyelmet kapott a szakirodalomban. A mai világban a diáknyelv nagyon gyorsan alkalmazkodik az újuló szociológiai helyzetekhez, a társadalom mozgásához.

A diákok az elősegítői a nyelv újraéledésének. Ezt támasztja alá Kazinczy Ferenc idézete is, amelyet az *Ortológus és neológus nálunk és más nemzeteknél* című írásában olvashatunk: „*A nyelv olyan, mint az ég íve a maga egymásba futó színeinek gyönyörű játékával.*” Talán a diáknyelvet leginkább az előbbi idézettel lehetne jellemezni a legszebben, hiszen olyan színekben tűnik fel a mindennapok során, hogy mindig tud meglepetést okozni. Az ifjúsági nyelvvel nagyon szorosan összeköthetőek azok a 21. századi dalszövegek is, amelyek nagyon nagy mértékben közel állnak hozzá, s szinte teljes mértékben arra épülnek fel. A diáknyelv folyamatosan fejlődik és változik, egyre nagyobb arányban van jelen a diákok mindennapjaiban (H.Tóth: 2018).

Az alábbi két kérdéssel leginkább a diáknyelv sajátosságaira szerettem volna választ kapni, ezért a leghétköznapibb dolgokra voltam kíváncsi, arra, hogy a diákok nyelvhasználatában hogyan jelennek meg azok. A magyar- és ukrán nyelvű kérdőív egyaránt tartalmazta a kérdéseket. A kérdések a következők: **Sorold fel azokat a tárgyakat, amelyek általában benne vannak iskolatászkádban!**

A diákok válaszaiban általában ismétlődő tárgyak jelentek meg mind a magyar-, mind pedig az ukrán nyelvben. A magyar nyelvű adatközlők az alábbi tárgyakat sorolták fel leggyakrabban: *könyv, füzet, ceruza, toll, vonalzó, maszk, tolltartó, pia, kézfertőtlenítő, napló, kaja, smink, telefon, pápka, fésű, vizeszsepi, korrektor, luzsánszki, stb.*

A másodnyelvi hatás jelen esetben is szerepet játszik, amint azt láthatjuk, különböző tárgyaknak a megnevezése másodnyelven történt a diákoknál. A hangalakkölcsonzés kiváló példája a *luzsánszki* kifejezés az adatközlő válaszában. A jelentéskölcsonzés is megjelenik a válaszokban, hiszen a *vizeszsepi* kifejezés az ukrán nyelvben használatos ebben a formában. A magyar nyelvben a nedves zsebkendő a megfelelő formája. De nemcsak a másodnyelvi hatás az, ami kifejezetten meghatározza a diákok nyelvhasználatát, hanem a szleng is. A válaszokban mindössze két szleng kifejezés található, mégpedig a *kaja, pia*. S ami szintén egy újkeletű dolog, s hatással van a diákok nyelvhasználatára, annak bővülésére, az a jelenlegi világhelyzet, aminek köszönhetően a diákok nagyon nagy mennyiségben írták a *maszk* és a *kézfertőtlenítő* kifejezést.

Az ukrán nyelvű kérdőívre kapott válaszok a kérdéssel kapcsolatban nagyon hasonlóak. A diákok a következő tárgyakat nevezték meg: *зошити, пенал, гумка, олівець, маски, ручка, атлас, їжа, антисептик, книжки, окуляри.*

Ezekben a válaszokban másodnyelvi hatás nem jelenik meg. Leginkább a sztenderd kifejezések és annak különböző formái jelennek meg. A maszk és a kézfertőtlenítő az ukrán adatközlők válaszaiban is nagy számban fordul elő.

Ezt követően a tantárgyak megnevezésére voltam kíváncsi, arról szerettem volna képet kapni, hogy a diákok mennyire használják azok sztenderd változatait. A kérdés így hangzott: **Sorold fel, hogy milyen tantárgyaid vannak!**

A magyar adatközlők válaszaiban az alábbi tantárgyak voltak felsorolva: *töri, művészet, ukrán töri, biosz, magyar, ukrán, földrajz, magyar nyelv, ukrán nyelv, katonai, matek, biosz, föci, infó, jog, gizika, kémia, biológia, torna, tesi, algebra, mértan, informatika, angol, társadalom, irodalom, csillagászat, matematika, stb.*

Kifejezetten figyelemfelkeltő az, hogy a sztenderd és nem sztenderd változat is jelen van a válaszok között. Nagyon sok esetben a különböző szórővidítések dominálnak,

viszont nem lehet kijelenteni egyértelműen, hogy nagymértékben jelen van. A diákok általában a sok tantárgy megnevezése között körülbelül 1-1 olyan változatot írtak le, ami nem a sztenderd megfelelője. Láthatjuk, hogy azok a tantárgyak, amelyek megjelennek valamilyen rövidített formában, sztenderd változatban is jelen vannak: *töri – történelem, biosz – biológia, tesi – testnevelés, matek – matematika, föci – földrajz, magyar – magyar nyelv, infó – informatika*. Viszont vannak olyan tantárgymegnevezések is, amelyek minden válaszban a következőképpen fordulnak elő: *katonai, jog, művészet*.

Az ukrán nyelvű adatközlők a következő válaszokat írták: *англійська, фізика, історія, математика, астрономія, біологія, хімія, німецька, фізкультура, географія*.

Megfigyelhető, hogy jelen esetben a rövidítések nincsenek jelen. Az ukrán nyelvű diákok minden esetben a sztenderd változatát írták a tantárgyak megnevezését illetően. Tehát az alábbi kérdést illetően a magyar nyelvű adatközlőkre jellemző a diáknyelv nagymértékű használata a mindennapjaik során az iskolán belül is.

A következő kérdések a különböző iskolai helyiségekre, illetve használati tárgyra vonatkoznak. A kérdésekre kapott válaszok alapján a hasonlóságokat illetve különbségeket szeretném bemutatni, amelyek jelentkeznek a magyar- és ukrán nyelvű diákok válaszai között.

3. számú táblázat: Az iskolán belüli helyiségek, illetve tárgyak megnevezése

Kérdés:	magyar nyelvű válasz	ukrán nyelvű válasz
Hová írják a tanárok az érdemjegyeiteket?	<i>Napló, nagnapló, kisnapló, majá skalába</i>	<i>Журнал, моя школа, щоденник</i>
Hogyan hívjátok azt a helyiséget, ahol a könyveket tárolják és kölcsönözni lehet azokat?	<i>Könyvtár</i>	<i>Бібліотека</i>
Hol szokták a tornaóráitokat megtartani?	<i>Tornaterem, műfüves pályán</i>	<i>Спортзал, фіззал</i>
Hol lehet enni valót venni az iskolában?	<i>Étkeзде, sztolova, „kisbót”, kisbolt, ebédlő, büfé, coop,</i>	<i>Столова, буфет, їдальня</i>

Kifejezetten különleges eredményt mutatnak a magyar nyelvű válaszok. Hiszen ha megfigyeljük az ukrán anyanyelvű adatközlők válaszait, akkor láthatjuk, hogy semmiféle kölcsőnelem nem jelenik meg azokban. Egyetlen kifejezés jelentkezett a válaszok között, amely a diáknyelvnek köszönhetően alakulhatott ki, az pedig a *фiззал*. A többi helyiségnek a megnevezése sztenderd változatban történik.

Ezekkel ellentétben a magyar nyelvű adatközlők válaszai igazán színes képet mutatnak. Láthatjuk, hogy már a napló megnevezését illetően jelentkezik egy kölcsőnelem, amely a közvetlen kölcsönszó kategóriájába tartozik: *majá skalába*. Egy az egyben kölcsönözve van az alábbi elem az ukrán nyelvből. Ezt követően a másik kölcsőnelem egy hangalakkölcsönzés, mégpedig a *sztolova* kifejezés az étkezde meghatározását illetően. Több diák válaszában is megjelent mindkét kölcsönszó.

Továbbá szembevető néhány diák válaszában a „*kisbót*” kifejezés jelenléte. A nyelvjárás erős hatást gyakorol a diákok nyelvhasználatára, s jelen is van benne. Minden bizonnyal a diákok tisztában voltak, hogy ezt a kifejezést csak szóban használjuk így, ezért az idézőjeles formát használták ezek leírásakor.

Következtetésként levonható, hogy nemcsak a másodnyelvi elemek és a diáknyelv az, amit a diákok az iskolában való nyelvhasználatuk során használnak, hanem a nyelvjárás is nagymértékben jelen van abban.

A kérdőív legutolsó feladatában a diákoknak szavakat kellett összegyűjteniük, amelyeket Kárpátalján használnak csak. A kérdés így hangzott: **Ismersz olyan szavakat, amelyeket csak Kárpátalján használnak? Sorolj fel néhányat közülük úgy, hogy megadod a jelentésüket is!**

A kérdésben szándékosan nem volt feltüntetve az, hogy csupán a másodnyelv hatása során keletkező szavakról van szó. Ezáltal a diákok nemcsak olyan elemeket sorolhatnak fel, amelyek csak és kizárólag az államnyelvnek/ illetve a magyar nyelvnek köszönhetően vannak jelen a nyelvhasználatukban, hanem olyanokat is, amely a nyelvjárásnak, a területi nyelvváltozatnak köszönhetően használnak.

A magyar anyanyelvű adatközlők válaszai között az alábbi nem másodnyelvi elemek szerepeltek:

Palacsintavas, lóca, ablaktőc, krumpli, firhang, fazik, csonár, vihong, lapótya, sánc, pilács (égő), brücskő, kopek, tankoló, kolompér, patika.

Rengeteg különböző válasz érkezett a diákoktól, viszont még annál is több ismétlődő. Vannak olyan kifejezések, amelyek szinte minden diák válaszában előfordulnak. Hogyha megfigyeljük a felsorolt szavakat, akkor láthatjuk, hogy a

másodnyelvi elemek mellett számos tájnyelvi elem is megjelenik. Különösen kiemelendő az, hogy egy-egy kölcsőnelem különböző formáiban is jelentkezik a diákok válaszaiban, ilyen például a *pelmena – pelymenyi*, melyek közül az egyik hangalakkölcsönzés, míg a másik közvetlen kölcsönzés.

Az ukrán nyelvű diákok pedig az alábbi szavakat sorolták fel, amelyek nem másodnyelvből való kölcsönzés által kerültek a nyelvhasználatukba:

Задниця, косиця, щтрімфлі, цуря, пак, но, паплан, шльопанці, пої сюда, осторожно, никай, тiна, мамка.

A kifejezések között, amelyeket a diákok felsoroltak, a legnagyobb számban a kölcsönyszavak vannak, melyek a magyar nyelvből származnak. Nagyon érdekes, hogy a magyar nyelvből nem csupán a sztenderd elemek azok, amelyek átkerülnek az ukrán nyelvhasználatba, hanem a tájszavak is nagymértékben meghatározzák azt. Az általuk felsorolt másodnyelvi elemeket a következő fejezetben tüntettem fel.

A továbbiakban a kutatásom során összegyűjtött kölcsönyszavakat szeretném ismertetni összegezve.

VII. KÖLCSÖNSZAVAK GYŰJTEMÉNYE

6.1. Szláv eredetű kölcsönszavak a kárpátaljai magyar diákok nyelvhasználatában

- avárij**a fn '-t, '-ja – avárij *a* < ukr. 'аварія' – baleset
- avárij**ka fn '-t, '-ja – avárijka < ukr. 'аварійка' – vészjelző
- ap**tecska fn '-t, '-ja – aptecska < ukr., or. 'аптечка' – elsősegélydoboz
- bagázs**nyik fn '-t, '-ja – bagázsnyik < ukr., or. 'багажник' – csomagtartó
- balkon** fn '-t, '-ja – balkon < ukr., or. 'балкон' – erkély
- bán**ka/bánki fn '-t, '-ja – bánka < ukr., or. 'банка' – befőttesüveg
- bak**lázsán fn '-t, '-ja – baklázsán < ukr., or. 'баклажан' – padlizsán
- besz**etka/biszetka fn '-t, '-ja – beszetka < or. 'беседка' – pavilon
- blinc**sik fn '-t, '-ja – blincsik < ukr. 'блінчики', or. 'блинчики' – palacsinta
- bord**ácski fn '-t, '-ja – bordácski < ukr., or. 'бардачок' – kesztyűtartó
- buloc**ska fn '-t, '-ja – bulocska < ukr., or. 'булочка' – zsömlé
- buté**lka fn '-t, '-ja – butélka < ukr. 'бутилка', or. 'бутылка' – üveg
- cse**burek fn '-t, '-ja – cseburek < ukr., or. 'чебурек' – húsos fánk
- dács**a fn '-t, '-ja – dácsa < ukr., or. 'дача' – nyaraló
- de**zsurál i '-t, '-ja – dezsural < or. 'дежурить' – ügyel
- gar**ádics fn '-t, '-ja – garádics < ukr. 'гарадичі' – lépcső
- gre**cska fn '-t, '-ja – grecska < ukr., or. 'гречка' – hajdina
- gri**pp fn '-t, '-ja – gripp < ukr. 'грип', or. 'грипп' – nátha
- gyi**du fn '-t, '-ja – gyidu < ukr. 'дід', or. 'дед' – öregember
- insz**truktor fn '-t, '-ja – insztruktor < ukr., or. 'інструктор' – oktató
- ká**pot fn '-t, '-ja – kápot < ukr., or. 'капот' – motorháztető
- kárt**aska fn '-t, '-ja – kártaska < ukr. від or. 'картошка' – krumpli
- ká**sa fn '-t, '-ja – kása < ukr., or. 'каша' – rizs
- kolon**ka fn '-t, '-ja – kolonka < ukr., or. 'колонка' – hangszóró
- lóc**solósláng fn '-t, '-ja – locsolósláng < ukr., or. 'шланг' – locsolóslag
- luz**sanszki fn '-t, '-ja – luzsanszki < or. 'лужанська' – ásványvíz márka
- maj**á skalá fn '-t, '-ja – majá skalá < ukr., or. 'моя школа' – én naplóm
- máj**ka fn '-t, '-ja – májka < ukr., or. 'майка' – trikó
- man**tyirovka fn '-t, '-ja – mantyirovka < or. 'монтаж' – feszítővas

meducsis fn '-t, '-ja – meducsis < ukr. 'учень медичного училища' – orvosi szakközépiskolában tanuló diák
medszesztra fn '-t, '-ja – medszesztra < ukr., or. 'медсестра' – nővér
misálka fn '-t, '-ja – misálka < ukr., or. 'мішалка' – keverő
murkó fn '-t, '-ja – murkó < ukr. 'морква' – répa
olági fn '-t, '-ja – olági < or. 'оладьи' – tarkedli
pecska fn '-t, '-ja – pecska < or. 'печка' – fűtés
pelmenna fn '-t, '-ja – pelmenna < ukr. 'пельмені', or. 'пельмени' – húsos derelye
piroha fn '-t, '-ja – piroha < ukr. 'пиріг', or. 'пирог' – sütemény
plasztelin fn '-t, '-ja – plasztelin < ukr. 'пластилін' – gyurma
povorot fn '-t, '-ja – povorot < ukr., or. 'поворот' – kanyar
práva fn '-t, '-ja – práva < ukr., or. 'права' – jogosítvány
právila fn '-t, '-ja – právila < ukr., or. 'правило' – szabály
pricep fn '-t, '-ja – pricep < or. 'прицеп' – utánfutó
raszkláduska fn '-t, '-ja – raszkláduska < or. 'раскладушка' – pótágy
sláng fn '-t, '-ja – sláng < ukr., or. 'шланг' – slag
stráf fn '-t, '-ja – stráf < ukr., or. 'штраф' – büntetés
szádocsok fn '-t, '-ja – szádocsok < ukr., or. 'садочок' – gyümölcslé márka
szesztra fn '-t, '-ja – szesztra < ukr., or. 'сестра' – testvér
szkocs fn '-t, '-ja – szkocs < ukr., or. 'скотч' – cellux
szok fn '-t, '-ja – szok < ukr., or. 'сок' – gyümölcslé
szoljárka fn '-t, '-ja – szoljárka < or. 'солярка' – üzemanyag
szosziszka fn '-t, '-ja – szosziszka < ukr., or. 'сосиска' – virsli
szörnyiki fn '-t, '-ja – szörnyiki < ukr. 'сирники', or. 'сырники' – túróspalacsinta
sztepler fn '-t, '-ja – sztepler < ukr., or. 'степлер' – tűzőgép
sztipendium, sztipi fn '-t, '-ja – sztipendium < ukr., or. 'стипендія' – ösztöndíj
sztolova fn '-t, '-ja – sztolova < or. 'столовая' – étkeзде
sztrojka fn '-t, '-ja – sztrojka < or. 'стройка' – építkezés
szvetafor fn '-t, '-ja – szvetafor < or. 'светофор' – jelzőlámpa
szvetter fn '-t, '-ja – szvetter < or. 'сведер' – pulóver
tacska fn '-t, '-ja – ávárijka < ukr. 'тачка' – talicska
továrés fn '-t, '-ja – továrés < ukr. 'товариш' – barát
trojnyik fn '-t, '-ja – trojnyik < ukr., or. 'тройник' – elosztó
tumbocska fn '-t, '-ja – tumbocska < ukr., or. 'тумбочка' – éjjeliszekrény

tyipa fn '-t, '-ja – tyipa < ukr. 'тіпа' – mintha
varenyiki fn '-t, '-ja – varenyiki < ukr., or. 'вареники' – krumpplis derelye
zápász fn '-t, '-ja – zápász < ukr., or. 'запас' – tartalék
záprávka fn '-t, '-ja – záprávka < ukr., or. 'заправка' – benzinkút
zdácsi fn '-t, '-ja – zdácsi < or. 'здача' – visszajáró
zdorov fn '-t, '-ja – zdorov < ukr. 'здоров' – szevasz

6.2. Magyar eredetű kölcsönszavak a kárpátaljai ukrán diákok nyelvhasználatában

балта 'сокира' fn < m. *balta* 'ua.'
біциглі 'велосипед' fn < m. *bicikli* 'ua.'
боканчі 'черевики' fn < m. *bakanacs* 'ua.'
босорканя 'відьма' fn < m. *boszorkányu* 'ua.'
бундаш 'хліб в яйці' fn < m. *bundás* 'ua.'
вариш 'місто' fn < m. *város* 'ua.'
газда 'господар' fn < m. *gazda* 'ua.'
гаті 'штани' fn < m. *gatyu* 'ua.'
закапчуємо 'застібаємо' i < m. *bekapcsoljuk* 'ua.'
капура 'ворота' fn < m. *kapu* 'ua.'
кенєр 'хліб' fn < m. *kenyér* 'ua.'
ковдуш 'жебрак' fn < m. *koldus* 'ua.'
кремзлики 'деруни' fn < m. *kremzli* 'ua.'
кошар 'кошик' fn < m. *kosár* 'ua.'
крумпля 'картопля' fn < m. *krumpli* 'ua.'
лаби 'нога' fn < m. *láb* 'ua.'
лабош 'горщик' fn < m. *fazék*, itt: *lábos* 'ua.'
леквар 'повидлю' fn < m. *lekvár* 'ua.'
лавор 'тазик' fn < m. *lavor* 'ua.'
легінь 'холостяк' fn < m. *legényu* 'ua.'
моторка 'мотоцикл' fn < m. *motor* 'ua.'
палачінта 'млинець' fn < m. *palacsinta* 'ua.'
палинка 'самогон' fn < m. *pálinka* 'ua.'
паплан 'одіяло' fn < m. *raplan* 'ua.'
парадичка 'помідор' fn < m. *paradicsom* 'ua.'
парна 'подушка' fn < m. *párna* 'ua.'

під ‘горище’ *fn* < m. *padlás*, itt: *pad* ‘ua.’
погар ‘стакан’ *fn* < m. *pohár* ‘ua.’
подлаш ‘горище’ *fn* < m. *padlás* ‘ua.’
ташка ‘сумка’ *fn* < m. *táska* ‘ua.’
тингириця ‘кукурудза’ *fn* < m. *kukorica*, itt: *tengeri* ‘ua.’
файта ‘дядьродичі’ *fn* < m. *fajta*, itt: *család* ‘ua.’
фійовка ‘шухляда’ *fn* < m. *fiók* ‘ua.’
фіргонок ‘завіса’ *fn* < m. *függöny*, itt: *firhang* ‘ua.’
цімбор ‘друг’ *fn* < m. *cimbora* ‘ua.’
ярдо ‘тротуар’ *fn* < m. *járda* ‘ua.’

VIII. ÖSSZEFOGLALÁS

Diplomamunkámban a kárpátaljai kétnyelvű középiskolák 10–11. osztályos tanulóinak nyelvhasználatát, azon belül pedig a másodnyelvi hatás jelenlétét, illetve hiányát vizsgáltam. A kutatás elvégzésével az volt a célom, hogy meggyőződjek arról, hogy a munkám elején megfogalmazott hipotézisek mennyire bizonyosodnak be.

Kutatásom elvégzésével le lehet vonni azt a következtetést, hogy a kárpátaljai diákok nyelvhasználatában a másodnyelvi hatás jelen van. Legyen szó magyar nyelvű diákokról, akik nyelvhasználatára az államnyelv hat, illetve ukrán nyelvű diákokról, akik nyelvhasználatára a kisebbségi nyelv van hatással. Vannak kifejezések, amelyek kevésbé ismertek a tanulók körében, s vannak olyanok, amelyek nagyon nagymértékben elterjedtek. A kutatásom elején megfogalmazott hipotézisek alátámasztása illetve megcáfolása:

- Valóban, a kárpátaljai diákok körében is használatos egy olyan csoportnyelv, amely csak és kizárólag a kétnyelvű diákokra jellemző Kárpátalján. Az általuk használt nyelvváltozatban számos olyan másodnyelvi elem jelenik meg, legyen szó személyek megszólításáról, tárgyak-, termék megnevezéséről, amely a magyarországi diáknyelvtől eltérővé teszi. Az alábbiak mind a magyar-, mind pedig az ukrán nyelvű diákokról is elmondhatóak.

- Hogyha a válaszok összességét figyeljük meg, akkor kijelenthető, hogy függetlenül attól, hogy a diákok magyar- vagy ukrán anyanyelvűek, a másodnyelvi hatások intenzíven jelen vannak, nagyban befolyásolják a nyelvhasználatukat.

- A válaszok elemzését elvégezve egyértelműen kijelenthető, hogy mindkét nyelv folyamatos hatással van egymásra, függetlenül attól, hogy milyen anyanyelvű diák beszédéről van szó. Lényegében a magyar anyanyelvű diákok azok, akiknek a nyelvhasználatára az államnyelv erőteljesebben hat, folyamatosan jelentkezve a kommunikációs szituációkban. Az ukrán nyelvű tanulók nyelvhasználatára is nagy hatással van a másodnyelv, viszont már nem olyan erőteljes hatás mutatható ki.

- A magyar nyelvű diákok körében a kölcsönelemek sokkal nagyobb arányban van jelen, mint fordított esetben. Az ukrán anyanyelvű tanulók nyelvhasználatára is jellemző a kölcsönzés, viszont közel sem olyan arányban, mint a magyar nyelvű diákokra. Tehát a magyar anyanyelvű diákok nyelvhasználatában mutatkozik meg az erőteljesebb másodnyelvi hatás, s épül be a mindennapi kommunikációs szituációkba is.

- A legtöbb választ falvakból érkező tanulóktól kaptam, hiszen mindössze 1 városi kétnyelvű iskolában lett kitöltve a kérdőív. Viszont így is nagyon magas számban jelentek meg kölcsönszavak mindkét anyanyelvű diákoknál. Hogyha több városi iskola lett volna bevonva a kutatásba, akkor valószínűleg a másodnyelvi elemek száma sokkal magasabb lenne. Ezt a hipotézist saját tapasztalatom alapján fogalmaztam meg, hiszen a mindennapjaim során érzékelem azt, hogy a másodnyelvi elem mennyivel erőteljesebben jelen van a nyelvhasználatomban, mint egy olyan személynek, aki magyar nyelvű faluból származik.

- A tanulók a másodnyelvi elemeket a mindennapjaik során használják. A különböző iskolával kapcsolatos kérdések által az ia bebizonyosodott, hogy még tanórákon is megjelennek azok, különböző megszólítási szituációknál. Amikor a diákoknak önállóan kellett felsorolniuk olyan kifejezéseket, amelyek kizárólag Kárpátaljára jellemzőek, nagyon sok kölcsönelem jelent meg. Ezáltal valószínűleg az is elmondható, hogy a diákok tisztában vannak ezeknek a kifejezéseknek a sztenderd változataival és használják is azokat.

- A diákok többsége, függetlenül attól, hogy magyar, illetve ukrán nyelvű, tisztában van azzal, hogy a nyelvhasználatuk változó, s nagyon sok minden van rá hatással, illetve befolyásolja azt.

Továbbá elmondható az is a tanulókról, hogy a másodnyelv hatásakor jelentkező különböző jelenségek: kitöltés, kizárás, szolidaritás, fordítás, idézés, ismétlés – nagyon nagymértékben megjelenik a mindennapi nyelvhasználatukban.

Egyértelműen és egyhangúan kijelenthető az, hogy a Kárpátalján jelenlévő helyzetben, amikor két különböző nyelvű nép él egymás mellett, akkor a nyelveik nagy hatással vannak egymásra. A magyar és az ukrán nyelv kölcsönösen jelen van a különböző anyanyelvű beszélők nyelvhasználatában, színesíti azt. Tehát a két nyelv folytonos oda-vissza való hatása jellemzi a kárpátaljai kétnyelvű beszélőket.

Vizsgálatom során elértem az általam kitűzött célt, választ kaptam azokra a kérdésekre, amelyek a munkámra irányultak. Az összes általam megfogalmazott hipotézist alá tudom támasztani, illetve meg tudom cáfolni azokat. Ennek a kutatásnak az eredményei hozzájárulhatnak a kárpátaljai anyanyelvoktatás hatékonyságához, a magyar–szláv nyelvi kapcsolat vizsgálatának pontosításához.

IX. FELHASZNÁLT IRODALOM

- Balázs Géza – Bódi Zoltán szerk. 2005: *Az internetkorszak kommunikációja*. Tanulmányok. Gondolat–Infonia, Budapest
- Balázs Géza szerk. 2011: *Nyelvészetről mindenkinek*. Inter Nonprofit Kft., Budapest.
- Bárány Erzsébet – Csernicskó István szerk. 2012: *Az ukrán – magyar nyelvi kapcsolatok múltja és jelene*. Nemzetközi tudományos konferencia előadásai. Ungvár: V. Pagyak Kiadója
- Bárány Erzsébet 2017: Nyelvi interferencia a kárpátaljai ukrán irodalmi művekben. In. Márku Anita – Tóth Enikő szerk. *Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból III*. Ungvár: “RIK-U”
- Bárányné Komári Erzsébet 2011. A hungarizmusok fogalomkörü csoportosítása a kárpátaljai ruszin irodalomban. In. *Hungaro-Ruthenica V*. Szeged
- Bartha Csilla 1999: *A kétnyelvűség alapkérdései: Beszélők és közösségek*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó
- Beregszászi Anikó – Csernicskó István 2003: A magyar nyelv használatának lehetőségei Kárpátalján de jure és de facto. In. Nádor Orsolya és Szarka László szerk., *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet Közép-Európában*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 158–163.
- Beregszászi Anikó 2004: Idegennyelv-oktatásunk gondjairól és feladatairól szociolingvisztikai nézőpontból. In. Huszti Ilona szerk., *Idegennyelv-oktatás kisebbségi környezetben*. Ungvár: PoliPrint – Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola. 36–37.
- Beregszászi Anikó–Csernicskó István 2010: Nyelvválasztás: a nyelvek közötti „munkamegosztás”. In. Csernicskó István szerk. *Megtart a szó*, Budapest–Beregszász. MTA. Hodinka Antal Intézet. 42–49, 103–106.
- Beregszászi Anikó–Márku Anita 2003. A kárpátaljai magyar középiskolások nyelvhasználatáról. In. Csernicskó István szerk., *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, 179–207.
- Besters-Dilger Juliane (Бестерс-Дільгер Юліане) 2008: Мовна політика у засобах масової інформації. In. Besters-Dilger, Juliane szerk. *Мовна політика та мовна ситуація в Україні*. Київ: Видавничий дім „КиєвоМогилянська академія”

- Bloomfield Leonard 1933: *Language*. New York, Holt
- Bódi Zoltán – Balázs Géza szerk. 2005: Az internetkorszak kommunikációja.
- Bódi Zoltán 2004: *A világháló nyelve*. Internetezőök és internetes nyelvhasználat a magyar társadalomban. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Borbély Anna 2001: *Nyelvcseré. Szociolingvisztikai kutatások a magyarországi románok közösségében*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézete. 213–214
- Borbély Anna 2014: *Kétnyelvűség. Variabilitás és változás magyarországi közösségekben*. Budapest
- Crystal, David 2001: *Language and the Internet*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Csernicskó István 1995: A kárpátaljai magyarság és a kétnyelvűség (1945–1993). In. Kassai Ilona szerk., *Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat*, MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest. 129–145.
- Csernicskó István 1998: *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. Budapest: Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely
- Csernicskó István 2013: *Államok, nyelvek, államnyelvek. Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867–2010)*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Csernicskó István szerk. 2003: *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba*. Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola.
- Csernicskó István szerk. 2010: *Megtart a szó. Hasznosítható ismeretek a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról*. Budapest – Beregszász: MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság–Hodinka Antal Intézet
- Erdei Ildikó 2011: Pedagógusok kétnyelvűséggel kapcsolatos nézetei. In. Horváth István–Tódor Erika Mária szerk. *Nyelvhasználat, tannyelv és két(több)nyelvű lét*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet. Kolozsvár: Katerion, 43–58.
- Gal Susan 1988: The Political Economy of Code Choice. In. Monica Heller ed., *Codeswitching*. Berlin, Mouton de Gruyter: 286
- Gazdag Vilmos 2013: A nyelv választási stratégia és a pályaválasztás összefüggései a kárpátaljai beregszászi járás magyar középiskolásai körében. In. Szoták Szilvia (szerk.) *Határhelyzetek V.: Sztereotípiák, választások, túlélési stratégiák kisebbségi léthelyzetekben*. Budapest, Magyarország: Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, 200–230.
- Gazdag Vilmos 2013: Az anyanyelv használati körének módosulásai Kárpátalján. In. Kötél Emőke–Szoták Szilvia szerk. *Határhelyzetek IV.: Hagyomány és jövőkép:*

- Anyanyelv(ek) – Oktatáspolitikai stratégiák – Karrierkövetés.* Budapest, Magyarország: Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium 94–120.
- Gazdag Vilmos 2014: *Orosz/ukrán nyelvi hatás a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban.* Beregszász: II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola – jegyzet
- Gazdag Vilmos 2015: A kárpátaljai magyar nyelvjárások orosz/ukrán kölcsönszavai. In: Márku Anita–Hires László–Kornélia szerk. *Nyelvoktatás, kétnyelvűség, nyelvi tájkép.* Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból. Ungvár: Autdor-Shark.
- Gazdag Vilmos 2018: *Segédkönyv a szláv–magyar nyelvi kapcsolatok tanulmányozásához.* Ukrajna: RIK-U Kiadó.
- Gazdag Vilmos 2021: *Szláv elemel a kárpátaljai Beregszászi járás magyar nyelvjárásaiban.* Monográfia. Törökbálint: Termini Egyesület
- Göncz Lajos 1999: *A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban).* Budapest, Újvidék: MTA Kisebbségkutató Műhely, Forum Könyvkiadó, Osiris Kiadó.
- Grosjean, François 1992: Another View of Bilingualism, In: R. J. Harris eds., *Cognitive Processing in Bilinguals, Elsevier Science Publications.* Amsterdam
- H. Tóth István 2018: Diáknyelv: az állandóság és a változás kettősségében. <https://e-nyelvmagazin.hu/2018/12/01/diaknyelv-az-allandosag-es-a-valtozas-kettossegeben/>
- Karmacs Zoltán 2003a: A magyar nyelv Beregszász hivatalaiban. In: Cserniczkó István szerk., *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba,* Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola. 93–100.
- Karmacs Zoltán 2003b: A tiszaujlaki lakosok nyelvválasztási szokásai. In: Cserniczkó István szerk., *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba,* Beregszász: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola. 74–82
- Karmacs Zoltán 2004: Helyzetkép a magyar nyelv Beregszászon és Tiszaujlakon betöltött jogi és gyakorlati helyzetéről. In: Gabóda Béla – Lipcsei Imre szerk. *Közös értékeink. Kárpátaljai és magyarországi pedagógusok tanulmányai.* Beregszász – Szarvas, Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola és Tessedik Sámuel Főiskola Pedagógiai Főiskolai Kar
- Karmacs Zoltán 2007: *Kétnyelvűség és nyelvvelsajátítás.* Ungvár: PoliPrint.
- Karmacs Zoltán 2020: „Róka y nici жыве”. *Stratégiák az etnikailag heterogén családokban nevelkedő gyermekek nyelvi szocializációjában Kárpátalján.* Törökbálint: Termini Egyesület.

- Kiefer Ferenc – Siptár Péter szerk. 2003: *A magyar nyelv kézikönyve*. Budapest: Akadémiai kiadó
- Kiss Anita 2016. Diplomamunka. *Kétnyelvűségi és nyelvjárási jelenségek a kárpátaljai magyar fiatalok internetes kommunikációjában*. Debrecen.
- Kiss Anita 2020: Kódváltáshoz és nyelvjárási jelenségekhez kapcsolódó attitűdök kárpátaljai magyar egyetemi hallgatók körében, In. Ludányi Zsófia – Gráczi Tekla Etelka szerk. *Doktoranduszok tanulmányai az alkalmazott nyelvészet köréből*, Nyelvtudományi Intézet 77-92.
- Kiss Jenő 1995: *Társadalom és nyelvhasználat*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Kontra Miklós 1981: A nyelvek közötti érintkezés néhány kérdéséről, különös tekintettel „elangolosodó” orvosi nyelvünkre. *Nyelvtudományi Értekezések*. 109. sz. Budapest Akadémiai Kiadó.
- Kontra Miklós szerk. 2012: *A magyar nyelv Horvátországban*. Budapest, Eszék: Gondolat Kiadó, Media Hungarica Művelődési és Tájékoztatási Intézet
- Kormos Bea 2009: Több anyanyelv: retardáció vagy csoda? *Nyelv és Tudomány*. <http://www.nyest.hu/hirek/tobb-anyanyelv-retardacio-vagycsoda>
- Krajnik Ildikó 2010: *Igazolás, szprávká vagy dovidka? Orosz és ukrán kölcsönszavak szociolingvisztikai vizsgálata Kárpátalján*. Debrecen. Szakdolgozat. http://mnytud.arts.unideb.hu/szakdolgozat/1659/krajnik_i_1659.pdf
- Lanstyák István 1998: *Nyelvünkben – Otthon*. Dunaszerdehely: NAP Kiadó. 31
- Lanstyák István 2000: *A magyar nyelv Szlovákiában*. Budapest, Pozsony: Kalligram Könyvkiadó, MTA Kisebbségkutató Műhely, Osiris Kiadó
- Lanstyák István 2014: *Nyelvalakítás és nyelvi ideológiák*. Comenius Egyetem, Pozsony.
- Lanstyák István. 1993: *A szlovákiai magyar nyelvváltozatok nyelvkörnyezettani és kontaktusnyelvészeti kérdései*. Kandidátusi értekezés. Pozsony: kézirat.
- Lesznyák Márta 1996: Kétnyelvűség és kéttannyelvű oktatás. In. *Magyar Pedagógia* 96. Évf. 3. szám 217–230.
- Lezó Nóra 2010: *A két- vagy többnyelvűség speciális (színházi) közegben*. Debrecen.
- Lizanec 1976: = Лизанец П. Н., *Венгерско-украинские межъязыковые связи. Венгерские заимствования в украинских говорах Закарпатья*. Будапешт
- Lizanec Petro 1970: *Magyar–ukrán nyelvi kapcsolatok (A kárpátontúli ukrán nyelvjárások anyagai alapján)*. Egyetemi jegyzet. Az USZSZK Felső- és Szakközépoktatásügyi Minisztériuma, Uzshorodi Állami Egyetem. Uzshorod.

- Lőrincz Julianna 2019: *Az anyanyelvi kommunikatív kompetencia fejlesztésének lehetőségei a tankönyvek segítségével*. Komárom: Monographiae Comaromienses 27. 13–19
- Lukács Csilla 2009. Nyelvjárás és köznyelv: székelyföldi középiskolások nyelvi/ nyelvjárási tudatosságának vizsgálata. In. Borbély Anna –Vančoné Kremmer Ildikó –Hattyár Helga szerk.: *15. Élőnyelvi Konferencia – Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák*. Budapest–Dunaszerdahely–Nyitra: Tinta Könyvkiadó
- Márku Anita 2004: Nyelvjárási eredetű változók a kárpátaljai magyar fiatalok nyelvhasználatában. In P. Lakatos Ilona–T. Károlyi Margit szerk. *Nyelvvesztés, nyelvjárásvesztés, nyelvcsere*. Budapest: Tinta Kiadó. 137–145.
- Márku Anita 2008: *Érvényes történetek. Nyelvválasztási és kódváltási kommunikációs stratégiák a kárpátaljai magyar fiatalok körében*. Ungvár–Beregszász: PoliPrint–KMF.
- Márku Anita 2013: *“Po zákárpátszki”. Kétnyelvűség, kétnyelvűségi hatások és kétnyelvű kommunikációs stratégiák a kárpátaljai magyar közösségben*. Ungvár: “Líra” Poligráfcentrum.
- Molnár D. István–Molnár József 2003: In. Gyurgyik L. és Sebők L. szerk. *Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989–2002*. Budapest: Teleki László Alapítvány. 62–79.
- Monostori Máté 2015.: Elit kétnyelvűség. Nyelvtanulói attitűdök egy budapesti gimnáziumban. *THL2 – a magyar nyelv és kultúra tanításának szakfolyóirata*. 1-2. sz. /2015. 93 – 105.
- NAT – Nemzeti alaptanterv 2012: 10652 <https://ofi.oh.gov.hu/nemzeti-alaptanterv> Letöltve: 2021. 03. 20
- Orosz Ildikó 2010. A magyar anyanyelvű/anyanyelvi oktatás és képzés helyzete Kárpátalján (1991–2010) In. *A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Lehoczky Tivadar Intézetének tanulmánygyűjteménye*, PoliPrint Kft, Ungvár, 87–137.
- Sándor Klára 2001: Az élőnyelvi vizsgálatok és az iskola: a kisebbségi kétnyelvűség. In. Sándor Klára szerk., *Nyelv, nyelvi jogok, oktatás*., Szeged: JGYF Kiadó. 83–110.
- Simon Viktória 2014: Modern kódkeveredés: az internetes nyelvhasználat hatásai fiatalok írásbeli fogalmazásaiban. *Anyanyelv-pedagógia* <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=497>
- Stankanyec Anton 1938 = Станканинець А., Мадяризми в українській мові на Закарпатті. In. *Рідна мова*. VI. 7–8. Варшава. 1938. 333–338.
- Szabó G. Ferenc 2010: A kommunikatív kompetencia. *Anyanyelv-pedagógia* <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=257>

- Trudgill, Peter 1997: *Bevezetés a nyelv és a társadalom tanulmányozásába*. Szeged: JGYTF Kiadó
- Vančoné Kremmer Ildikó 1998: Észrevételek a gyermekkori kódválasztás és kódváltás változásairól. In. Lanstyák István és Simon Szabolcs szerk. *Tanulmányok a magyar–szlovák kétnyelvűségről*. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó
- Veszelszki Ágnes 2011: Digitális kommunikáció és nyelvtudomány. In. Balázs Géza szerk.: *Nyelvészetről mindenkinek. 77 nyelvészeti összefoglaló*. Budapest: Inter. 56–60.
- Veszelszki Ágnes 2012: A digilektus beszélt nyelvi jellemzői. In. Bárdosi Vilmos főszerk.: *Tanulmányok. Nyelvtudományi Doktori Iskola. Asteriskos 1*. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar doktori iskolák tanulmányai. Budapest: ELTE BTK. 399–417.
- Барань Єлизавета 2009. Лексичні гунгаризми у творах українських письменників Закарпаття. *Українська мова*, № 2. Кшв: Інститут української мови НАН України, 56-69.
- Барань-Комарі, Єлизавета 2005: До питання про угоризми у народній мові карпатоукраїнців (русинів) Закарпаття. *Studia Russica XXII*. Budapest, 115-129.
- Залізняка Ганна – Масенко Лариса 2001: *Мовна ситуація Києва: день сьогоднішній та прийдешній*. Київ: Виданичий дім „КМ Академія”.
- Хмелько Валерій 2004: Лінгво-етнічна структура України: регіональні особливості й тенденції змін за роки незалежності. *Наукові записки НаУКМА 32*. Соціологічні науки. 3–15.

REZÜMÉ

У моїй дипломній роботі я вивчала використання мови учнями в класі, і в межах цього наявність чи відсутність ефекту другої мови у 10–11 класах двомовних загальноосвітніх шкіл Закарпаття. Проводячи дослідження, моєю метою було переконатися, наскільки підтверджуються гіпотези, сформульовані на початку моєї роботи.

Проводячи моє дослідження, можна зробити висновок, що ефект другої мови присутній у мовному вживанні закарпатських учнів. Це можуть бути угорськомовні учні, чиє використання мови перебуває під впливом державної мови, або україномовні учні, чиє мовне використання зазнає впливу нацменшин. Є терміни, які менш відомі серед учнів, а є й такі, які є дуже поширеними.

Підтримуючи та спростовуючи гіпотези, сформульовані на початку моєго дослідження:

- Дійсно, серед закарпатських учнів використовується також групова мова, яка є унікальною для учнів-білінгвів на Закарпатті. У мовній версії, якою вони користуються, з'являється ряд елементів другої мови, будь то адреса людей, назви предметів та кімнат, що відрізняє її від тієї мови, яку використовують учні Угорщини. Це все можна сказати як і про угорськомовних так і про українськомовних учнів.
- Якщо ми спостерігаємо сукупність відповідей, можна стверджувати, що незалежно від того, є учні носіями мови: угорської чи українськоюї вплив другої мови інтенсивно присутній, він суттєво впливає на їх використання.
- Аналізуючи відповіді, можна чітко сказати, що обидві мови мають постійний вплив один на одного, незалежно від рідної мови учня. По суті, угорськомовні учні - це ті, на чиє користування мовою сильніше впливає державна мова, постійно з'являючись у ситуаціях спілкування. Друга мова також має великий вплив на мовне використання україномовних учнів, але вона не має такого сильного ефекту.
- Елементи запозичення є набагато вищими серед угорськомовних учнів, ніж у зворотному випадку. Запозичення також характерні для використання мови україномовними учнями, але не в тій же пропорції, що і для угорськомовних учнів. Таким чином, використання мови угорськомовними учнями

демонструє сильніший ефект другої мови, а також інтегрується у ситуації повсякденного спілкування.

- Більшість відповідей я отримала від учнів із сіл, оскільки лише 1 міська двомовна школа заповнила анкету. Проте все ще існувала дуже велика кількість запозичених слів в тих учнів, які володіють двома мовами. Якби до дослідження було залучено більше міських шкіл, кількість елементів другої мови, ймовірно, була б набагато вищою. Я сформулювала цю гіпотезу на основі власного досвіду, оскільки в своєму повсякденному житті помічаю, наскільки сильніше присутній другий мовний елемент у моєму вживанні, ніж для людини, яка походить з угорськомовного села.
- Учні використовують елементи другої мови у своєму повсякденному житті. Завдяки питанням, пов'язаним з різними школами, ми довели, що вони навіть з'являються в класах у різних ситуаціях вирішення. Коли учням довелося самостійно перераховувати терміни, характерні лише для Закарпаття, з'явилося дуже багато елементів запозичення слів. Таким чином, можна сказати, що учні знають і використовують стандартні версії цих термінів.
- Більшість студентів, незалежно від того, говорять вони угорською чи українською мовами, усвідомлюють, що їх використання мови є різним, і багато речей впливають на це.

Більше того, можна сказати про учнів, що різні явища, що відбуваються під впливом другої мови: наповнення, виключення, солідарність, переклад, цитування, повторення - виявляються в значній мірі в їх повсякденному мовному вживанні.

Можна чітко і одноставно стверджувати, що в ситуації, яка склалася на Закарпатті, коли два народи різних мов живуть поруч, їх мови мають великий вплив одна на одну. Угорська та українська мови взаємно присутні в мовному вживанні носіїв різних рідних мов та додають йому колориту. Таким чином, безперервний ефект впливу обох мов, характеризує двомовну ситуацію Закарпаття.

В ході мого дослідження я досягнула поставленої мети, отримала відповіді на запитання, які виникали під час написання роботи. Я можу підтвердити або спростувати всі сформульовані мною гіпотези. Результати цього дослідження можуть сприяти підвищенню ефективності викладання рідної мови на Закарпатті та уточненню вивчення відносин угорсько-слов'янської мови.

MELLÉKLETEK

1. számú melléklet

	
<p>1.</p>	<p>2.</p>
	
<p>3.</p>	<p>4.</p>
	
<p>5.</p>	<p>6.</p>
	
<p>7.</p>	<p>8.</p>
	
<p>9.</p>	<p>10.</p>
	
<p>11.</p>	<p>12.</p>

2. számú melléklet

	
1.	2.
	
3.	4.
	
5.	6.
	
7.	8.
	
9.	10.
	
11.	12.

3. számú melléklet

KÉRDŐÍV

Popovics Zita vagyok, a II. RFKMF magyar nyelv és irodalom szakos hallgatója. Diplomamunkám a diákok kétnyelvűségére épül, melyet az alábbi kérdőív segítségével kívánok felmérni. A kérdőív kitöltése körülbelül 10-15 percet vesz igénybe. Őszinte válaszaidal nagy segítségemre lehetsz.

Helyszín/Iskola: Derec középiskola
 Osztály: 11. a
 Nemed: 1) nő   2) férfi
 Lakhelyed: Derec
 Nemzetiséged: magyar
 Anyanyelv: magyar

1. Hányasra értékelnéd nyelvtudásodat? A megfelelő helyre tegyél X jelet!

Nyelv	5 Kiváló	4	3	2	1	0 Semmilyen
Magyar	X					
Ukrán			X			
Orosz						X
Angol			X			
Egyéb: _____						

2. Milyen gyakran használod az alábbi nyelveket? A megfelelő helyre tegyél X jelet!

Nyelv	Naponta	Hetente	Havonta	Évente párszor	Ritkábban	Soha
Magyar	X					
Ukrán		X				
Orosz					X	
Angol		X				
Egyéb: _____						

3. Véleményed szerint miként boldogul Kárpátalján az az ember, aki csak a felsorolt nyelvek valamelyikén beszél? Válaszodat X jellel jelöld!

Nyelv	könnyen boldogul	lehetnek nehézségei	nehezen boldogul
Magyarul		X	
Ukránul	X		
Oroszul		X	
Angolul			X
Egyéb: _____			

4. Mindig, minden helyzetben egyformán beszélsz?

1) igen   2) nem

5. Ha nem, mitől függ a beszédmodod?

- beszédpartner (kor, társadalmi rang)
- hely, ahol vele beszélek (szituáció)

6. Előfordult már olyan, hogy egy beszélgetés alatt több nyelvet is használtál?

1) igen   2) nem

Ha igen, akkor miért? Mondj egy példát erre!

Balkán. Magyarul kértem, az eladó nem értette és ukránul kellett kimagyaráznom.

7. Volt már olyan eset, hogy a magyarul nem beszélő, ukrán anyanyelvű tanárok előtt csak magyarul beszéltek az osztálytársaiddal?

1) igen   2) nem

Ha igen, akkor miért? Mondj egy példát erre!

Mert magyar osztálytársaim vannak.

8. Ha egy ukrán személlyel folytatott beszélgetést, párbeszédet idézel fel a magyar barátaidnak, akkor azt milyen nyelven teszed?

1) magyarul   2) ukránul

9. Előfordult már, hogy egy magyar anyanyelvű ismerősödnek lefordítottál valamilyen ukrán/országi nyelvű szöveget, feliratot annak érdekében, hogy ő is megérthesse?

1) igen   2) nem

10. Mit írtunk körül? Írd a válaszodat a megadott vonalra!

1. Beteg gondozását ellátó, megfelelő képzésű nő: szesetna
2. Kertben található fából készült helység, ahol általában enni szoktunk: beszedka
3. Ezt szokta kapni az az illető, aki valamilyen szabálysértést visz véghez: viszafajsztrajf
4. Gyümölcsből készült rostos ital: szok
5. Korlátlan nyitott, kiugró épületrész, amelyre ki lehet lépni: balkon
6. Az autó hátsó része, amely nagyobb dolgok szállítására is alkalmas: bagazrnyshk
7. Elsősorban télen terjedő betegség. Tünetei: az orrfolyás, tüsszentés, stb: grip/most korona
8. Az a pénz, amit akkor kapunk vissza, amikor több pénzzel fizettünk.: viszrajsh
9. Egy váratlan, nem szándékos esemény, melyek során járművek ütköznek: karambol
10. Felsőoktatásban tanuló diákok kapják havonta, változó összegű pénzmennyiség: ósztyndij/óshy

11. Mit látsz az alábbi képeken? Válaszodat a képek alatt található üres sorokba írd! Azzal a szóval illeszd mindegyiket, amelyik először eszedbe jutott.

	
<p><i>papka</i></p>	<p><i>plaszteliu</i></p>
	
<p><i>murko</i></p>	<p><i>apteczka</i></p>
	
<p><i>bojnyik</i></p>	<p><i>olajki</i></p>
	
<p><i>szvetafos</i></p>	<p><i>maljke</i></p>
	
<p><i>slanj</i></p>	<p><i>baklarsan</i></p>
	
<p><i>banke</i></p>	<p><i>greiske</i></p>

12. Mit jelentenek a feltüntetett kölcsönszavak? A szerinted megfelelő választ karikázd be.

№	Kölcsönszó	Jelentések		
		Csomagtartó	Utánfutó	Anyósülés
1.	Pricep		☒	
2.	Tumboeska	☒		
3.	Továrés		☒	
4.	Raszkláduska			☒
5.	Áváríjka			☒
6.	Szosziszka		☒	
7.	Záprávka			☒
8.	Insztruktor	☒		
9.	Zápász		☒	
10.	Dácsa	☒		

13. Hogyan szólítjátok a következő személyeket?

№	Személy	Megszólítás
1.	Igazgató	igazgató
2.	Osztályfőnök	tanárnő / tanár
3.	Magyartanár	tanárnő
4.	Ukrántanár	krutálka
5.	Angoltanár	teacher

14. Sorold fel azokat a tárgyakat, amelyek általában benne vannak iskolatáskádban!

könyvek, toll, ceruza, radír, konjektor, papírc

15. Sorold fel, hogy milyen tantárgyaid vannak!

bolos, föld, magyar ny. és irod., ukrán, angol, művelődéstörténet

16. Hová írják a tanárok az érdemjegyeiteket?

naplókba

17. Hogyan hívjátok azt a helyiséget, ahol a könyveket tárolják és kölcsönözni lehet azokat?

könyvtár

18. Hol szokták a tornaórákat megtartani?

tornaterem

19. Hol lehet ennivalót venni az iskolában?

szobor

20. Ismersz olyan szavakat, amelyeket csak Kárpátalján használnak? Sorolj fel néhányat közülük úgy, hogy megadod a jelentésüket is!

krumpli - burgonya, fishay - fűször, fark - fark, csoma - család, povoda - index, pravila - szabály, faeska - faliska, vihong - gyorslevegő, dessural - igazlehetkedik, zakuska - beharapni való, dolbojáb - balfék, cseuget - kefevár.

Köszönöm, hogy őszinte válaszaidal segítetted a munkámat!

Snoesen.

4. számú melléklet

Анкета

Мене звать Попович Зіта, я навчаюся у Закарпатському угорському інституті імені Ференца Ракоці II. Структура моєї дипломної роботи побудована на основі проведення анкетування та визначення в ній такого поняття, як двомовність студентів. На заповнення анкети потрібно відвести приблизно 10-15 хвилин.

Школа: Янаківська ЗОШ, І-ІІІ ст

Клас: 11

Стать: 1) жіноча 2) чоловіча

Місце проживання: Янакі

Національність: Українська

Рідна мова: Українська

1. Як Ви оцінюєте свої знання нижченаведених мов? Для відповіді позначте X у потрібному місці!

Мова	5 Відмінно	4	3	2	1	0 Ніяк
Українська		×				
Угорська		×				
Російська			×			
Англійська			×			
Інша:						×

2. Як часто Ви спілкуєтесь наступними мовами? Для відповіді позначте X у потрібному місці!

Мова	Щодня	Щотижня	Щомісяця	Декілька разів на рік	Рідше	Ніколи
Українська	×					
Угорська	×	×				
Російська						
Англійська					×	
Інша:						

3. На Вашу думку, як почувається людина, котра проживає на Закарпатті та знає всього котрусь із перерахованих мов? Для відповіді позначте X!

Мова	легко справляється	бувають труднощі	важко справляється
Українську	×		
Угорську	×		
Російську		×	
Англійську			×
Іншу:			

4. Чи однаково розмовляєте Ви у всіх ситуаціях?

1) так 2) ні

5. Якщо ні, від чого залежить Ваше мовлення?

Наприклад, коли розмовляю з батьком або з друзями.

6. Чи бувало таке, що в одній розмові Ви використовували різні мови?

1) так 2) ні

Якщо так, чому? Наведіть приклад!

Наприклад, коли забула слово на угорській, використала на українській мові.

7. Чи бувало таке, що перед угорськомовним вчителем, котрий не розуміє української Ви розмовляли з однокласниками тільки українською?

1) так 2) ні

Якщо так, чому? Наведіть приклад!

Щоб вчитель не зрозумів про що ми розмовляємо

8. Коли Ви згадуєте розмову з угорськомовним партнером, то на якій мові Ви це робите?

1) українською 2) угорською

9. Чи було колись таке, що українськомовному знайомому Ви перекладали угорський текст, для того, щоб він чи вона теж його зрозуміли?

1) так 2) ні

10. Що тут описано?

1. Цю страву ми їмо на обід першою: суп
2. Ділянка біля хати, де ми вирощуємо овочі і фрукти: сад
3. Кольорова, солодка їжа, має пюреподібний вигляд, виготовляється з фруктів, ми мастимо її на хліб: джеми
4. Застосовується для забивання цвяхів, биття предметів та інших робіт: молоток
5. Алкогольний напій домашнього виробництва, прозорий на вигляд: самогон
6. Що ми виконуємо з курткою, для того, щоб нам стало тепліше: застібасмо
7. Приміщення над кімнатами під дахом: ложіще
8. Предмет, який ми ставимо під голову коли ми спимо: подушка
9. Прибудова біля хати, де зазвичай літом готують компоти: літні кухні
10. Частина вулиці, по якій рухаються пішоходи: тротуар

11. Що зображено на фото? Відповідь напишіть під картинками.
Запишіть те слово, котре одразу приходить на згадку.

	
<p>велосипед</p>	<p>картопля</p>
	
<p>сковорода</p>	<p>топор</p>
	
<p>кішка</p>	<p>помідор</p>
	
<p>стакан</p>	<p>щітка</p>
	
<p>дракон</p>	<p>корзина</p>
	
<p>гнізд</p>	<p>жарений хліб</p>

12. Що означають вказані слова? Підкресліть відповідь.

№	Слово	Значення		
1.	Газда	<u>господар</u>	директор	бармен
2.	Файта	сестра	родина	<u>хата</u>
3.	Палачінта	творог	<u>млинець</u>	торг
4.	Вариш	друг	вареники	<u>місто</u>
5.	Кремзлики	м'ясо	<u>деруни</u>	сир
6.	Тингириця	паприка	диня	<u>кукурудза</u>
7.	Легінь	<u>холостяк</u>	сусід	дядько
8.	Лавор	ящик	тарілка	<u>тазик</u>
9.	Гаті	куртка	рукавиці	<u>штани</u>
10.	Лаби	<u>ноги</u>	очі	руки

13. Як Ви називаєте наступних осіб?

№	Особа	Ваш варіант
1.	Директор	<u>директор, Єва Олександрівна</u>
2.	Класний керівник	<u>Іванна Іванівна</u>
3.	Вчитель угорської мови	<u>Ілоана Гаті</u>
4.	Вчитель української мови	<u>Єва Олександрівна</u>
5.	Вчитель англійської мови	<u>Лівія Олександрівна</u>

14. Перерахуйте ті предмети, які знаходяться у Вашому шкільному рюкзаку!

Книжки, зошити, пенал, ізола, цукорник, шапка, вилки.

15. Назвіть свої шкільні предмети! Фізика, алгебра, англійська мова,

16. Куди записують вчителі, отримані вами оцінки?

журнал

17. Як Ви називаєте місце, де зберігають книги,

а ми можемо взяти їх прочитати?

бібліотека

18. Де зазвичай проходять Ваші заняття з фізкультури?

спортзал

19. Де Ви можете купити їжу в школі?

їдальня

20. Чи відомі Вам слова, які вживаються тільки на Закарпатті? Перерахуйте з них декілька і запишіть їх значення.

лабаси - шовородка, митришорці - носки, позирай - дивись, шапка - вилка,

Дякую за відверті відповіді, які допоможуть виконати моє дослідження!

Ім'я користувача:
Моца Андрій Андрійович

ID перевірки:
1007641901

Дата перевірки:
30.04.2021 23:06:44 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet

Дата звіту:
01.05.2021 06:07:30 EEST

ID користувача:
100006701

Назва документа: Popovics Zita_Magyar szak_Magiszteri munka_2021

Кількість сторінок: 88 Кількість слів: 21951 Кількість символів: 169342 Розмір файлу: 3.69 MB ID файлу: 1007752636

6.41% Схожість

Найбільша схожість: 1.47% з Інтернет-джерелом (http://real.mtak.hu/23326/1/Nyelvek_emberek_helyzetek_u.pdf)

6.41% Джерела з Інтернету

283

Сторінка 90

Пошук збігів з Бібліотекою не проводився

11.5% Цитат

Цитати

111

Сторінка 91

Не знайдено жодних посилань

0% Вилучень

Деякі джерела вилучено автоматично (фільтри вилучення: кількість знайдених слів є меншою за 8 слів та 0%)

0% Вилучення з Інтернету

3

Сторінка 92

Немає вилучених бібліотечних джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи

23